

Tartalom

TERÉK Anna: Bevanda (vers)	3
VÁRADY Tibor: Fasizmus – becskereki házi használatra (dokumentumpróza)	6
FERENC Judit: Karriernapok a Jégerdőben (dráma)	18
Maja SOLAR: Amikor kicsi a nyugdíj * Amikor a kibaszott pszichológiából politika lesz * C. V. * Az osztályalapú szenvedés gazdaságtana. Avagy miért idegesít, ha azt mondják, hogy a kapitalista is szenved (versek) (OROVEC Krisztina fordítása)	29
Goran PETROVIĆ: Mindaz, amit az időről tudok (próza) (JUHÁSZ Attila fordítása)	36
Id. BAGI Ferenc: Adalékok a KMV történetéhez (Egy pályadíjnyertes regény körüli politikai bonyodalmakról, amelyek a KMV további létét is veszélyeztették, két valamikori párttitkár emberségéről és talán még másról is...)	54
LÁBADI Lénárd: Vulcanus és Gaia (Újházi Adrienn képzőművészetéről) . .	84
Az enszó bűvöletében (ÚJHÁZI Adrienn-nel LÁBADI Lénárd beszélget) . .	86
LENGYEL András: Még egyszer a barkochba játék eredetéről (tanulmány)	92
G. BOGÁR Edit: „...káromkodásból katedrális” (Tűrik-e a nyomdafestéket a nyomdafestéket nem tűrő szavak és kifejezések? Szitkok, káromkodások, trágárságok és a műfordítás)	97
FEHÉR Viktor: Vajdasági vásárok, kupuszinai hagyományok (Silling Léda: <i>Piacok, vásárok, emberek</i>)	107

A fedőlapon és a színes mellékletben ÚJHÁZI Adrienn alkotásait közöljük

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tájékoztatási és Vallásügyi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Град Нови Сад

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Patócs László. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350-9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2017. március. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Szerkesztőségi fogadóóra kedden 15-től 16 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetésekor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2017-re belföldön 1500 dinár. Egyes szám ára 150, kettős szám ára 250 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 70 EUR – Készült a Sajnos Nyomdában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

Bevanda

Jöjjön, üljünk le ide.
Jó kis terasz. A fák megtartják
a szelet fölötte.
Hideg van, inkább visszaadom a sálját.
Ha látja a pincért, rendeljen nekem egy
bevandát.
Bár a magyarok úgysem tudják, mi az.
Rendeljen, aztán üljön át ide mellém.
Úgy üljünk itt az asztalnál,
egymás mellett, mint a franciák.
Akkor magának dőlhetek, és majd
nem fázunk annyira.

Maga szerint honnan indul a félelem?
Az útjait ismerem,
egészen mély vájatokat kaparnak
az izomba, és ahogy ezekben
a mélyedésekben jár,
süt a nyoma.
Furcsa, nem gondolja,
hogy így tud égni
a félelemtől a test?
Az ember azt hinné,
a félelem hideg.

Maga félt már attól, hogy sosem fog
meghalni, uram?
Vagy hogy valaminek
sosem lesz vége?
Én folyton attól félek,
hogy minden így marad.

Talán ott kezdődik a pokol,
mikor az ember még szuszog,
és még fel tudja fogni,
hogy ez már biztos
nem fog változni.
És hogy sok idő van még hátra,
sok-sok idő,
és az mind ugyanilyen lesz.

Uram, hol kezdődik bennünk a félelem?
Azt már látom, hogy mind valami felé mutat.
Mert hajt, vezet mind valamerre.
Tolja valami felé az arcunkat.
Csak hosszan kell nézni,
előbb-utóbb meglátja az ember.

Egy félelem mindig addig tart,
addig tolja valami felé a fejet,
míg meg nem látjuk, hogy honnan ered,
és hogy mihez is tapad az a félelem.
Mert több vége van minden félelemnek.
Egy félelem akár negyven dolgot is
mozgathat egy emberen belül.
De honnan indul, melyik csontnál ered,
melyik emlékből vágódik ki,
és mégis miért húzódik egészen a mostig?

A félelem megtart.
Acélos, erős.
Vagy épp szétégeti az idegpályákat.

Nem jut vissza az emlék
az izomból az agyba.
Nem lehet kibogarászni,
hogy egy adott testtartás,
egy-egy rossz szokás
melyik emléktől ered.

Megvan az út,
megvan a görcse az izomnak,
de csak egy ideig lehet az utat
visszafelé követni.
Aztán eltűnnek a nyomok.
Ül rajtuk valaki,
vagy söpri rájuk serényen a port.
Izzad és próbálja minél gyorsabban
söpörni a sok port az agyban.
Az a por kering,
eltakar mindent,
ami az embert folyton
visszafelé húzza.

Üres előttem minden út, uram.
Akár végig is szaladhatnék rajta.
Sehogy sem lenne könnyebb.
Míntha teljesen mindegy lenne,
hogy hova lépek,
minden üres marad.

Látom, hogy azt a másik nőt nézi,
hiába bólogat és most hiába nevet,
maga nem figyel.
Én meg nem látom a végét
a kétségbeesésemnek,
miszerint
üres előttem minden út.

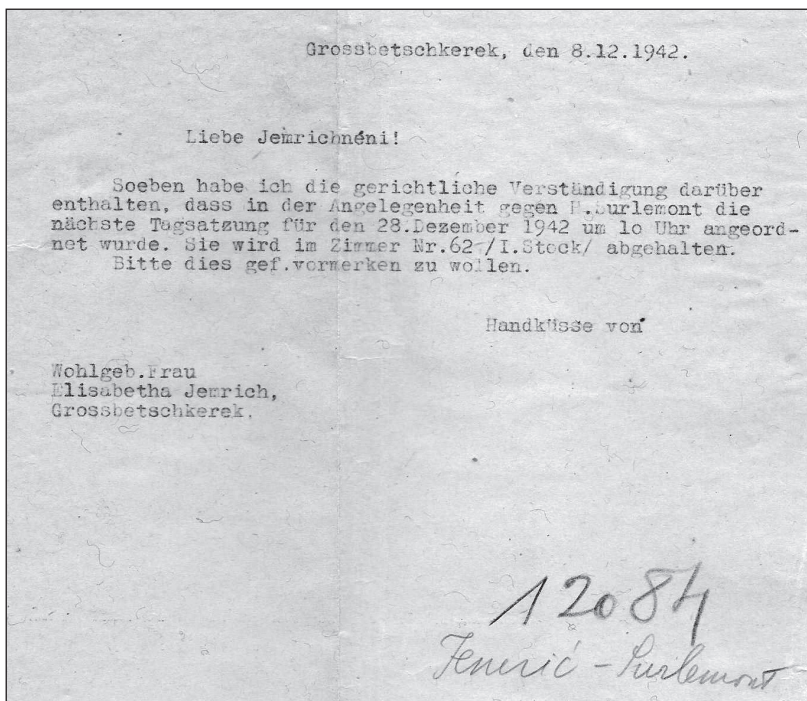
Na, rendeljen még egy kör bevandát,
nevessen rám.
Engem nézzen.
Látja, így már könnyebb.
Ahogy maga néz és nevet,
itt bent könnyebb valami.
Csorog az alkohol az erek falán,
húzza középre a test sarkait
a szomorúság,
üres minden út előttem,
de így azért mégis könnyebb
minden, uram.

Várady Tibor

Fasizmus – becskerekai házi használatra

Jemricsnéni, alias Adolf Fichtner

Ebben az ügyben a főszereplő neve „Jemricsnéni”. Ez volt a köztudott neve. Akkor is, ha németül szóltak hozzá. Ezt látom nagyapám levelében, melyet németül ír 1942. december 8-án, a következő megszólítással: Liebe Jemrichnéni!

Tehát nem Liebe Frau Jemrics, vagy Liebe Tante Jemrich. A liebe („kedves”) mehet németül, de a „néni” marad, egybeírva a Jemriccsel. Egyébként a „néni” nem generációbeli különbséget jelzett (Jemricsnéni 1860-ban született, nagyapám 1867-ben – szóval valamivel fiatalabb volt a nagyapám, de egy hét évvel előttünk járó hölgy még nincs néni-távolságban). Arról volt inkább szó, hogy ezen a néven volt ismert, ez a név rögződött meg. Így hívták Becskereken magyar ismerősök is, szerbek is, németek is. Az iratokból látom azt is, hogy a lányneve „Schultz” volt. Nemzetisége az ítélet szerint is német. Azt nem tudom, hogy szláv vezetéknevet viselő férje minnek tartotta magát. Egy másik levélből az is látszik, hogy 1942-ben Jemricsnéni már özvegy – ezt jelzi a levél alján a „Wwe” – azaz Witwe.

Most, hogy próbálok visszaemlékezni, határozottan ismerősen cseng a név. Beugrik, hogy a Bega-parton lakott (ami vagy tény, vagy emlékeveredés). Az iratokban azonban nincs lakcím. (Valószínűleg azért nincs, mert minden iratot az ügyvédnek küldtek.) Az idézéseken sincs cím, csak azt látom a nyomtatványokon, hogy akiket tárgyalásra hívtak, „ingyen használhatják az állami vasutakat”. Erre azonban az adott esetben nem volt szükség, mert az érintettek valamennyien becskerekiek voltak (a nyomtatvány szerint petrovgradiak, mert Petrovgrad volt egy ideig a város hivatalos neve, bár a nagyapám Jemricsnéninek küldött német levélben Grossbetschkereket ír). Cím nélkül nem tudom ellenőrizni, hogy valóban a Bega-parton lakott-e. Valamilyen személyes emlékkapcsolatot keresve eszembe jut, hogy egyszer találkoztam is vele, de ez nem biztos.

Egy-két nappal azelőtt, hogy hozzáfogtam volna Jemricsnéni történetének a megírásához, egy még régibb iratcsomóból került egy érdekes levél a kezembe. Alföldy Ede írta nagyapámnak Budapestről, 1918. október 28-án. Azt közli, hogy „tegnap, vasárnap” (azaz 1918. október 27-én) valaki értesítette, hogy fel fogják kérni, hogy legyen igazságügyi miniszter a Károlyi-kormányban. Alföldy Ede neves jogász volt, egy ilyen felkérés nem lett volna logikátlan. A levél azonban óvatos – és szellemes is. Le van írva, hogy sok a kerengő pontatlan hír, és fontolgatja, hogy érdemes lenne-e elfogadni a tisztséget – ha csakugyan jönne egy felkérés. Felteszi azt a kérdést is, hogy „ha nem lenne erőm ellenállni a csábításnak”, vajon milyen esélye is lenne a Károlyi-próbálkozásnak, mert e kormány „ez idők szerint kalandnál és izgalomnál aligha ígérhet egyebet”. Felhoz egy párhuzamot is azzal kapcsolatban, hogy mennyire valós az ő találkozása a miniszterséggel: „Talán úgy jártam, mint az egyszerű magyar, akit kérdeztek, hogy látta-e már valahol a császárt, és ő azt felelte, hogy »egyszer láttam, de az se ő volt.«” Én (az egyszerű író) is így valahogy vagyok Jemricsnéniel.

Kisgyermekkoromban még sok németet ismertem Becskereken (közöttük lehetett Jemricsnéni is – ha tényleg találkoztam vele). Német szövegek is keringtek még, melyeket vagy értettem, vagy valamennyire értettem. Ilyen volt például: „Gottes schönste Gabe ist der Schwabe.” Magyarra (rímeztül) így valahogy lehetne fordítani: „A legszebb amit Isten ad, az a sváb.” A hitleri idők előtt ez így vicces volt, és még rokonszenves is. A helyi németek is inkább tréfásan mondogatták, mint fontoskodva. Aztán a viccek terét is hitek töltötték be, és ezek között a mondás lebénult. Talán mozgásélyt nyerhetett volna a felsőbbrendűséget mutató szó szerinti értelmezés (nincs szebb ember, mint a sváb), de így sem ment. A mondás még a korábban felöltött mosolygúnyát viselte, és ebben nem lehetett peckesen masírozni. Mozdulni sem volt tanácsos.

Jemricsnéni nem járult hozzá Hitler jöveteléhez. Valószínűleg nem is igazán örült neki, de esélyt látott benne – mert össze volt veszve a szomszédjával. Ezt a szomszédot Arthur Sürlemonnak hívták. Korábban együtt ittak, pletykáltak és veszekedtek, majd a viták elmérgesedtek, és Sürlemon kitiltotta Jemricsnénit a házából. Körülbelül ekkor vonultak be a német megszállók Bánátba. Jemricsnéni már nyolcvanegy éves volt. Valamit tenni kellett.

A hadviselés módozatai közül a pletykaháború mutatkozott a legmegfelelőbb közegnek és színtérnek. Korábban a pletykák akkor nyertek megerősítést és tekintélyt, ha piaci témává váltak. Most itt volt a lehetőség, hogy a fasizmus témái közé kerüljenek. (Talán pontosabb lenne a „náci” kifejezés, de a helyi lakosok Szerbiában – Bánátot is beleértve – fasizmusról és antifasizmusról beszéltek.) Szóval Jemricsnéni úgy látta, hogy a Sürlemon szomszédjához kapcsolódó pletykák, ha az ember célszerűen válogat belőlük (és talán egy kicsit meg is toldja őket), méltánylást nyerhetnek az érkező hitleri eszmevilágban – és így alaposan odatromfol annak a szomszédnak, aki gorombán kitiltotta a házából.

1941. április 21-én (két héttel azután, hogy Hitler katonái átvették a hatalmat Becskereken) Jemricsnéni álnéven levelet ír a friss német hatalom katonai parancsnokságának. Az álnév megválasztása súlyt igyekszik adni a levélnek. Jemricsnéni álvezetékneként a „Fichtnert” használta, és ezzel máris tekintélyközelbe került. A vállalt keresztnév pedig egyenesen és egyértelműen „Adolf”. Egy Adolf Fichtner néven szignált levelet nem lehetett figyelmen kívül hagyni 1941 áprilisában. Adolf Fichtner (azaz Jemricsnéni) megírta a katonai parancsnokságnak, hogy szomszédja, Arthur Friedrich Sürlemon valótlanul állítja, hogy az első világháborúban német tiszt vagy altiszt volt, mert nem volt az. Ellenkezőleg, különböző ellenséges csapatokat vezetett át a határon (nincs pontosítva, hogy melyik határon) Németországba. Utána a felesége hamis belga útlevelet szer-

zett neki, és ő belgaként Szerbiába szökött. Ezenfelül „mindenfélét lehetne találni a lakásában, talán a zsidó Gyárfás pénzét és okmányait is”. Hozzá van téve, hogy Sürlemon korábban Gyárfás alkalmazottja volt. Ez eleendő volt ahhoz, hogy a Wehrmacht letartóztassa Sürlemon urat.

Az iratokból az is látszik, hogy Sürlemon csak négy napig volt német katonai fogságban. Ezalatt kiderült, hogy rágalmakról van szó – vagy legalábbis ezt állapította meg a Wehrmacht. A becskerekai ügyészség szerint „a német fegyveres erők minden állítást ellenőriztek”. (Tehát azt is, hogy „mindenfélét lehetne találni Sürlemon lakásában”). Kiderült az is, hogy Jemricsnéni írta a levelet. Ezt a lehetőséget valószínűleg Sürlemon vetette fel kihallgatása során. A felfedést megkönnyítette az a körülmény is, hogy kézzel volt írva a levél, Jemricsnéni nem használt írógépet.

Hogy ki is volt Sürlemon, az nem egészen világos. A keresztnév (Arthur Friedrich) németnek mondható. A vezetéknev kevésbé. Leginkább „Sürlemon”-ként van írva, de egy-két helyen „Surllemon”, egy helyen Sürlemon. Az ügyész cirill betűs beadványában „Сирлемон”. Ez inkább egy francia név irányába mutat. (Esetleg „Surllemon”?) Talán hugenotta volt? Az eljárás során németként azonosította magát. Aztán itt van a belga kötődés is. Vajon lehet-e ilyen helyzetekben kétely nélkül, bizonyossággal megállapítani egy azonosságot? Itt már behozom Wittgensteint is, aki könyvet írt a bizonyosságról (*Über Gewissheit*). A könyv számozott bejegyzéseket tartalmaz. A 470. bejegyzés szerint: „Miért nem kétséges, hogy L. W.-nek hívnak? Egyáltalán nem tűnik olyanak, amit minden további nélkül, kételytől mentesen le lehet szögezni. Nem szükséges azt gondolni, hogy ez egyike a kételyen felüli igazságoknak.”

Ha Wittgenstein Becskereken él, mindezt még pontosabban és szélesebb perspektívában is láthatta volna. Akkor tudta volna, hogy (kételyek alatt vagy felett) ő nemcsak L. W., azaz Ludwig Wittgenstein, hanem lehet W. L. (Wittgenstein Lajos), lehet Lj. V. (Ljudevit Vitgenštajn), sőt Љ. В. (Људевит Витгенштајн) is – és így még jobban megvilágosodhatott volna benne az azonosságkételey lényege.

Sürlemonnal kapcsolatban az sem tisztázódott egészen, hogy mit csinált az első világháborúban. Volt német tiszt (vagy altiszt), vagy hazudta, hogy volt? A becskerekai szerb ügyész, akinek később hatáskörébe került az ügy, azt feltételezte, hogy a francia hadseregben volt hadnagy.

Mindenesetre a Wehrmacht Sürlemonnak adott igazat, Jemricsnéni pedig elítélte. Rentsch kerületi katonai parancsnok 200 birodalmi márka (Reichsmark) büntetést szabott ki azzal, hogy ez húsznapos elzárással helyettesíthető, ha nem fizetne. Jemricsnéni fizetett. A döntést „értésítésként” meg kellett jelentetni a *Torontál* napilapban:

1941 július 12

Értesítés

Jemrics Erzsébetet büntető rendszeti ítélettel 1941. jul. 10. névtelen levélírást és hamis vádakodásért 20 napi elzárásra változtatható 200 birodalmi márka pénzbüntetésre ítélték.

Nagybecskerek, 1941. jul. 10-én.

Rentsch s. k.
százados kerületi
katonai parancsnok

Itt egyébként látom, hogy az újságban Jemricsnéit az Erzsébetek közé sorolták. Az iratokban Elisabeth.

Az ügynek azonban ezzel még nincs vége. Sürlemon úr sem tudott csak úgy kilépni a hevületből, nem elégedett meg a Wehrmacht által kiszabott szankcióval, és bírósági feljelentést is tett Jemricsnéi ellen. A Wehrmacht előtt nem, de a bírósági eljárásban már ügyvédek is helyet kaptak. Jemricsnéi nagyapámát kérte fel, hogy képviselje, Sürlemon úr ügyvédje pedig Heklai Pál volt (Piroska nagynéném férje, azaz a Pali bácsi). A feljelentés nyomán Ivan Mirkov ügyész vádat emelt 1942 júliusában.

Egy párhuzamos ügy

1942 nyarán egy másik hasonló ügy is folyik. Nemcsak a nyolcvankét éves Jemricsnéni látott tekintélypótló esélyt a fasizmusban személyes perpatvarai kapcsán. Ezt érezhette a huszonhárom éves V. Ilona is, akit a főnöke, N. Emil sértett meg. Hogy mi történt Ilonával, azt A. Heinermann orvosi bizonylatából látom. Heinermann Péter régi ismerősöm szerint (aki a Matica srpska Levéltárában dolgozik Újvidéken, de becskerekai) az „A.” Alojzot jelzett. Heinermann doktor német nyelvű bizonylatában először is a neki szolgáltatott adatokat jegyzi fel. Ilona nyilatkozata szerint 1942. május 1-jén délután öt óra tájt a főnöke, N. Emil „kézzel és ököllel ütötte, húzta a haját, és lábbal is megrúgta”. Ezután a sérülések pontos leírása következik, majd a diagnózis, mely szerint a sérülések várhatóan tíz napon belül gyógyulnak, tartós következmény nélkül. Ebben az időben (1942 májusában) ennél sokkal drámaibb dolgok is történtek, de a személyes sértődéseket ritkán sikerül távlatba helyezni.

Júniusban Ilona nagyapámhoz fordult, de előzőleg „információkat adott a hatóságoknak”, tulajdonképpen feljelentést tett N. Emil patikus ellen. A feljelentésben az is látszik, hogy Ilona érezhette, hogy szüksége van egy kis fasizmus gyártotta lendületre is, hogy eredményesebben visszarúghasson. Ott áll, hogy N. Emil (azonkívül, hogy Ilonát ütötte és rúgta) tiltott rádióállomásokat is hallgatott és „szidalmazott vezető embereket, ezek között Hitler Adolf Führert”.

A tiltott rádióállomásokkal kapcsolatban személyes emlékek is beugranak. A német megszállás alatt apám is hallgatott mindenféle rádiót különböző nyelveken. Ahhoz még túl fiatal voltam, hogy tudjam, mit hallgatott (a megszállás vége felé, 1944-ben is csak öt éves voltam még), de emlékszem, hogy többször odébb csavarta a rádió keresópalcáját, ha valaki kopogott az ajtón. (Rendszerint kiderült, hogy kliens volt, aki munkaidő után érkezett, és miután az irodaajtóval sikertelenül próbálkozott, a lakásajtón kopogott.)

Nézegetve az ügyvédi lépések (és költségek) felsorolását, látom, hogy ezúttal nem a hagyományos pereskedés mezsgyéjén haladtak a dolgok. Leginkább olyan tételek vannak, hogy „többszöri hosszas megbeszélés az ügyféllel”, „megbeszélések az ellenféllel”, „megállapodás megszerkesztése”, „ismételt megbeszélések az ügyféllel és ellenféllel”.

Tuljdoszám	Datum Hh.kk.	T á r g y	Bevétel		Kiadás		Munkadíj	
			Din	p	Din	p	Din	l
	V.	Többnyiri csopas megbeszélés ügyfellet						
	"	develési ügyfellet						
	"	Megbeszélés ellenfellet						
	13.	Megállapodás megperzentése születelt megbeszélés ügyfellet és ellenfellet.						
	"	újholi megállapodás megperzentése és kivás.						
	V. 13.	Ellenfellet firt költséggyekülteent 10.000.						
		Ügy befejeve 1942. VII. 13.						

Mindennek eredménye egy nyilatkozat volt, melynek több változatát látom az iratcsomóban. Ilona közlése először magyarul fogalmazódott, majd szerbül, és több módosítás után a szerb változat lett aláírva. A lényeg már az első változatban rögzítették, csak a részletek és árnyalatok módosultak. A kézzel írt magyar változatban többek között ez áll:

„Megbízta dr. Várady Imre ügyvédet, hogy N. Emil által elkövetett és rajtam esett sérülésekért részemre megfelelő elégtételt szerezzen.

Információim leadásakor, mivel ez nyomban az elszenvedett sérülések hatása alatt történt, s érthetően ingerült állapotban voltam, panaszkodtam, hogy [...] tilos rádiót hallgatott, vezető embereket, mint Hitler Adolf Führert szidalmazott. [...]

Kijelentem, ma már higgadt nyugodt lélekállapotban, hogy mindezeket izgatottságomban adtam elő, sajnálom, hogy erre elragadtattam magam, és ezennel mint fenn nem álló tényelődást kifejezetten visszavonom.”

A nyilatkozatban áll az is, hogy mivel N. Emil bocsánatot kért a testi sértésért, és kárpótlásként kifizetett 65 000 dinárt, Ilona az ügyet elintézettnak tekinti. Nagypám ügyvédi költségeit (10 000 dinárt) is N. Emil állta.

Az ügy 1942. július 13-án fejeződött be (miután Ilona és Emil, a nagypám közvetítésével, a fasizmust a végén mégis kihagyta a vitából).

Vissza Jemricsnéihez

Szintén 1942 júliusában, az ügyész rágalmozással vádolja Jemricsnéit. Augusztus elején nagyapám formai kifogásokat terjeszt elő. Lényegében azt állítja, hogy nem lehet büntetést kérni egy olyan tettért, melyért a vádlott már meg lett büntetve. (Mert a Wehrmacht már elítélte.) A bíróság nem így látta, az ügy folytatódott. Jemricsnéni magyarázni igyekezett a helyzetet. A magyarázatot részben a periratokban látom, részben egy négyoldalas német szövegben, mely kézzel íródott kockás lapokra – és mely nagyon nehezen olvasható. A kéziratban Jemricsnéni az ügyvédnek igyekszik beszámolni arról, hogy mi is történt. Feltételezem, hogy nagyapám nálam jobban tudott nehezen olvasható német kézírást kibetűzni, melyben latin és gót betűk keverednek. Meg aztán rá is kérdezhetett. Nekem csak itt-ott sikerült mondatokat és félmondatokat elolvasnom. De itt nem álltam meg. Eszembe jutott, hogy valaki, aki mélyebben kötődik a német nyelvhez, és akinek a gót betűkkel is van tapasztalata, több sikerrel járhat. Otthon az ember félhomályban is felismer bútorarabokat (és azt is tudja, hogy mi hiányzik). Talán ugyanígy, ha valaki otthonosan mozog egy nyelvi közegben, jobban látja, hogy mi mihez tartozhat, felismerheti a nehezen kivehető. Ezért kértem Erzsébet von Kontz segítségét (aki az első dokumentumpróza-kötetemet fordította németre), és neki – egy-két szó kivételével – sikerült mindent elolvasnia (és le is gépelnie).

Látom, hogy a feljegyzés azzal indul, hogy néhány évvel ezelőtt (néhány évvel 1942 előtt) ismerte meg Jemricsnéni Sürlemon urat és Sürlemonnét. Niederbacherék révén találkoztak. A Niederbacher házaspár egyszer Grazba utazott, és volt egy hölgy útitársuk, aki „Sürlemonnénak mondta magát”. Ez a megfogalmazás gyanút sejtet, és a további szöveg igazolja is a gyanút. Hónapokkal a grazi út után, 1939. április elején, Jemricsnéni azt hallotta ugyanis valakitől, hogy Sürlemon úr a napokban fog megesküdni azzal a hölgygel, aki Niederbacherékkal együtt utazott. Tehát hazugság volt, hogy már házasok. Jemricsnéni meg akart bizonyosodni. Elment az anyakönyvi hivatalba, hogy rákérdezzen. Ott azonban egy kisasszony azt mondta neki, hogy nem adhat ki adatokat. Jemricsnéni nem adta fel. Azt mondta, hogy egy meglepetést akar szervezni a házasoknak, és ezután a kisasszony mégis megmondta, hogy 1939. április 12-én lesz az esküvő. Tehát hazugság volt, hogy házasok – és ez felettébb gyanús.

Niederbacherék „csaknem minden szombaton” *Bowleabendeket*, azaz bőléesteket rendeztek, és ezeken megjelentek Sürlemonék és Jemricsnéni is. A feljegyzés szerint volt úgy, hogy Sürlemon úr olyan dolgokat me-

sélt, amit különben nem mesélt volna. Így volt például egyszer, amikor a felesége egy látogatás alkalmával már délután megivott tizenkét pohárka „Slivovitz und Likör”-t (azt hiszem, ezt nem kell magyarra fordítanom), és Sürlemon úr is ivott. Utána jött a Bowleabend, és Sürlemonné korábban ment haza. Tizenegy óra tájt hazamentek a többiek is, Sürlemon úr pedig a sarokig kísérte Jemricsnéit, és ekkor mondta el, hogy az első világháború alatt – bár német katona volt –, egy éjszaka idegen csapatokat vezetett át a határon Németországba. Jemricsnéi azt is leírja, hogy nem maga találta ki, hanem hallotta, hogy lehet, hogy Sürlemon Gyárfásnak (aki zsidó) a pénzét és ékszereit őrzi. A jegyzet beszámol arról is, hogy egy alkalommal Jemricsnéi jóindulatúan azt ajánlotta Sürlemon úrnak, hogy „feküdjön le, és aludja ki magát”. Jemricsnéi sorai arról is tájékoztatják a nagyapámat, hogy a Wehrmacht emberei háromszor is eljöttek hozzá, hogy kihallgassák az Adolf Fichtner néven írt levél tárgyában, ami roppant kellemetlen volt, mert a ház előtt ott álltak a szomszédok, és nézték, hogy mi történik.

Olvasva a feljegyzést (most már a gépelt, teljes szöveget) azt is látom, hogy valószínűleg igazam volt, amikor az jutott eszembe, hogy Jemricsnéi a Bega-parton lakott. Egy ponton az áll, hogy egy mészárosból is kapott információkat Sürlemon úrról, és ennek a mészárosnak az üzlete „itt van nálunk Kis-Amerikában”. Mivel tudom, hogy Kis-Amerika olyan városrész, mely körül U betű alakjában folyik a Bega, igen valószínű, hogy valóban a Bega-parton lakott.

Jemricsnéi mondatai néhány helyen emóciókat is mutatnak, például amikor leírja, hogy mit érzett, miután értesült arról, hogyan viselkedett Sürlemon úr az első világháborúban. „Oh, Istenem, mondtam magamban, féltő, hogy talán ismét valami gonoszat tesz Németországgal.” Többször emelkedik a szöveg hangulata az „Um Gotteswillen” (Isten szerelmére!) kifakadásig – jelezve, hogy mennyire megrökönyödött valamin.

Emócióelméletében, másokra is hivatkozva, Sartre azt mondja, hogy az emóciót az alkalmazkodás megszakadásának lehet tekinteni. Gondolkodom, hogy Jemricsnéi esetében nem a fordítottjáról van-e szó. Nem lehet-e éppen az emóció alkalmazkodás? Amikor odakinn a városban (és a történelemben) akkora a forrongás, a hangoskodás, talán éppen érzületekkel lehet alkalmazkodni. Vagy érzületek mutatásával. Ha érzelmesen mondja (nemegyszer), hogy *Mein Gott!* (Istenem!) és *Um Gotteswillen!* (Isten szerelmére!), talán elhiszik, hogy ő is oda tartozik (és Sürlemon úr fölé emelkedik). Igaz, a Jemricsnéi által fogalmazott hevületben ott érezhető még az amatőr színész és a nyolcvanegy éves néni akcentusa. Lehet, hogy ezért nem jött be igazán az alkalmazkodás – és így bukott le, ezért ismerték fel az Adolf Fichtner fedőnév mögött is.

A bíróság előtt a védekezés során már nem Jemricsnéni fogalmazványa a hangadó. Nagypám nem azt emeli ki, hogy Jemricsnéni féltette Németországot (attól a Sürlemon szomszédától, aki őt kitiltotta a lakásából). A védelem inkább azt próbálja magyarázni, hogy Jemricsnéni nem rosszindulatúan kitalált dolgokat írt le (álnéven), hanem olyasmit, amit hallott az utcán, és amit (italozás közben) maga a szomszéd mondott – nem zárva ki annak a lehetőségét, hogy valamit félre is érthetett. A bíróság szerint így is tiltott cselekményről (rágalmazásról) van szó, mert ellenőriznie kellett volna, amit állított, és mert a körülményekből az következik, hogy szándékosan rágalmazott. (Ami körülbelül meg is felelhetett a valóságnak. Lehet ugyan, hogy Jemricsnéni nagyjából elhitte, amit Adolf Fichtnerként írt, de a szándékos besározást nemigen lehet cáfolni.)

Az ítélet eredetije nincs az iratok között, ott van azonban egy német fordítás nagypám kézírásával. Azt nem tartom valószínűnek, hogy Jemricsnéni ne tudott volna szerbül. Az elképzelhető, hogy elbizonytalanodott, amikor szembesült a cirill betűs szerb szöveggel, és ezért segítette a nagypám. Az ítélet kéziratban sem több másfél oldalnál. Feltehetően átgepelte az írnokunk (a Göttel bácsi), ezután Jemricsnéni elvitte a gépelt példányt, a kézirat pedig megmaradt az iratcsomóban. Jemricsnénit harmincnapos szigorított börtönre ítélték – de egy évre felfüggesztve. Tehát nem kellett börtönbe vonulnia, ha egy éven belül nem követ el újabb bűncselekményt. Azt is mondhatjuk, hogy megúszta.

*

Végigolvasva a két ügyiratot, a felé a következtetés felé hajlok, hogy a fasiszmus házi használatban sem mutatkozott igazán sikeresnek Becskereken.

Ha félreteszem az iratokat és körülnézek, látom, hogy manapság sem szűntek meg a próbálkozások, hogy a nagy világmozgató hevületeket magánproblémák megoldására alkalmazzák. Varázsige-bitorlási kísérletek felbukkannak a terrorizmus és a terrorizmus elleni harc varázsigeinek korában is. Nemrég Oroszországban egy utas, amikor dugóba került, és úgy látta, hogy le fogja késni a repülőt, telefonon jelentette, hogy bomba van a repülőtéren – és a járatokat el is halasztották. Hasonló taktikát alkalmazott egy svájci asszony is, akinek a férje egy másik hölgy látogatása céljából repült volna. A megoldás itt is bombajelentés volt, és ez sikeresen megakadályozta azt, hogy a férj elrepüljön. Szóval nem lehet a kisembereket egészen kirekeszteni a világeseményekből.

Tovább töprengve a dolgokon megjelenik a kísértés, hogy kilépjek a dokumentumpróza műfajból, és arról is írjak, ami hiányzik az iratokból. Ezt a kísértést még valahogy legyűröm, de nem tudom megállni, hogy le-

írjam, milyen kérdéseket szeretnék megválaszolni. Egy novellaíró feltétlen elmondaná, hogy miért ütötte-verte Emil Ilonát. Nem kevés a lehetőség. Esetleg lopáson érte a patikus a laboránsnőt. De ide kellene még valami további hevületgerjesztő részlet vagy előzmény. Arra is el lehetne indulni, hogy sikertelen udvarlás nyomán eszkalálódtak a dolgok, és el nem fogadott ölelés indított fizikai tettlegességet. Azt is jó lenne tudni, hogy Emil valóban hallgatott-e tiltott rádiókat, és szidta-e Hitlert. Ilona visszavonta ezt az állítást, magyarázva, hogy a sérülések után, az ingerültség vezette arra, hogy eltérjen a valóságtól. De ez valószínűleg nem így volt. Igaz, hogy inkább hevület, mint igazságszeretet vezethette, de feltehetően mégis igazat mondott (vagy nagyjából igazat) Ilona. Mivel felismerni vélem az ügyvédi megfogalmazásokat, azt mondanám (és írnám novellában), hogy az eredeti állítások visszavonása nem a valósághoz való visszatérés volt. Viszont része volt az egyezésnek – és részben igazolta a 65 000 dinár kifizetését. Szóval Emil valóban hallgatott tilos rádiókat, és valóban szidta Hitlert. De nem ez volt a bűne.

Jó lenne Sürlemont is közelebbről látni. Valóban rejtegetett zsidó értéktárgyakat? Nem tudom. Pali nagybátyám, aki képviselte a perben, talán tudhatta. Maguk az iratok találgatásra sem nyújtanak igazi támpontot. Azt hiszem, a véletlenül múltna, hogy melyik vonalat követném prózában.

Mi történt Gyárfással? Sikerült megszöknie, miután Sürlemonnál hagyott néhány vagyontárgyat? Vagy nem igaz, hogy Sürlemonnál hagyott valamit, hanem magával vitte, amit vihetett? Vagy nem sikerült megszöknie, és a belgrádi haláltáborban végezte életét, mint a legtöbb becskerekzi zsidó? Legszívesebben azt a regényfonalat követném, hogy miután távoztak a németek, Gyárfás visszatér, és elhívja egy közös kávéra a Rózsa étterembe Jemricsnéit és Sürlemont.

És vajon antiszemitizmus vezérelte-e Jemricsnéit, amikor Fichtner Adolfként Gyárfás pénzét, értéktárgyait és dokumentumait is bevonta a feljelentésbe? Valószínűbbnek tartom, hogy nála a lényeg mégis a szomszédokkal való veszekedés és nem a zsidókérdés volt. Míg Jemricsnéivel kapcsolatban találgatok, próbálom felidézni, hogy rejtegettek-e valamit nálunk is a háború alatt zsidó barátok és ismerősök. Értéktárgyak tekintetében nem vagyok biztos, de tudom, hogy egy férfi néhány hétig nálunk rejtőzködött a padláson. Jemricsnéi ezt valószínűleg nem tudta. Ha tudja, feljelentett volna? Novellában inkább azt írnám, hogy nem. Ez áll közelebb ahhoz, amit az iratokból érzek.

Jemricsnéi szövegei meg az, hogy nagyapám hogyan fordul hozzá, sejtetnek valakit, alakul valamiféle kép. Akit látok, sovány lehetett, fekete hajú, talán nagy orrú, sötét ruhát hordott, Courths-Mahler-regényeket

olvasott – és személyes ismeretségek, barátságok vagy csetepaték irányíthatták az életét. Felhívtam egy kortársamat, hogy mond-e neki valamit a „Jemricsnéni”. Azt válaszolta, hogy csak arra emlékszik, hogy mondták, hogy egy kicsit hóbertos néni volt. Míg magam farigcsálok mozaikdarabkákat, hogy valahogy kitöltssem az üresen maradt részeket, úgy látom, hogy passzolna a képbe egy olyan feltételezés is, hogy Hitler leértelődött Jemricsnéni szemében, miután kiderült, hogy nincs belőle haszon a Sürlemon elleni fronton.

És végül jön a kérdés, hogy mi is lett Jemricsnéniel. Itt most vissza tudok lépni a dokumentumprózába. Nagypapám naplójában látom, hogy 1944. november 19-e tartalmas nap volt. Ekkor már nincsenek Becskereken a német megszállók, a partizánok vannak hatalmon. Rövid ideig működött Becskereken egy Népfelszabadító Bizottság, melynek a partizánok és kommunisták mellett egy-két olyan becskerekeli polgár is tagja volt, akik nem tartoztak a mozgalomhoz. Nagypapám is tagja volt. 1944. november 19-én volt a nemrég alakult Népfelszabadító Bizottság (Narodno-oslobodilački odbor) utolsó ülése. A napló szerint Kiselički titkár „beszámolt az odbor utolsó néhány heti működéséről, majd közölte, hogy Bánátban, s így Becskereken is, a katonaság vette át a közigazgatási hatalmat is, s így az odbor működése megszűnt”. Itt azonban nem áll meg az 1944. november 19-ei keltezésű naplóbejegyzés. Ez a nap vasárnap, és Erzsébet napja is. Nagypapám leírja, hogy a Népfelszabadító Bizottság ülése után gratulálni ment Liptay Erzsikéhez és Jemricsnénihez.

Még két naplóbejegyzés vonatkozik Jemricsnéniére. Az 1946. január 19-ei naplójegyzet szerint nagypapám aznap egy kártyapartin vett részt. Ez nem volt ritka. Szüleim rendszeresen jártak kártyázni, nálunk is voltak kártyapartik. Ha nálunk otthon volt az esemény, süteményosztáskor rövid időre – a húgommal és később az öcsémmel együtt – én is megjelentem. Apám rendszerint késett, vagy korábban hagyta ott a kártyázókat, mert dolga volt. Anyám nem késett, és nem ment el korábban. Ha Benczééknél volt a kártyaparti, szüleim többször engem is magukkal vittek, mert Benczéék fia osztálytársam volt. Nagypapám nem kártyázott, megmaradt a kibic szerepénél, csatlakozott a beszélgetésekhez, vagy csak üldögélt és merengett. Nem tudom, hogy kinél volt 1946. január 19-én a kártyaparti. Ez nincs feljegyezve a naplóban. Ott áll azonban, hogy a kártyapartin „mondták az asszonyok”, hogy Jemricsnéni nyolcvanhat éves korában elhunyt.

A január 20-ai naplóbejegyzés pedig azt mutatja, hogy aznap volt Jemricsnéni temetése. Délután három órára volt bejelentve.

Karriernapok a Jégerdőben

„...s fejünk fölött elröpül a nikkel szamováár.”
(Kassák Lajos)

Szereplők

MÁSA – Polina Andrejevna és Ilija Afanaszijevis Samrajov lánya

SZEMJON SZEMJONOVICS MEDVEGYENKO – tanító

LJUBOV ANDREJEVNA RANYEVSZKAJA – földbirtokosnő

ÁNYA – a lánya

IVAN PETROVICS VOJNYICKIJ – Ványa bácsi

SZOFIJA ALEKSZANDROVNA (SZONYA) – Szerebrajkov lánya
első házasságából

IRINA NYIKOLAJEVNA ARKAGYINA – néhai férje után Trepljova,
színésznő

KONSZTANTYIN GAVRILOVICS TREPLJOV – a fia

BORISZ ALEKSZEJEVICS TRIGORIN – író

NYINA ZARECSNAJA MIHAJLOVNA – fiatal lány gazdag
földbirtokosi családból

(A térben különböző pontokon fotelek, heverők. Egy szamováár. A szereplők heverésznek, mint az elkókadtt, vén, kövér macskák. Szinte mozdulatlanok. Lassan oldódik a feszültség. Teáznak. Piknikhangulat. Valahol Oroszországban. Tél. Nyolcvan fok. Átlagéletkor kétszáz év. Időnként por szitál rájuk.)

MEDVEGYENKO Maga miért jár mindig feketében?

MÁSA Az életemet gyászolom.

MEDVEGYENKO Még mindig?! Másenyka, hagyjon fel ezekkel a marhaságokkal, galambocskám. Nem illik önhöz, Másenyka. Hiszen tudja...

MÁSA Tudom, tudom, drága Medvegyenko, hiszen elmondja minden áldott nap...

MEDVEGYENKO Ó... Akkor sajnálom. Nem volt jó. Még egyszer, lehet?

MÁSA Egyre gyakrabban felejt, Medvegyenko... Mondjuk, a maga korában ez várható is, Szemjon Szemjonovics.

MEDVEGYENKO Nem szólíthatna inkább Macinak?

MÁSA Nem.

(Újrakezdik.)

MEDVEGYENKO No. Kegyed miért jár mindig feketében?

MÁSA Az életemet gyászolom. Boldogtalan vagyok.

(Ljubov Andrejevna jön. Ánya tolja. Ljubov Andrejevna tud menni, de amióta elárverezték a cseresznyéskertet, nem hajlandó rá.)

LJUBOV ANDREJEVNA Maguk ketten már megint szomorkodnak?

Nem unják már? Istenem... Rosszul aludtam. A kutyák egész éjjel ugattak. Ánya, fordíts meg.

(Ánya megfordítja. Ljubov Andrejevna szimatol.)

LJUBOV ANDREJEVNA Ki szí itten ilyen szörnyű szivarokat?! Ánya...

Fordíts meg. Ánya, miért füstöl a valagad?

ÁNYA Mamuska, mindjárt kezdődik! Nézze, ott jön Iván! Vojnyickij! Jöj-jön, üljön ide mellénk.

MÁSA Inkább ide üljön, Ványa... Itt elfér.

MEDVEGYENKO *(halkan)* Ribanc... Na, mi van, Ványa bácsi? Hogy szolgál a kedves egészsége? A vérnyomása? Aranyér? Nem szándékozik elpatkolni a közeljövőben?

VOJNYICKIJ Hány éves maga, Szemjon Szemjonovics?

MEDVEGYENKO Csehov ezt nem írta meg pontosan, de számításaim szerint kilencvenhárom.

VOJNYICKIJ Szinte még gyermek... Engem negyvenhétnek írt meg az eredeti szerző, tehát akkor számoljon... Mása, maga ma kifejezetten csinos. Vagy nem is csinos, hanem olyan megszokott... Mint egy kis apáca, egy kifakult kép, mint egy agyonmosott zsebkendő. Maga, Mása, azért ilyen drága nekem, mert mindig egyforma, mint a naptár, mint a végtelen orosz sztyeppék... Sztyeppék, ez milyen szó... Olyan, mint a...

MÁSA Jól van, Ványa bácsi, elég lesz...

ÁNYA Anyuka, látja, Mása már megint szipolyozza Vojnyickijt! Tessék, Ivuskám, egy csésze finom orosz tea.

(Jön Szonya. A háttérben Trepljov kukucskál. Igyekszik láthatatlannak tűnni, de mivel ügyetlen és életképtelen, nem megy neki. A nagy sumákolásban sikerül felborítania a szamovárt, ami nagy lármát csap, elgurul. Ő láthatatlan. Lövés.)

ÁNYA Na tessék, Trepljov már megint föbe lőtte magát!
 SZONYA Hideg a tea! Bizony mondom néktek, hogy a szamovárban a
 hőmérséklet már számottevő mértékben süllyedt.
 VOJNYICKIJ Mi vaaan?
 LJUBOV ANDREJEVNA Azt akarta mondani, hogy kihűlt a tea.
 MEDVEGYENKO Ilyen nincs. Az orosz tea nem hűl ki!
 ÁNYA Rég volt ilyen kellemes telünk itt, a Jégerdőben...
 MEDVEGYENKO Esküszöm, amióta jégre tették bennünket, nem volt
 ilyen kellemes telünk.
 VOJNYICKIJ Ó is pont ezt mondta.
 LJUBOV ANDREJEVNA Mikor jön a doktor úr és a fiatal felesége?
 SZONYA Majd az előadásra.
 MÁSA Zarecsnaja játszik, ezt nem hagyhatják ki.
 MEDVEGYENKO A doktor azt mondta, hogy Szerebjakovnak pihen-
 nie kell.
 VOJNYICKIJ Majd meglátod, el sem fognak jönni. Sznobok.
*(Érkezik Arkagyina, jól tartja magát abhoz képest, hogy ötszáz éves... Tipikus
 kivénhedt primadonna, piros rúzzsal rajzolt körökkel az orcáján. Mert az úgy
 szép. És Arkagyina szép. Mögötte Trigorin, járókerettel.)*
 VOJNYICKIJ Itt jön Arkagyina! Szép hölgy, imádba legyenek foglalva
 minden bűneim.
 ARKAGYINA Ványa, te kis huncut... Borisz Alekszejevics, kicsikém,
 oda szeretnék ülni. Kosztya hol van? Hol van az én drága kisfiam?
 Kosztya? Kosztya, galambocskám... Csak nem? Konsztantyin már
 megint föbe lőtte magát?! Szaladjon, Borisz Alekszejevics, keresse meg!
 TRIGORIN Szaladok, kedves.
(Trigorin elfut, járókástul.)
 LJUBOV ANDREJEVNA Mi ez a csérogás odakint?
 VOJNYICKIJ Ez csak az orosz szél... Csapkodja a muszka nyárfákat,
 amelyek roskadoznak az ártatlan fehér hó terhe alatt. Most... mintha
 elhallgatott volna, jaj.
 ÁNYA Valaki sír.
 MEDVEGYENKO Azok az éhező jobbágyok.
 ARKAGYINA Szegénykék... Adjunk nekik enni...? De nekem nincs
 pénzem, értik... nincs pénzem... mind elmegy a toalettekre... Ványa...
 mondd... neked is szorulásod van?
(Mása, halkan.)
 MÁSA Zarecsnaja... Szánalmas.
 ÁNYA Csendesesen. Hiszen tudja...
 MÁSA Tudom.

MEDVEGYENKO Mit tud maga, galambocskám?

LJUBOV ANDREJEVNA A Zarecsnaja névtől Arkagyina kisebb infarktusokat szokott megélni. Az orvos azt mondta, hogy még körülbelül kettő befér, de a harmadik már fatális kimenetelű lenne.

ARKAGYINA Hol van Borisz Alekszejevics?

VOJNYICKIJ Konsztantyint keresi. Konstans Konstantint keresi kinn a kemény fagyban.

SZONYA Csodálatos alliteráció, Ványa bácsi. Majdnem.

ARKAGYINA Igen, ez a fagy szó kicsit megfékezi az egyébként virtusi módon szerkesztett alliterációt. Esetleg... mondjuk... kiban.

MEDVEGYENKO Ködben!

MÁSA Maga hallgasson, ne alliteráljon, maga dögöljön meg!

(Csend.)

MEDVEGYENKO Káoszban! Kétségben!

(Mása ránéz. Tekintete gyilkol.)

MEDVEGYENKO Nem bírtam ki!

(Csend.)

ARKAGYINA Hol van Borisz Alekszejevics?

VOJNYICKIJ Konsztantyint keresi.

ARKAGYINA Hol van Konsztantyin?

MÁSA Az esti előadást készíti elő.

LJUBOV ANDREJEVNA Zarecsnaját keresi.

(Arkagyina a tehetségéhez méltón adja elő a szívrohamot.)

LJUBOV ANDREJEVNA No, már csak kettő.

(A parkban. Nagy hófúvás. Nyina haja lobog a szélben. Érkezik Trigorin. Nézik egymást. Trigorin Nyina hajába borul.)

TRIGORIN Maga, látom, még mindig hajadon...

NYINA Borisz... Maga az? Nem drámát ír épp valamelyik zugban?

TRIGORIN Maga nagyon szép és nagyon jó...

NYINA Csak bókol. A maga élete gyönyörű. Maga író. Maga tehetséges!

TRIGORIN Igen...

NYINA Maga nem egy Turgenyev, de nem is egy Csehov... Maga Trigorin!

TRIGORIN Igen...

NYINA Maga a fiatalság hangja.

TRIGORIN Igen. Elég volt az előjátékból, Nyina, mert hallom, hogy csöpörög már a pina...

(Lövés.)

MÁSA Gyanítom, hogy Konsztantyin ismét főbe lőtte magát...

SZONYA Jó. Igyunk teát. Ványa bácsi, maga már ivott?

VOJNYICKIJ Lehetséges... Szonyecska... Nem zongorázik nekünk egy kicsit?

ÁNYA Nem szabad. Zavarja a doktor urat.

LJUBOV ANDREJEVNA Istenem, hogy fogjuk itt kibírni az egész terület...

ARKAGYINA Magának már nincs olyan sok hátra, drága Ranyevszkaja...
Mióta van itt? Harminc éve? Nos... már csak egy egészen kicsit kell kibírnia... Nézzen engem! Mint egy csibe! Akár tizenöt éves lánykát is játszhatnak.

LJUBOV ANDREJEVNA Za-recs-na...

ARKAGYINA Ki ne mondja, galambocskám...

VOJNYICKIJ Ez a tea... ez ám hideg. Ettől pedig elkap az ideg. Ez egy haiku, Szonyecska.

SZONYA Majdnem.

MEDVEGYENKO Atyaúristen...

ARKAGYINA Hol van Borisz Alekszejevics?

(Trepljov jön. A fején kötés.)

TREPLJOV Kint van. Horgászik.

ÁNYA A Jégerdőben?

TREPLJOV Valami biztosan a horgára akadt...

ARKAGYINA Szeret horgászni... Folyton csak horgászna, csak bedobja a csalit, és a halak rögtön ráharapnak.

TREPLJOV Biztos most is kapás van. Anyám, üdvözöllek.

ARKAGYINA Kosztya, kisfiam. Mikor kezdődik az előadás?

MÁSA Nyolckor.

MEDVEGYENKO Húsz perc múlva.

LJUBOV ANDREJEVNA És Zar-recs...

ÁNYA Mamuska...

LJUBOV ANDREJEVNA Nyina játssza benne a főszerepet.

VOJNYICKIJ Zarecs... vagyis Nyina és Trepljov már régóta készülnek evvel a darabbal.

ARKAGYINA Ó. Vagyis... Óóóóó!

TREPLJOV Végre megért erre a szerepre...

ARKAGYINA Csakugyan?

ÁNYA Igen, a múltkor előadott egy verset, hát, hadd ne mondjam, könnyeztünk. Mindannyian, ugye, Ványuska?

ARKAGYINA No... Csoda. És mondjad, Kosztya... Ez valami dekadens izé lesz?

MEDVEGYENKO Dekadens, dekadens... Preminens, eminens.

MÁSA Hallgasson már!

SZONYA Maga egy költő, Medvegyenko.

MÁSA Mindjárt kezdődik.

ARKAGYINA És mondjad, fiaskám, ez olyan kortárs darab lesz? Vérrel, ordítással meg összefüggéstelen mondatokkal? Hm?

TREPLJOV Anyuka, ne idegesítsen, mindjárt bemutatóm lesz! Hát nem értik, hogy mindjárt bemutatóm lesz?!

MEDVEGYENKO Hogy beszélsz édesanyáddal?

TREPLJOV Hagyjon mindenki békét nekem!

ÁNYA Különben mi lesz, főbe lövöd magad?

MÁSA Mindjárt kezdünk.

(Jön Trigorin. Trigorin minden mozdulata rettenetesen lassú a járóka miatt.)

TRIGORIN Jövök, szaladok...

(Egy pillanatra farkasszemét néz Trepljovval, majd Trepljov kirohan. Trepljov kintről.)

TREPLJOV Medvegyenko, maga tudja, mit kell csinálnia, próbáltuk.

Mása. Majd a jelre oltson el minden fényt.

ÁNYA Borisz Alekszejevics, maga teljesen átfagyott.

SZONYA Nem kér egy kis orosz teát? *(Nem jön válasz...)* Tehát? Kér teát?

LJUBOV ANDREJEVNA Esetleg egy kis meggyipálinkát? Azt írja rajta, hogy cseresznye, de meggy. Higgye el.

TRIGORIN Köszönöm. *(Egy átfagyott sirályt dob a tér közepére)* Ezt a kertben találtam. Gondoltam, megmenthető. De nem... Teljesen átfagyott, szegényke. Kimúlt.

MEDVEGYENKO Kimúlt. Kihúnyt. Kinyúlt...

MÁSA Maga teljesen hülye, Szemjon Szemjonovics.

VOJNYICKIJ És tehetségtelen.

ARKAGYINA Ki a tehetségtelen?!

(Kintről lövés.)

LJUBOV ANDREJEVNA Már megint főbe lőtte magát.

VOJNYICKIJ Az lenne nekem is a legjobb. Úgyis bolond vagyok.

LJUBOV ANDREJEVNA Mi itt mindannyian bolondok vagyunk.

MEDVEGYENKO Én nem...

MÁSA De.

SZONYA Magának, Ványa bácsi, el kellene utaznia egy időre. *(Teát tölt neki. Szonyának valami furcsa teakínáló fétise van. Látjátok...)*

VOJNYICKIJ Hova, kedvesem...

SZONYA Finnországba. Ott jó a klíma, állítólag...

ÁNYA Vagy talán Moszkvába...

ARKAGYINA Moszkva... Moszkva... Moszkva... Csodálatos voltam a Három nővérben, Sztanyiszlavszkij rendezte, az az amatőr...

(Lövés)

MEDVEGYEV Ez ma rekordot akar dönteni?

ÁNYA Valóban...

LJUBOV ANDREJEVNA Ánya, már megint füstölsz, gyermekem.

ÁNYA Csak beképzeli, mamuska.

SZONYA Anyád nem tudja, hogy cigizel?

(*Trepljov hangja kintről.*)

TREPLJOV Na, mi lesz már, Mása?! Fény le.

MÁSA (*kikiabál*) Várom a jelet.

TREPLJOV Ez volt a jel!

MÁSA Mi?

TREPLJOV Hát ez!

(*Lövés.*)

ARKAGYINA Jól van, nem tudhatta a lány! Tudhatta a lány? Nem tudhatta... Kortárs! Lószart...

LJUBOV ANDREJEVNA Már megint csaholnak kint a kutyák.

(*Lövés.*)

LJUBOV ANDREJEVNA No, mi lesz?

(*Kutyavonyítás. Még egy lövés. Csend.*)

LJUBOV ANDREJEVNA Azért...

(*Trepljov hangja kintről.*)

TREPLJOV Még egyet lövök, és sötét.

TRIGORIN Amatőr...

(*Lövés. Balladai félhomály. Füst. Sztriboszkóp. Hangszerhangolás. Medvegyenko állathangokat produkál. Teljesen átadja magát a művészetnek. Trepljov lapul a háttérben. Neki ma BEMUTATÓJA VAN!!! Nyina megjelenik. Meztelenül. Na jó, nem...*)

NYINA Ó, fókák, vízi szörnyek, szomjas rozmárok! Kétéltűek, mocsári lárvák, vakondok és legyek. Medvék, orosz medvék és oroszlánok.

Vándormadarak és bernáthegyiek, kik átlátjátok eme mélységes föld rétegeit, melyek magukban hordozzák a teremő DNS-ét... Fáj, fáj, fáj.

Sötét, sötét, sötét... Lárvától fortyogó katlanok...

ARKAGYINA Hihetetlen.

NYINA Lárvától fortyogó katlanok, mik fehérre főzik a történelem által lerágott őslények csontjait, és melyek aztán világítva mutatnak utat nekünk, az univerzum kacskaringós labirintusában.

ARKAGYINA Kosztya, kisfiam, meddig tart még?

LJUBOV ANDREJEVNA Szünet lesz?

ÁNYA Hallgasson, mama, maga ezt nem értheti.

NYINA Tátogó alagutak, harsány vaginák, virulens rügyek...

VOJNYICKIJ Ki írta ezt a szart?

TRIGORIN Trepljov...

TREPLJOV Folytassa, Nyina... *(Súg neki)* Virulens rügyek...

NYINA Virulens rügyek, retkes csótányok... A ti lelketek az én lelkem, a ti sóhajaitok az én sóhajom... Mert én magamban hordozom Nagy Sándor lelkét. És Shakespeare-ét, Csehovét. Én magam vagyok a líra és a költészet...

(Arkagyina hangosan nevet, tapsolni kezd. Nyina folytatná, de Trepljov a kezénél fogva kiráncigálja a térből.)

TREPLJOV Kész! Vége. Menjen, Nyina, öltözzön fel.

ARKAGYINA Kosztya, kisfiam, miért vagy ideges?

TREPLJOV Maguk, anyám, képtelenek megérteni a modern formákat.

VOJNYICKIJ Dehogynem értjük, Konsztantyin Gavrilovics.

ÁNYA Én nem értem.

SZONYA Kosztya, nem kér egy csésze finom orosz teát?

TREPLJOV Nem.

SZONYA Van oroszkrémtorta is.

TREPLJOV Azt lehet.

(Csend. Trepljov kap egy szelet tortát. Mindenki őt nézi. Zabál, és mint egy durcás gyerek, arról truttyog, hogy ezek a begyepesedett vén trottyok nem értik a modern formákat. Miután megeszi a tortát, bemegy a terem közepére, és főbe lövi magát.)

LJUBOV ANDREJEVNA Na, bumm.

(Jön Nyina.)

VOJNYICKIJ A művésznő! Gratulállok! Csodálatosan tetszett interpretálni azt az orosz medvékkel és az orosz lánokkal. Érdekes...

Bravó.

MÁSA Nem fázott meg? Igen lengén volt öltözve.

SZONYA *(Nyinának)* Egy csésze teát, művésznő?

ARKAGYINA Igen, kérek.

NYINA ...Trigorin... Irina Nyikolajevna... Ánya... Köszönöm...

(Észreveszi a földön heverő Trepljovot.)

NYINA Köszönöm. Teljesen elárasztott a művészet. Igyekeztem átadni azt, amit a szerző közölni akart...

ARKAGYINA Ó, igazán tehetséges...

TRIGORIN Zarecsnaja igazán meggyőző eszközökkel veszi le lábáról a nézőt.

ARKAGYINA Hogy mondta, kedves Borisz?

LJUBOV ANDREJEVNA Azt mondta, hogy Zarecsnaja...

(Szívroham. Közben Trepljov föléled. Megpillantja a fagyott sirályt.)

TREPLJOV Ez mi?

TRIGORIN Ez egy sirály.

TREPLJOV Kint találtam. Halott.

TRIGORIN Akkor miért hozta be?

TREPLJOV Mert szimbolikája van.

(Arkagyina feltápáskodik.)

SZONYA Szerintem igyunk egy kis teát.

(Csend.)

MEDVEGYENKO Bocsásson meg, író úr, de a maga koncepciójában mégis milyen szimbolikát hordoz egy döglött és fagyott sirály?

NYINA Maga azt úgysem értheti, Szemjon Szemjonovics.

MEDVEGYENKO Már hogyne érteném, kedves Nyina Zarecs...

ARKAGYINA Ki ne mondja!

(Csend.)

TRIGORIN A megállított időt szimbolizálja.

MEDVEGYENKO Nem értem.

(Csend.)

NYINA Én sem.

MÁSA Kosztya, kedvesem, galambocskám, ne legyen szomorú... Látja, én is szomorú vagyok, mindig szomorú vagyok. Kosztya, hadd öleljem meg.

TREPLJOV Hagyjon engem békén! Nem érdekel.

(Nyina elé áll. Tüntetőleg. Lövés. Csend.)

LJUBOV ANDREJEVNA Milyen érdekes ez... Annyi szép foglalkozás van a világon... Lehetne mondjuk borbély. Vagy zeneszerző.

ÁNYA Vagy pék.

MÁSA Vagy normális...

TRIGORIN Nos. Meg is van az új darabom címe. Karriernapok a Jég-erdőben.

NYINA Csodálatos, Borisz.

ÁNYA Izgalmas.

MÁSA Újszerű.

MEDVEGYENKO Ribanc.

LJUBOV ANDREJEVNA Ánya! Guríts oda hozzá!

(Ánya odagurítja.)

LJUBOV ANDREJEVNA Karriernapok a Jég-erdőben?! Most komolyan, Trigorin? Úgy hangzik, mint egy újságcikk!

26 NYINA Drámát írjon, Borisz...

ARKAGYINA Kicsike Nyina... Maga olyan fiatal még, és olyan naiv...

Látja ott azt a sirályt? Na, pontosan olyan.

VOJNYICKIJ Mint a megállított idő?

ARKAGYINA Nem. Hideg. Űres. Szürke.

NYINA Vén tyúk.

ARKAGYINA Tehetségtelen csitri.

(Csend.)

MEDVEGYENKO Nekem senki sem gratulál?

ARKAGYINA Dekadens fos.

VOJNYICKIJ A fos minden belet tisztára mos, ezért ne legyen haragos.

SZONYA Egy újabb haiku, Ványa bácsi? Mert nem az... Ugye tudja,
hogyan nem az?

ÁNYA Gusztustalan.

LJUBOV ANDREJEVNA Nemsokára vége.

TREPLJOV Anyuka, anyuka... Miért nem szeret maga engem, anyuka?

ARKAGYINA Szeretlek, fiam, de értsd meg, hogy hatvannyolc éves
vagy, és fel kéne már lassan hagynod ezekkel a kortárs marhaságokkal.

TREPLJOV De nem bírom, mama, akkora bennem a közlési vágy...

SZONYA Egy kis teát, Konsztantyin?

(Csend.)

TREPLJOV Mama, miért sír mindenki?

VOJNYICKIJ Mert lassan elszáll fölöttünk az idő. Ennyi jut nekünk. Né-
hány oldal.

MÁSA Ellep bennünket a por.

MEDVEGYENKO Másnyka. Menjünk el innen. Jöjjön, menjünk el in-
nen. Most.

MÁSA Nem.

TRIGORIN Nyina...

TREPLJOV Nyinuska...

MEDVEGYENKO A Nyina szóra egyetlen rím jut csak az eszembe...
az pedig a...

MÁSA Elhallgasson!

(Csend.)

ÁNYA Mindjárt vége.

ARKAGYINA Csak egy kicsit még.

LJUBOV ANDREJEVNA Elmegyünk, és nem marad utánunk senki.

Volt, nincs. Mint a meggyeskertem.

MEDVEGYENKO Ringlósbokrom. Rekettyésem. Básticám. Visnyikom.

Cseri gárden.

MÁSA Vége.

SZONYA Előtte talán igyunk egy kis teát...

(Lassan mindenki bemerevedik. Nyina feje Trigorin ölében. Trepljov előttük áll, pisztollyal a halántékán. Mása a lábához kuporodva. Medvedgyenko Arkagyina felett áll. Ljubov Andrejevna feláll, és odasétál Ványa bácsihoz, keringőznek. Anya füstöl. Szonya a szamovárt öleli. Rengeteg por esik rájuk. Fotó. Szépie. A sirály nagy szárnysusogással felszáll a szamovár tetejére. És vége.)

Amikor kicsi a nyugdíj

a lábam szeret piacra menni
a kezem már kevésbé
a szemem közönyös
elmerengek néha a gyümölcs- s zöldségkavalkád
néha meg a piaci munkások és munkásnők plexiüveg-arca láttán,
beleburkolóztak a hidegbe, a kidagadó visszerekbe,
a kommunális rendőroktól való menekülésbe
könnyekből született nővéreim s fivéreim
ez a legfilozofikusabb piac a városban
mert itt főleg nietzscheiánusok és
wittgensteinisták dolgoznak, akad néhány sztoikus is
meg egy entuziaszta, aki csonthéjasokat és aszalt gyümölcsöket árul
és még mindig hisz abban, hogy azért van itt, mert szeret az emberekkel
szót váltani
igen fiatal és szinte soha nincs egy szabad perce sem, míg a pult mögött áll
nála a leghosszabb a sor
csontjai kátrányba süllyednek
fáradtság fénymásolja az arcát
a piacozó testek kavalkádja elképesztően élénk
elnyűtt különleges test-effektek irányítják a hajót
mely a szürke hétköznapiak zátonyára fut
ősz hajszálakból font szőnyeget terítenek
az öreganyóknak, akik azért jönnek, hogy elcsenjenek egy paprikát vagy
hagymát
s akiknél süket fülekre talál az erkölcsi szónoklat, ha rajtakapják őket
gyomruk egyszemnyi bensedinné szűkül
közben a szemem elfordul, megjártssza, hogy nem látja mindezt
a lábam pedig, egy-kettő, elsüllyed a kétségbeesés élő homokjába

Amikor a kibaszott pszichológiából politika lesz

korán kelek futok egy rövidet
kihagyom a piacot, ma kevesebb a pénz s a vitamin
elmegek a munkaközvetítőbe, beszélgetek a tanácsadó hölgygel, így kell ezt
hathavonta
főszerepet játszok a filmben, amely a munkához való ragaszkodásról
a munkáltatás érdekében foganatosított intézkedésekről és az aktív
munkakeresésről szól
válaszok a kérdésekre
a tanácsadó hölgy kifejti, hogy az egyetemi dolgozók rohadékok
mert kövérek rondák frusztráltak
ugyanazon a vágányon haladok hazafelé
az utcákon felverte a port a nap seprűje
magamba szívom a nyarat
arra a politikára gondolok, amely mindenkinek alapjövedelmet szavatol
függetlenül attól, hogy az illető szép-e, kisminkelt-e, alkalomhoz illően
öltözött-e, ápolt frizurájú-e, leborotvált-e
és hogy üveg-, tölgyfa-, morzsalékos vagy grammatikai arca van-e
mert *a pszichológia irányította politika célirányosan sodródik
a fasizmus felé*
az utcán haladva üdvözlöm az arckatalógusokat, domborzati formájuktól
s színüktől függetlenül
a társadalomnak szurkolok

C. V.

név: csak-még-egy-meghajlítandó-gerinc
vezetéknev: a leánykori, mert a házasság olyan maszlag, ami egyeseket
előnyhöz juttat, másokat viszont nem
életút: meredek fejjel lefelé zuhanás, általában kétségbeesett és érdektelen
a nyolcvanas években: még mindig az ún. szocializmusban
a kilencvenes években: felgyújtott lakás
munkatapasztalat: rugalmasság mobbing engedelmség hallgatás tréningek
nem vállalt szolidaritás a többi dolgozó árnyal and so on
nem dolgozni: isten ments, mindenkinek dolgoznia kell és hozzá kell
járulnia ahhoz, hogy a gazdagok még gazdagabbak legyenek

fizetetlen túlórázás: kellemesen érzi magát. szorgosan melózik
hétvégenként
hobby és más képességek: haldoklás és fogyás szerelmi okokból. hat
nőtestvérével együtt
ő is mindenkor könnyedén le tudott fogyni, el tudott tűnni a szerelem
miatt, ez családi
hagyomány és tehetség. olyannak lenni, mint a spagetti
szabad időben: ha nyár eleje van, a fecskéket hallgatja, melyek a városi
utcákon
csinálják a műsort. a testből való kilépés pillanatai. beleolvadás a kis
városi szinkópák frekvenciájába
telefon: mindig bekapcsolva, mindig elérhető a világ minden ura számára.
és ezek pártfogoltjai számára úgyszintén.
test: esős. képes fáradhatatlanul sírni, befelé, hogy ne zavarja a többi
dolgozó testet
tartás: a gerinc görbe, de még mindig hajlong, a főnököknek szenteli
magát
psziché: teherbíró. munka-etikus. jól elsajátította a meggyőződést,
miszerint mindenkinek dolgoznia kell, míg meg nem döglik
képzettség: középfokú, a magasfokúra nem volt magas fokú anyagi háttér
nyelvismeret: a tőke nyelvét nem érti maradéktalanul, de feltalálja magát,
csúszik-mászik
egyéb képesítés: rendezett frizura, lenőtt ősz haj befestve, nem szakadt
harisnya
készenlét: magas fokú
otthon: sohasem fizetett. ő adja az otthon melegét és természetes, hogy
az asszony
tisztán tartja a házat és ellátja a gyerekeket... az összes nőknek írt
könyvben az áll, hogy
sokkal rosszabb hanyag külsővel várni a vendégeket, mintsem rendetlen
lakásban fogadni,
ami igazán nagy megkönnyebbülés, ha olyan helyzetbe kerülsz, hogy
választanod kell a kettő közül

Az osztályalapú szenvedés gazdaságtana. Avagy miért idegesít, ha azt mondják, hogy a kapitalista is szenved

v. šš. nem vesz a gyerekeknek gyümölcsöt,
luxus a hús, csak háromnaponta kerül asztalra
vagy inkább négynaponta,
s csak a legsilányabb minőségű.
nyolc áttetsző nővérel együtt őt is hervasztja a mosogatás,
az olcsó ételek maradékából leleményes módon összeállított ebédek
főzése és
a mindennapos traumák súlya

e. klj. drága samponja éppen elfogyott
az, ami enyhén színezi a haját és dússá varázsolja
emiatt szenved, mert megszokta ezt a különleges sampont
és a különleges, drága bőrregeneráló krémeket,
a kötelezően 66-os spf faktorú szemránckrémeket,
e. klj.-nek van egy nyúlánk nővére s egy piramis formájú
fivére, hál' istennek gazdagok mind

đ. đđ. negyedmagával osztozik a szobán
nincs nyugalma széke asztala, csak széthányt
emeletes ágyak meg cigicsikkel teli poharak. néha az apja is
a szobában alszik, részegen, fokhagymától és pálinkától bűzlik,
anya kidobta az ágyából.
ha a legidősebb fivérének melege van, akkor kinyitja az ablakot.
akkor is, ha a többiek fáznak. e lakóegység férfi- és nőtagjai mindennap
érzelmi pingpongot játszanak, míg el nem fásulnak a fáradtságtól,
általában
a vígopera hatodik strófájánál
đ. đđ.-nek lehet, hogy nem lesz pénze egyetemre, mert, tessék,
az ideológia kimondta: ő nem kiváló

j. kpr. akkor kel fel, amikor akar, akkor tanul, amikor akar, annyit,
amennyit akar.
neki nagyon nehéz a sora, mert harminckét éves
és a szüleiével él.

egyszerűen még nem jött el az ideje annak, hogy önállósuljon. nehéz
egyedül élni tanulni táplálkozni. így anya
főz. a világ legszínesebb ételeit.
nincs testvére, zenét hallgat és bámul a semmibe,
füvet szív, hogy könnyebben elviselje a szenvedést

r. str. soha nem volt tengeren, soha. nem tud úszni,
leszámítva a kevéske karlengetést a műanyag medencében
melyet a katonaság kötelékében dolgozó szülei a piacon vettek. r. str.-nek
porcelánbőre van így aztán talán jobb is ha nem megy tengerre és
nem teszi ki magát közvetlen napsugárzásnak, magas SPF faktorú krémekre
úgyszincs pénze. r. str. szenved, mert még soha nem volt fiúja
nem volt szex, nem volt igazi, nyelves csók, kivéve
egy puszkódást negyedik elemiben egy
születésnapon
amikor üvegezést játszottak

kss. s. szenved, mert vissza kell fizetnie az egyetemista hitelt.
ez nehéz és kénytelen lesz lemondani a lázas ruhavásárlásról
a zarában. csökkenteni kell a vásárlást heti egy alkalomra, ésszerű
pénzbeosztással talán összejön kettő is. szerencsére a kétszázvalahány
négyzetméteres házban két lakást kiadnak albérlőknek
és valahogy majd kimásznak a csávából.
kss. s. mellei kongruensek és kukicsa meg banca teát iszik.

kč. žlj. éppen elveszítette a lakását, melyet a bank jelzáloghitel alá vont
és ahol a mosógép naponta többször is mosott.
nehéz függönyöket és nehéz emlékeket mostak. mert kč. žlj.
kiskorú öccseinek és húgainak a gyámja, összesen
tizenegyen vannak beleszámítva a hat kutyát is. hová menjenek most
az öcsök és húgok, hová menjen most kč. žlj., hogyan fog ruhát mosni és
csalános tojást dinsztelni... kč. žlj. jelen sört iszik kétliteres
műanyag flakonból.

s. sjj. önmagáról azt állítja, hogy foglalkozása szerint *baloldali
női aktivista*.
elektronikus zenét hallgat, s ennek megfelelően is öltözik. projekteket ír és
a hatvanhetedik emeleten van lakása, kilátással
a zsinagógára. folyton arról beszél, hogy nincs pénze.
de súlyos problémái vannak. lelkiek.

megcsalja a fűjét és az is megcsalja őt, mert a poligámia fontos
összetevője
a kotyvaléknak, melyben mindenki mindent rejteget és azt hiszi, hogy az
érzelmi
szabadság az,
ha a párjával él
és titkolja, hogy baszik, akivel csak ér.
s. sjj. egész sereg pszichiátert pszichoterapeutát
pszichodrámat terápiát műhelymunkát és egyéb biszbaszt
látogat
melyek bonyolult kórokat gyógyítanak
azoknál, akiknek van miből fizetni érte.

hlj. čnj. tudja, hogy nem lelki, hanem társadalmi okai vannak a
szenvedésnek.

a szakszervezetben szerzett állást, annak dacára, hogy a szakszervezetek
az állam hatalmas

csápjai, de hlj. čnj. nem hagyja bedaráltatni magát. rendszeresen jár
a megbeszélésekre és a tüntetésekre, melyeken teljes erővel fűjja
a sípot. foglalkozása szerint színész, de ebből nem lehet
megélni. ezért mímeli, hogy él.

pl. tl. beleőrül a kínba, mert nem tudja, hogyan fizesse ki a gázfűtést a
háromszázhuszonnyolc négyzetméteres villájában. a fűtés nagyon drága, mert
a gázfűtést a geopolitikai-kapitalista viszonylatok alakulása befolyásolja, mely
nagy misztikum az emberek számára, s élvezeti forrás a vállalatok számára.

pl. tl. roppant gondterhelt a magas ár miatt
és ezért egy ránc keletkezett a homlokán.

krr. crr. ingyen túlórázik, néha

hétvégeken is, egy kis boltban a limánon. a haja megritkult
huszonhét évesen. nem panaszkodik a fizetetlen túlórák miatt, mert
örül, hogy egyáltalán van munkája.

általában mérges és barátságtalan, bár a gazdasszony úgy véli, hogy
a forgalom sokkal nagyobb lenne, ha ő kicsit több gondot fordítana a
viselkedésére.

kicsit többet mosolyogna. kicsit többet kommunikálna. és rendbe hozná
azt a...

azt... azt a haját, mert ki látott olyat, hogy a nők kopaszodjanak!

dmr. ss. jogászként dolgozik, mint egy igába tört kanca naphosszat látástól vakulásig. az irodában mindig van munka, és néha a munkát haza is kell vinni, vacsoravendég a munka, ott van az esti tévénézés közben és a férjével megejtett esti szex közben. a munka mindig jelen van és ő büszke rá hogy olyan szorgalmas. gyerekek még nincsenek, majd lesznek, ha több pénzt keresnek és eladják a negyvenhat négyzetméteres lakást, vesznek egy dupla akkora házat melyben szintén munkát vacsoráznak majd. helyet kell csinálni a munkának. dmr. ss. üdvözlí az új munkatörvényt és a nyugdíjkorhatár emelését, megveti a világ összes munkakerülőjét. ő és a férje korzikán nyaralnak, néha szardínián, telelni hisztériára mennek. dmr. ss. általában elégedett, amikor meg nem, akkor medítál és louise hay pozitív megerősítéseit mormolja. néha randit szervez a férjével, mert a kézikönyvekben azt olvasta, hogy a kapcsolatokat időnként fel kell frissíteni
a kapcsolatoknak egy kis fűszerre van szükségük

gf. mnd. roma településen él és nem végezte el az iskolát. mert reggel dolgoznia kellett, délután pedig elaludt az órán vagy otthon. volt katona, még mikor a katonaság kötelező volt és főként szép emlékei vannak róla. leszámítva azt a néhány napot, amikor a katonarendőrség nála és cilénél heroinra és injekciós tűkre bukkant, ezért több hosszú időintervallumban ütlegelték, majd átvezényelték őket a hegyekbe. őt ez nem zavarta, hozzászokott a szűk, hideg, wc nélküli helyhez. ő nem tudja mik azok a fűszerek.

ht. wvv. azért szenved, mert ma reggel nem volt pénze áfonyára, áfonyát mindennap enni kell, mert tele van antioxidánsokkal. szerencsére van még szurokfű-illóolaja meg egy kollagén tartalmú anti-age lux arcpakolása ezért nyugodt lélekkel nézheti doktor oz tanácsait a kalóriamentes tévén sugározhatja fájdalmát az éterbe

Mindaz, amit az időről tudok

Mese a mesélésről

Juhász Attila fordítása

Sokan úgy vélik, de legalábbis azt mesélik, hogy élt valaha réges-régen egy fejedelem, aki soha nem mozdult ki a palotájából, minden idejét a hiúságának a lejegyzésével töltötte, szenvedélyesen lemérte és felértékelte minden vagyont – miből mennyi van a kamrákban, mennyi a pajtáiban, meddig terjed az uradalma, és mekkora a gazdagságának híre... A fáma szerint személyesen számolt és írt össze minden szőrszálát gyönyörű felesége szemöldökén, az asszonya szemének minden csillanását, ajka összes sóhaját, majd azt követően összeírta az összes drágakövet, valamennyi tüzes fényű aranyát, és végül a kincstár sarkában meghúzódó utolsó rézgarasát is... A fáma szerint ő maga mérte le az összes selymét, az ezüst gyertyatartók súlyát, a mézescsuprok és a boroshordók irtartalmát, de még a kastély pincéi pókhálóinak térfogatát is... Ehhez a dölyfös fejedelemhez, az írás szerint, nap mint nap érkeztek az emberei, akiket más-más feladatokkal bízott meg. Hozták a jelentéseiket: hol sírt fel egy újszülött, hol csendült fel temetésre a gyászharang, mekkora a fejedelem folyóiban a halivadék-hozam, hogyan fejlődik a rozs- és a búzamag a kalászbán, hány új ágat hoznak a tölgyek, mekkora a fácánköltés a határban, van-e elég vadnyúl, hogyan kölykezett a többi vad az erdeiben. És jöttek, természetesen, a besúgók is, hogy beárulják az alattvalók minden kimondott és elsuttogott szavát, az összes vádat és a ki nem mondott dolgokat... Ettől az információáradattól csak az írkokok száma gyarapodott, több százan voltak, ki reggel, ki délben, mások pedig este írták tovább a hosszú és összetett nyilvántartást... Akkorára dagasztották a fejedelem vagyonszeirásának iratait, hogy az udvarának a legnagyobb helyiségét jelölték ki a könyvek és összeírások számára, valamivel kisebbbe tették a könyvek és írások összefoglaló jegyzékeit, míg egy harmadikat a jegyzékek jegyzékeinek láttak elő, és így tovább, és végül egy négybe hajtott kivonatban összegezték mindent, amelyet a fejedelem a feje alá tett a hálósobájában; talán szük-

ségtelen megjegyezni, de a hálószoba pontosan húsz öl hosszú, kilenc láb széles és hét lépés magas volt.

Egyszer felvirradt az a nap is, amikor már mindent összeírtak, lemérték, megszámoztak, már nem maradt semmi összeírni való, már nem lehetett semmi újat jegyzékbe venni, mindenről lehetett tudni, hogy hol van és mennyi van belőle. Kétségbeesett ekkor az önimádó fejedelem, haszontalannak érezte az életét, minden perc értelmetlennek tűnt. Hacsak, jutott eszébe ekkor mentőötletként az, amire eddig nem is gondolt: mekkora súlya lehet egy mesének? Persze a róla szóló meséké, mert csupán azoknak a súlya érdekelte.

Hogyan mérjük le a mesét? – tanakodott sokakkal a fejedelem. A serpenyő egyik felébe belerakta a jegyzékek dagadt és bekötött köteteit, a mérleg másik serpenyőjébe pedig ugyanolyan, de üres lapokkal teli könyveket tett. A különbség csupán a felhasznált tinta súlyában volt kimutatható. Lemérte egy üres üveg súlyát, majd belemondta a nevét és nemesi rangját, de az eltérés csupán akkora volt, mint amikor leheletté lesz a szó, a leheletből pedig vízpára válik, ami harmatként csapódott ki az üveg falára. Sokféle módszert és huncutságot kipróbált, de a mese mértékét nem tudta megtalálni, mígnem eszébe jutott, hogy egy vele azonos súlyú embert kellene találnia, hogy annak elmesélve a mesélnivalót meglátná, mekkorát is nőne az illető súlya.

– Ha elmesélem, mi mindenem van, attól biztos, hogy nagyot nő! – mondta fennhangon, mielőtt kiadta volna a parancsát.

Hajbókolva széledtek szerteszét a fejedelemség előljárói, meg kellett találniuk a nagyúr másolatát. Mindenkit szemre megsaccoltak, míg végül egy lepukkadt vendégfogadóban rátaláltak egy csavargóra vagy zarándokra, aki súlyában és nevének betűi számában sem tért el a fejedelemtől, épp úgy hívták, mint az uraságot, de ő a puszta életén kívül nem volt semminek sem ura, úgy járt-kelt a világban, ahogyan éppen jónak látta.

Már kora hajnalban felállítottak egy egyszerű szerkezetet a palota előtt, amit a gyerekek mérleghintának neveznek. Az egyik végére a fejedelem ült, a másikra pedig a csavargó. Az elképzelés nagyon egyszerű volt: ha az előbbi elmondja a saját meséjét, amit meghallgat az utóbbi, ezt követően majd kiderül, mekkorát nő az utóbbi súlya. És így is tettek. A fejedelem mesélt, a csavargó pedig hallgatta, a reggelből lassan délelőtt lett, majd delelőre ért a Nap, később lassan bealkonyult, a szürkület jelezte a nap végét, de semmi sem történt – a fejedelem fenséges meséje ellenére sem bomlott fel az egyensúly, se lefelé, se felfelé nem mozdult a mérleghinta.

Szinte már beesteledett, de a mese hatása nem mutatott semmilyen látható elmozdulást, mígnem a szövegeléstől rekedten és dühösen, odakiáltott a fejedelem:

– Hallod te, amit én mondok?
– Hallom, felség – válaszolt a csavargó. – Figyelmesen hallgatom, ha kéri, megismételhetem mindazt, amit mondott...
– Ez lehetetlen, annyi értékről beszéltem, hogy már csak az irigységnek ki kellene billenteni az egyensúlyi állapotot...
– Nagyságos fejedelem, az ön meséje igen jelentékeny – jött a felelet.
– El kell ismernem, mindene megvan, nem volt szűkmarkú önnel az élet. Ám mindezek nagysága és súlya ellenére azért nem billenünk ki egyensúlyi állapotunkból, mert amit nekem elmond, azzal felséged könnyebbé válik, és én is ugyanannyival megkönnyebbülök. Emiatt, igaz, nagy dolgokról mesélt, mégsem mozdulunk el, hacsak az nem történik, hogy egy mesével mindketten könnyebbek lettünk. És ez nem kevés. Szinte úgy is mondhatnám, kielégítő eredmény.

Ezek után mindketten egyszerre szálltak le a szerkezeztől, majd a fejedelem és a csavargó lassan, apró léptekkel elindult a palota felé. Most az utóbbi, kinek nem volt határtalan birtoka, halkán mesélni kezdett az előbbinek, minden bizonytal arról, amit a világban jártában-keltében tapasztalt. Ismét mindketten, egyformán megkönnyebbültek, mint ahogyan az már lenni szokott, amikor valaki valakinek mesét mond, legyen annak bármi is a tartalma.

A gondtalan életre szóló jó tanácsok

Regény kávé mellé

A legfontosabb tudnivaló

A recept

Egy jó török kávéhoz a következőkre van szükség: egy deciliter vízre, ízlés szerint cukorra és egy vagy két kiskanál őrölt kávéra.

A vizet egy fémedénybe öntjük, beédesítjük, és hagyjuk felforrni. Amint rotyogni kezd, levesszük a tűzről, és beletesszük a kávékat. Összekeverjük, majd visszatesszük a tűzre, amíg újra fel nem rotytan. Az előlátott mennyiség alapján kellő számú csészébe öntjük. Forrón tálaljuk. Fogyasztáskor először megfűjjük, majd aprókat kortyolgatva, önelégült arccal iszunk. Majd fellapozunk egy regényt, és olvasni kezdjük...

I.

Hogyan beszéljünk egy kávé mellett

Egy évvel a beszélgetés előtt szedjük muskátlileveleket. Tegyük őket egy vastagabb könyvbe, és hagyjuk alaposan kiszáradni. Az első korty kávé után keljünk fel az asztaltól, vegyük le a könyvet a polcról, a leveleket tegyük bele a hamutartóba, és gyűjtsük meg. A beszélgetés kezdőmondata a következő is lehet: „Ezek muskátlilevelek voltak!”

II.

Miként írjunk jó tanácsot arról, hogyan beszéljünk kávé mellett

Asztalhoz ülünk. Papírt és ceruzát veszünk elő. Középre helyezkedünk. Az alig hallható kopogásra „igen”-nel válaszolunk. Felemeljük a fejünket és látjuk, hogy a szobába nővérünk jött be, levéllel a kezében. Eszünkbe jut, hogy ezt már egyszer átéltük. A „társalgást” az emlékeztünkünkől átírjuk.

III.

Mit tegyünk a szomorú levelekkel

Becsukjuk a szemünket. A balunkkal megfogjuk a levelet. A jobbal figyelmesen felbontjuk a borítékot. A tartalmát beledobjuk a szemetesekukába. Gyorsan írunk egy vidám tartalmú levelet, beletesszük a borítékba, és visszaragasztjuk. Kinyitjuk a szemünket. Papírvágó késsel türelmetlenül felhasítjuk a borítékot. Olvasás közben vigyázunk, nehogy felismerjük a kézírást. Amint besötétedik, megszabadulunk a szemetesben lévőtlől.

IV.

Hogyan felejtjük el, hogy a vidám levél valójában szomorú

Az órára nézünk. Látjuk, hogy 9 óra 21 perc van. Hunyorítva a tükörbe nézünk, és gyorsan feltesszük a kérdést: „Miért hazudok magamnak?”, „Miért áltatom magam?” stb. Ismét az órára nézünk. Látjuk, hogy 9 óra 22 perc van. Arra gondolunk, milyen jó, hogy objektív és igazságszerető emberek vagyunk.

V. *Hogyan tudjuk mérni az időt*

Vegyünk egy órát és egy kisebb dobozt. Az órát tegyük bele a dobozba, majd mindezt a zsebünkbe. Munkába megyünk, majd haza, alszunk, ebédelünk, páرزunk, mindent ugyanúgy csinálunk, mint egyébként. Így teszünk egy-két hónapig, évig vagy egy évtizedig, esetleg még tovább. Ha végelgyengülésben ágynak esnénk, vagy ha elütne egy gépjármű figyelmetlen sofőrje, esetleg ha „csak úgy” érezzük, tegyük a kezünket a zsebünkbe, és vegyük elő a dobozt. Nyissuk ki és nézzük meg. Ha a körülmények függvényében a másodpercmutató még egy kicsit mozogna, majd megáll, akkor tudni fogjuk, hogy itt az idő.

VI. *Hogyan tegyünk megszokott dolgokat*

Csináljuk lendületből. E célból díszítsünk fel valamit érdekes részletekkel. A legközönségesebb cselekedetet is nemesebbé tehetjük valami újdonsággal. Például a leves kanalazása közben tarthatnánk az asztalon egy fönixmadarat. Ha már unalmas a fönixmadár, akkor színezzük ki. Idővel, ha már elhasználtuk a rendelkezésünkre álló színeket, megkérjük a feleségünket, hogy főzzön valami újat. Az új étel mellett újraszínezhajtuk a fönixmadarat.

VII. *Hogyan találjunk fönixmadarat, és hogyan színezzük ki*

Szükséges, hogy legalább néhány napig egyfolytában a Napba nézzünk. Amikor már úgy tűnik, hogy megvakulunk, hirtelen vessük tekintetünket a felhőkre. Ne ijedjünk meg, ott ugyanis elefánthordákat, antilopokat és lovakat, halrajokat, jó és rossz szellemeket fogunk észlelni. A fönixmadarat könnyű felismerni. Másszunk fel az égig, és hozzuk magunkkal. Csak akkor mázolja át, amikor épp hamvában van. Az előbb említetteket csakis szélcsendes időben végezzük.

VIII. *Honnan a legjobb a Napba nézni*

Ezt természetesen a lakásunk ablakából is végezhetjük, vagy egy parkból, de a legjobb, ha valamely gyermekkori helyünkről tesszük.

IX.

Miért fontos a „gyermekkori hely”

A Nap és a fönixmadár miatt fontosak az említett megszokott helyek, idők, a szomorú és a vidám tartalmak, a jó tanácsok, a beszélgetések, és természetesen még azért is, hogy tudjunk viselkedni, ha történe valami hihetetlen.

X.

Mi számít hihetetlen élménynek

Hihetetlen élménynek számít: látni egy prémgalléros baglyot, elfeledni szüleink válását, lefesteni az álmunkat, beszerelmesedni, halembert és madárembert találni, a víz központjára lelni, beszélgetni telefonon, az utcát a tekintetünkkel áthidalni, küzdőtér lelátóján ülni, a holdvilágot berámázni, elengedni magunkat, reggel szeretkezni, zenét komponálni, kétszer vagy többször megszületni, meghalni, függőhídon sétálni, mechanikus babát birtokolni, sárgabarackot szedni, mexikói népviseletben fényképezkedni, meggátolni a feledést, kijózanodni, elázni, ház nagyságú gombákat nevelni, növényé vagy valami hasonlónak való átalakulási képességgel rendelkezni.

XI.

Hogyan viselkedjünk, ha valami hihetetlen dolgot élünk át

Sajnos, erre most nem tudunk minden igényt kielégítő választ adni. Minden attól függ, hol voltunk gyerekek. Aki egy homokos folyópart közelében volt gyerek, az minden bizonnyal elhatárolódik a prémes baglytól, de izgalomba hozza a vízközpont felderítése. Ha a gyermekkori helyszín is hihetetlen, az csak tovább komplikálja az esetünket. Például, ha az ember nem képes felismerni a fönixmadarat, akkor helyette az égről több tonna virágot vagy egy gonosz dzsinnt is hozhat (ami magában véve nem rossz, de értelmetlen dolog). Semmi mással le nem cserélhető a pince, a raktár, a padlás és a hozzájuk hasonló gyermekkori csodálatos helyszínek. Ezek következményein javíthatunk, ha fejből bebiflázunk az általános hibákat. A következő hihetetlen események alkalmával történik a legtöbb hiba: a holdvilág berámázásakor, a függőhídi sétálásakor és a ház nagyságú gombák nevelésekor.

XII.

Hogyan viselkedjünk a holdfény berámázásakor

Lehetőleg kerüljük a színes üveget. Csakis tiszta kézzel kezdjük a munkába. Türelmesnek és figyelmesnek kell lennünk, mert az üveg okozta sérülések begyógyulnak, de a holdsugár okozta sebek soha nem hegednek be.

XIII.

Hogyan járjunk a függőhídi sétáláskor

Amennyiben ilyen helyzetbe kerülünk, mindenképp kerüljük el a ki-mért járást. A bal és a jobb lábunkat kezdjük el kiszámíthatatlanul lóbálni és kalimpálva járni. Amennyiben ez az eljárás nem nyújt kellő eredményt, akkor kezdjük futkározni (lehetőleg cikcakkban), vagy álljunk meg a híd közepén, és kezdjük vízszintes-függőleges hintázásba. Az említett eljárások egyébként teljesen hatástalanok, ha a függőhíd vasbetonból készült, mint például a San Franciscó-i. Ekkor csináljuk a „metronóm trükköt”. Vegyük elő az óriás metronómot a kofferünkéből és húzzuk fel, de ne túlozzuk el. Nagyon rossz lazán, nyugodtan andalogni egy függőhídon, de az is kellemetlen, ha leszakítjuk.

XIV.

Hogyan neveljünk ház nagyságú gombát

Ennél a felemelő élménynél igazán csak a nevelés helyét lehet elvéteni. Jegyezzük meg: erre a városok alkalmatlanok. Valamivel jobb a falusi környezet, de a legkedvezőbb eredményt fennsíkban, sivatagban vagy sztyeppén érhetjük el. Ennek a magyarázata egyszerű. A városokban a házak túlságosan magasak. Az egyén sohasem lesz képes versenyre kelni a modern építőipar technológiai fejlettségével. Az ellenük folytatott harc reménytelen, mert piszkos trükköket alkalmaznak. Kísértetiesen hangzik, de még arra is képesek, hogy az eget leengedjék, csak azért, hogy az általuk emelt épületek legyenek a legmagasabbak.

XV.

Mire szolgálhatnak a városok

Sok mindenre használhatóak a városok. Ideálisak az utak kereszteszédéséhez. A városokban lehet filmet forgatni, tűzfalat bámulni vagy társasjátékot játszani. Nagyon jó hely az exhibicionisták és voyeurök számára (különösen a tengerpart), a militáns hajlamúak részére, a kiszolgált ak-

robotáknak, a tüntetőknek, a hordároknak... Éjjelente a városokban a színésznők sírnak, a politikusok kártyáznak, a pszichológusok pedig ájultra isszák magukat. A városok tökéletes helyek a rejtőzködés összetett tudományának a megismeréséhez.

XVI.

Hogyan fedjük fel a mimikrit

A szemeteskuka fedelének a felemelésével. A szoknya alá történő be-kukucs-kálással. Közvetlen rákérdéssel. A saját áltemetésünkkel. Provokációval. Határtalanul nagy mennyiségű pénz és fegyver kölcsönzésének a felajánlásával. Minden igényt kielégítő nyilvánosház megnyitásával.

XVII.

Hasznos-e a rejtőzködés tudományának elsajátítása

Természetesen. Ez a tudás a kávé melletti beszélgetés céljaira is szolgálhat. Miután azt mondtuk: „Ezek muskátlilevelek voltak!”, hörpintsünk egy korty kávé a csészénkből, majd tegyük hozzá: „Észrevettem, hogy ma nem volt a temetésemen.” Gyűjtsünk rá egy cigarettára, és szívjunk bele egy nagyot. A hamut ezzel a megjegyzéssel verjük le a tálba: „Kár, pedig nagyon szórakoztató volt.” Ezt követően szótlanul folytassuk a dohányzást és a kávé ivását, figyelve a beszélgetőtársunkat, milyen benyomást teszünk rá. Amennyiben hallgat, a beszélgetést újramezhetjük a hamutartóra mutatva: „Ah, ezek muskátlilevelek voltak!”

XVIII.

Hogyan dohányozzunk társaságban

Lassan, kimért kézmozdulatokkal. Magunkba szállva fújuk ki a füstöt, és már-már érdektelenül eregessünk karikákat. Feltétlenül legyünk szótlanok. Amennyiben bárki bármit is kérdezne, csak rövid kézmozdulatokkal feleljünk, véletlenül sem integetve, mert az közönséges, és a füstkarikákat is szétbomlasztja. Energikus mozdulattal nyomjuk el a cigarettát, majd a jelenlévőktől méltóságteljesen vegyük át a virágot és a gratulációt.

XIX.

Mit tegyünk, ha elmentek a vendégek

Elővigyázatosan szedjük össze a füstkarikákat a bútorokról, a tapétáról és a plafonról. Tekerjük őket vízhatlan csomagolásba, és tegyük bele egy előre előkészített dobozba. Pár óra múlva vegyük elő és lakkozzuk le. Ízlésesen csomagolva a karácsonyi ünnepek tájékán jól eladhatjuk őket.

XX. *Hogyan használjuk hasznosan a pénzt*

Amennyiben összegyűjtöttünk egy kis pénzt, akkor egy teliholdas éjszakán karoljunk a barátnőnkbe vagy a feleségünkbe, és menjünk a folyóhoz. Ott, a parton már várni fog egy szikár idegen, akinek adjuk oda az összes pénzünket. Amint szótlanul eltűnik a füzesben, belegázolunk a vízbe, kedvesünk kezébe kapaszkodva félelemérzet nélkül átadjuk magunkat az anyatermészetnek. Nem érezzük a hideget, valami csoda folytán nem ütközünk víz alatti sziklába és nem futunk homokzátonyra, hangtalanul és gondtalanul lebegünk a vízben. A szemünk előtt lassan elindul az égbolt, és elmozdulnak a jegenyék csúcsai.

XXI. *Miként ne süllyedjünk el, és hogyan kapaszkodjunk a kedvesünkbe*

A modern fizika cáfolhatatlanul bebizonyította, hogy az egymásba kapaszkodás és az elsüllyedés egymással ellentétes folyamat. Minél erősebb a szorítás, annyival könnyebb a test, és fordítva. Mindenesetre a kedvesünk kezébe kapaszkodás nemcsak erő, hanem érzelem függvénye is. Könnyen megtanulható, hogyan ne süllyedjünk el a vízben. Sokkal nehezebb elsajátítani azt az „erős” egymásba kapaszkodást, amelyiktől a test még a levegőtől is könnyebbé válik. Biztosan látott már mindenki olyan párt, amelyik fél méterrel, de legalábbis néhány centiméterrel a föld felett lebegve sétált. Vannak olyan városok, ahol versenyeket rendeznek ebben a számban, de véleményünk szerint ez csupán a dolgok elüzletiesítése. Ezt igazolja az a tény, hogy szinte kivétel nélkül az amatőrök és nem a hivatások nyerik a versenyeket, akik csupán tiszta szerelemből kapaszkodnak egymásba.

XXII. *Hogyan viselkedjünk lebegéskor*

A jólneveltség minden szabálya, amely az utcai viselkedésre vonatkozik, érvényes a lebegőkre is. Nem megengedett a szemetelés, a köpködés és a neveltlenség. Lebegéskor is illik üdvözölni az ismerőseinket, segíteni a rászorulókon stb. A társunk kezét semmiféleképp nem szabad elengedni. Sok szerencsétlen azt hiszi, hogyha egyedül csinálja, akkor majd jobban röppülhet. De abban a pillanatban, amint elengedi a másikat, kődarabként hullik le. Egy kis szerencséivel előfordulhat, hogy nem törik magukat teljesen össze, de ritka az, hogy ne legyen valamilyen szövődményük.

XXIII.

Egyedül is lebeghet az ember

Minden bizonnyal. Csak akaratra és ösztönzésre van szükség. Ez egyé-
nenként nagyon változó. Ami egyeseknek a csúc, másoknak csupán a föld
feletti lebegés művészetének első lépcsőfoka. Komikus, amikor a színhá-
zi közönséget vagy a tárlat látogatóit figyeljük, de a legjobb a hangverse-
nyen levőket nézni. Egyesek úgy ülnek, mint akit odaragasztottak. Van-
nak, akik megemelkednek, és vannak, istenem, akik a koncertterem pla-
fonjánál lebegnek. A zenét követve az emberi test felemelkedik és alászáll.
Szabály szerint a nők a könnyed lírai részeknél kezdenek lebegni, míg a
férfiak felemelkedése az erős crescendónál következik be. Csak azok ma-
radnak a színházi székbe süllyedve, akik csupán figyelik a pulzálást, vagy
akiket a zene nem érintett meg. Lomha testük, mint a hulláké, a széklet
nyomja, alkalmatlanok arra, hogy a lét könnyebb formáját magukra öltsek.

XXIV.

Hogyan építsünk koncerttermet

Az építészeti alapelvekkel ellentétben az alap és a falak nem fontosak.
Legfontosabb a mennyezet megtervezése és kivitelezése. A legjobb kon-
certterem-mennyezetet szappanbuborékból lehet csinálni. Egy ilyen kupo-
la rendelkezik minden szükséges tulajdonsággal: könnyű, áttetsző, gond
nélkül lecserélhető, eleget tesz az akusztikai és esztétikai követelmények-
nek. Egy ilyen nagy buborékhoz megfelelő mesterekre van szükség. Erre a
feladatra egyetlen embertípus alkalmas – az álmodozóké.

XXV.

Hogyan ismerjük fel az álmodozókat

Az álmodozók mindig gondterheltek. Bármit is néznek, mindig lassan
teszik, mint akik a formában valami mást szeretnének találni, vagy mint-
ha az anyag szerkezetét akarnák látni. A tekintetükön kívül felismerhetők
még elbicsakló fejtartásukról és arról a tulajdonságukról, hogy amit meg-
kívánnak, azt materializálni tudják. Az ember, ha az utcán egy álmodo-
zó mögött lépdel, állandóan belebotlik valamilyen tárgyba. Egy álmodozó
folyton szétszórja a dolgokat, de nem feledékenységből, hanem azért, mert
megfeledkezik arról, hogy ezzel másokat meglep. Amikor meghalnak, ak-
kor tűnik fel igazán a hiányuk, mert a földgolyó minden táján elporlad-
nak az általuk alkotott illúziók. Magukkal visznek mindent a sírba, amit
csak álmodtak az életük folyamán. Csak az időben és a térben keletkező úr
bizonyítja, hogy egyáltalán léteztek, viszont azt jobban lehet érezni, mint
látni. Az álmodozók legnagyobb ellenségei a takarítók.

XXVI. *Kik a takarítók*

Ezeknek az embereknek az alapeszménye a „semmi”. Megjegyzendő: meg kell őket különböztetni a nihilistáktól. A takarítóknak a „semmi” a jó, mert akkor takarítani sincs mit. Szerencsére ezek az emberek rosszul szerveződnek, mert ha szervezett formában kezdenének el tevékenykedni, nagyon gyorsan beteljesíthetnék az igényüket. A takarítók gyors mozgásúak, buzgók, idegesek, gyakran járnak pszichológushoz, és zihálva lélegeznek.

XXVII. *Hogyan keletkeznek a lyukak*

Sok ember egyesíti önmagában ezt az előző két típust. Viselkedésük attól függ, hogy az álmodozók vagy a takarítók vannak-e erőteljesebben jelen a környezetükben. Kész szerencsétlenség, ha egy emberben egyenlő erővel van jelen az egyik és a másik is. Ők szerencsétlen emberek, mert a két énjük állandó harcban áll, egész életükben csak köröznek maguk körül, újraálmodják és takarítják az épp megálmodottat. Mint az önmaga farkába harapó kígyó, megállíthatatlanul pöndörödnek, lyukat vájnak a földbe. Elégedetlenül és elesetten, tajtékozva és elnyűtten végzik be életüket. Ők a meddő perpetuum mobilek, amelyek csak az átkok, a szabályok mélyedéseit hagyják hátra.

XXVIII. *Hogyan járjunk úgy, hogy ne törjük ki nyakunkat a lyukakban*

A megszokott módon járunk. Használjuk mindkét lábunkat. Figyeljünk oda, hogy merre megyünk. Ha lyukat veszünk észre, azt kerüljük ki, kérjünk meg valakit, hogy tömje be, vagy egyszerűen ne vegyünk róla tudomást. Amennyiben mégis beleesünk, kuporodjunk össze, ne csüggedjünk, ellenben vigyázzunk, hogyan esünk. Semmiféleképp ne törjük ki a nyakunkat.

XXIX. *A járás és az esés gyakorlása*

Ezt mindennap gyakorolni kell. Állítsunk önmagunknak csapdákat. A gyakorlásra szánt szoba padlóját fedjük be lószőr matracokkal, tollal, lágy szavakkal vagy más puha dologgal. Ezután dobáljunk szerteszét különféle tárgyakat, amik csak a kezünkbe akadnak: edényeket, balsikereket, székeket, beteljesületlen szerelmeket, szorongást, ruhákat... Majd faltól falig sé-

táljunk átlósan, állandóan váltogassuk az útszakaszt. Ha elesünk, gyorsan álljunk fel, és folytassuk a járást. Hosszabb vagy rövidebb gyakorlás után, több-kevesebb kék folt, daganat és ficam árán majd megjön az eszünk, és elkezdjük kerülni a csapdákat. Ha már képesek leszünk huszonnégy órán át elesés nélkül közlekedni, ez annak a jele, hogy megtanultunk járni.

XXX.

Hogyan különböztessük meg a padlót, a falakat és a plafont

Fogjunk egy kisebb papírdarabot. Olvashatóan írjuk rá: „A padló lenn van, a falak oldalt, a plafon pedig felül.” Bármikor, ha kétely merül fel bennünk, csak elővesszük a papírlapunkat, és elolvassuk a ráírtakat. Amin állunk, az a padló, jobbra, balra, előttünk és mögöttünk vannak a falak, a fejünk felett a plafon. Ne legyünk naivak: az ablak, az ajtó és a balkon még akkor sem létezik, ha látjuk. Ezért kell minél tágasabb szobát létrehozni.

XXXI.

Mivel rendezzük be a szobánkat

A padlóra csináljunk gyepet, a plafont pedig fedjük be az égbolttal, a falakra a horizont kerül. A fennmaradó teret töltsük meg emberekkel. Nem szabad a munka könnyebb végét megfogni, és fotótapétát használni.

XXXII.

Mi az a könnyebb vég megfogása

Mondjuk az, ha egy kávé melletti beszélgetéshez egy tavalyi muskátli leveleit szedjük le csak azért, hogy a beszélgetésünket úgy kezdhessük: „Ezek muskátlilevelek voltak!” Ha nem a könnyebb végét akartuk volna megfogni a dolognak, akkor rózsalevelet szedhettünk volna, még ha az meg is szúr. Ezért csak a jámbor, védekezésre képtelen muskátlit választottuk. Gondolkozzunk el ezen!

XXXIII.

Mire jó a tüske

Ha nem a fizikai fogalmak alapján (a könnyebb vég megfogása szerint) akarunk eljárni, akkor a tüskének más emberi cselekedeteknél is van használati értéke. Sok művészeti alkotás motívuma, örökös ihletforrás. Csipkerózsika meséje és Krisztus koronájának története átszövi az egész emberi faj létének alapjait. Még annak ellenére is, hogy megdönthetetlen bizonyítékaink vannak, a mese és a mítosz csupán a képzelet szüleménye, sok nő mégis Csipkerózsika szeretne lenni, de azon férfiak sincsenek kevesen, akik szívesen hordanának töviskoronát.

XXXIV.

Hogyan váljunk Csipkerózsikává

Higgyék el, hogy az olyan sületlenségek, mint az orsó, boszorkány, kastély, személyzet, kert – teljességgel szükségtelenek. Elegendő egy kemény álmom. Az összes többi dolgot engedjük át az időnek. Elvégre az igazi Csipkerózsika is több mint száz évet várt a hercegére. Ha mégiscsak szeretnénk a történelem folyamatát felgyorsítani, akkor tegyünk ki a házunk elé egy táblát a következő felirattal: „Itt lakik Csipkerózsika. Az ajtó nincs bezárva.” Kevés férfi tudna ellenállni egy ilyen irányjelzésnek. Aludjunk tehát nyugodtan, majd felébredt az igazi. Ha mégiscsak közbejönne valami hiba? Istenem, bóbiskoljunk el újra. Aludni legalább nem nehéz.

XXXV.

Hogyan viseljük a töviskoronát

Ha azt szeretné, hogy önért is nők milliói hullajtsák könnyeiket, mint ahogyan Krisztus urunkért tették, akkor ne ruhásboltban szerezz be magának ezt a kelléket. A viseletet mindenki maga választja meg. Figyelmeztetés! Nem szabad túlzottan beleélni magunkat ebbe a szerepbe. Könnyen megtörténhet, hogy akkor meg is feszítenek. Ezután pedig semmi hasznunk nem lesz a női könnyekből, sem a hatalomérzetből, sem más hasonlóságokból, még ha azt követően kétezer évig is ezt mesélik majd rólunk.

XXXVI.

Mi az a tömeggyártás

Mi nem az manapság? Élelem, utazás, ruházat, álmok, érzelmek, művészet, házi kedvencek, lakások és házak, kirándulólhelyek, gépjárművek, az évszakok, a politikai folyamatok, a vagyon utáni vágy és így tovább és így tovább... A tömeggyártás az egyetlen zsarnok, aminek sikerült meghódítania az egész világot. Rövid úton halálra ítéli minden ellenlábását. Hosszabb vagy rövidebb ideig lehet harcolni ellene, de biztos, hogy valamelyik termék vásárlójaként kapitulálsz a végén – ha nem előbb, akkor a temetéseden egy gyászbeszéd sablonos alakjában.

XXXVII.

A halál

Ezzel a tehetséggel az emberi faj nagy többsége rendelkezik. A halálra való hajlam már a születésünkkor jelen van. Nem tekinthetjük csodának a benne való jártasságot. A halál koronázza meg az életet. A tőle való féle-

lem akkor jelentkeznek, ha nem ismerjük a saját lehetőségeinket. Ha meghalunk, akkor magától értetődő, hogy már nem élünk. Badarság! Olyan típusú téveszme, üres fantázia, mint az, hogy elegendő pusztán megszületni ahhoz, hogy éljünk.

XXXVIII.

A modern ember hajlamairól

A modern ember tradicionalista. Több ezer év elmúlt, de neki még mindig kell levegő, élelem, víz, hatalom, szerelem, művészet... A modern ember újabb kori hajlamai a változások iránti igényén alapulnak. Az élet minden területén változásokat és javításokat akar. Még a történelmet sem kíméli. Újratervezi a közszükségleti cikkeket, új ételkészítési módokat talál ki, és egzotikus helyekre vágyik. Percről percre változik a divat, a gondolkodásmód, az élettér, de még saját magunk is.

XXXIX.

Hogyan változtassunk

Járjunk egyet. A sarkon vegyünk szotyolát. Fáradjunk haza, és üljünk le. Figyeljünk és törögessünk. Engedjük el magunkat. Nem szabad félni. Azért fizetnek másoknak, hogy bátrak, szépek és okosak legyenek. Velünk szemben nincs semmilyen elvárás. A mozit és a televíziót kombinálhatjuk is, de annak a működtetése nagyon összetett.

XL.

Hogyan használjuk a televíziót

A televízió használatának összetett tudománya nem tántoríthat el bennünket. Ha van akarat, akkor minden megtehető. A szomszéd kulcslyukán keresztül lessük ki a kezelés alapléteit. Szükséges megtudnunk, hogyan lehet szabályozni a hangerőt, kezelni a képernyőt, valamint nagyon fontos tudni, melyik a ki- és a bekapcsoló gomb. Ha szotyolázunk, ne dobjuk a héjat a földre. (Ez a legnagyobb eltérés a nagy kép- és a kis képernyő között.) Beszéljük rá a legrátermettebb családtagot, a família eszét, hogy sajátítsa el az apró javítások ismeretét. Nagyobb hiba esetén ne sajnáljuk a pénzt a mesterre. Életünknek nincs még egy olyan fénylő pontja, mint amit a tévéképernyő tud csinálni.

XLII.

Mit tegyünk, ha mégis tévé nélkül maradunk, mondjuk vasárnap délután a kedvenc műsorunk sugárzásának idején, új készüléket sem vásárolhatunk, mert a boltok zárva vannak, a tévészerelők pedig még nem értek haza a hétvégi programjukról

Jussanak eszünkbe azok a barátaink vagy rokonaink, akiknél régen voltunk. Hívjunk egy taxit. A gyakran látogatott ismerősünkhöz vagy rokonunkhoz ne menjünk, mert átláthat a szándékunkon, és akár be sem enged. Megérkezésünkkor valahogy magyarázzuk meg váratlan látogatásunk okát. Például mondjuk azt: „Annyira látni akartalak!”, vagy „Már milyen régen találkoztunk!”, esetleg „Feltettem magamnak a kérdést, vajon mi lehet veled?”. Ezt követően nyugodtan adjuk át magunkat a tévéműsornak. A barátok vagy rokonok azon törik majd a fejüket, hogy mi lehet a látogatás valódi oka. Nagy valószínűséggel abbéli félelmükben, hogy kérni szeretnének valamit, ne adj’ isten pénzt vagy ismeretségen alapuló hivatali közbenjárást, nem fognak zavarni a tévézésben. Remélve, hogy így elkerülhetik az előbb említett kellemetlen témákat, nem erőltetik a csevegést.

XLIII.

Mit csináljunk hétfőn

Egy megrázkódtatásokkal teli vasárnap után a hétfő a pihenőnap. Pihentetjük a gyomrunkat az előző napi bőséges ebéd után, túl kell tennünk magunkat a televízióknak elromlásának csapásán, a rég nem látott ismerőseinkkel való megrázó találkozás emlékét pedig el kell halványítanunk. A hétfőt ezért szánjuk olyan dolgokra, amelyek ellazítanak. Javítsunk tévét, öntözzünk virágot, hallgassunk zenét, olvassuk el egy női magazinban, mit ígérnek a csillagok, nézzük meg a szárított muskátlilevél-gyűjteményünket, készítsünk magunknak vagy a hozzánk közelieknek valami kellemes meglepetést.

XLIII.

Hogyan készítsünk kellemes meglepetést

A kellemes meglepetések készítésekor természetesen kerülnünk kell az olyan anyagokat, amelyekből a kellemetlen meglepetések készülnek. Nagyon alkalmas erre a virágszirom (hogy könnyed legyen a társalgás), a gyapjú (a tekintet lágyságáért), az élő nyúl (a figyelmes hallgatásra), a forrásvíz (a frissítő lélegzetvétel érdekében), a csábos tekintet (a szenvedé-

lyes érintésért). Önmagunkat a legkönnyebb meglepni. Mindenki tudja, mi az, ami kellemes a számára, és mi nem. Mi az, ami jó, és mi az, amit nem szeret. Ebben legalább nem tévedünk (még ha néha van is bennünk némi zavar).

XLIV.

Még több a kellemes meglepetésekről

Sokan nincsenek tisztában avval, hogy naponta érik őket kellemes meglepetések. Mert kevesen gondolkodnak el azon, mennyire jó, hogy a reggeli ébredésünk után olyan gyorsan tudunk járni, beszélni, nézni... Habár az álomból való újjászületésünk után még öt perc sem múlt el, már a legösszetettebb dolgokra is képesek vagyunk. Egy pillanattal azelőtt keltünk, ihatjuk a kávékat, szépítkezünk, öltözködünk, képesek vagyunk segítség nélkül enni, sőt előre megfontolt szándékkal el tudjuk feledni megálmódott álmainkat is.

XLV.

Mi a valóság, és mi az álom

Maga az ember a valóság és az álom. A személye a valóság, az álom pedig a visszatükröződése. Ennek az ikerpárosnak az előbb említett tagját mutogatjuk. Dicsekszünk vele, fényképezzük, ennek alapján ismerjük fel egymást, és ennek alapján igazoltatnak a hatóságok. Azt a másikat, amelyet az álmok alkotnak, mindenki gondosan őrzi, gyakran bezárja, néha rejtegeti. Vele csak kétszemközt beszélget. Fél tőle, mert tudja, hogy a visszatükröződés öregebb a személyiségnél.

XLVI.

A börtönudvar

Ez egy négyzet: néhányszor néhány méter. Gyakran tágas. Érdekes dolgokkal lehet találkozni a séta útvonalán: például alaktalan kővel, dögölt madárral vagy egy felhő árnyékával. Ez a négyzet magas fallal van bekerítve, és melankolikus zene lengi be. Egy börtönudvarban mindig dél van, és a nap is deledőn áll. Ezen az udvaron, amelyet kifejezetten nagy erővel őriznek, kívül a város, a mező, a falu, a folyó terül el. Ezen a börtönudvaron sétálnak a száműzött, álomból szőtt ikrek. A falakon kívül van az a másik, amelyet a valóság alkotott. Pedig az életet ezek egymásba kapcsolódása adná.

XLVII.

Hogyan üssük agyon az időnket a börtönben

Szöjünk golyóálló mellényt. Reszeljük a körmünket. Várjuk a telefonhívásokat. Gondoljuk át a kávé melletti beszélgetés lehetőségét. Ábrándozzunk a nagy árvízről. Játsszunk a kedvenc színpadi előadásunkban. Nevessünk. Keressünk pókhálót a tekintetünkkel. Felejsük el a tegnapot. Fessük le az ablakunkból a tájat. Készüljünk a szilveszterezésre. Szálanként fejtsük szét a függönyt. Apránként szedjük szét a rácsot. A falat téglánként bontsuk ki. Jusson már egyszer eszünkbe: meg kell tenni az út nagyobbik részét, mielőtt célba érünk. Felváltva, ruganyosan emelgessük a lábainkat, hogy a földtől elrugaszkodva egy röpke ideig lebegjünk a légtelenben. Fussunk!

XLVIII.

Hogyan készüljünk az újévváráásra

Figyelmesen válasszuk ki az újévváras helyszínét, italát, ételét és zenéjét. Mindezt úgy kell összekomponálni, hogy összhangban legyenek egymással. Nagyon fontos a helyiség dekorálása. A hétköznapiától teljesen eltérő kinézete kell legyen a színhelynek. Ha köztéri parkban várjuk az újesztendőt, ne felejsük el kivágni a fákat. A gyepről jobban látszanak a csillagok. Ha mégis egy erdei tisztáson kívánjuk megrendezni az újévvárást, akkor gyorsan növényültetést ültessünk. A csillagok az erdőből sejtelmesebbnek tűnnek. Amennyiben figyelmesen olvasták könyvünket, akkor egyértelmű, hogy az ünnepek legnagyobb veszélyét az ital képezi. Igen. Most már önök is tudják, hogy nagyobb mennyiségű alkohol fogyasztásából egyenesen következik a nagyobb mennyiségű kávé fogyasztása is. Mert ugyebár egy kávé melletti beszélgetést lefolytathatunk a muskátlilevelek segítségével, de mi az ördögöt tegyünk az év legvidámabb éjszakáján elfogyasztott két-három kávé mellett?

XLIX.

Első tanács

Miről beszélgessünk két-három kávé mellett?

Csak semmi pánik, valamit majd kigondolunk.

L.

Második tanács ugyanarról

Ah, itt van néhány ötlet. Afelé tereljük a témát, amire hajlamunk van. Hallgassunk klasszikus zenét. Az emberek többsége ezt hallva beszél, így nem veszik észre, hogy ön hallgat. Vagy... Egy szóval vágjunk bele egy örökös, nagy témába. Véletlenszerűen válasszunk ki egy szót. Vagy úgy, hogy... Tüzetesen nézzük meg beszélgetőtársainkat. Erre valaki majd megjegyzi közülnk, és cigányútra szalad a kávéja. Ebből kifolyólag az elkövetkező néhány percben komoly tumultus keletkezik körülöttünk. Verik majd a hátát, vizet hoznak neki, és mindenki elfeledkezik a társalgásról. Tessék! Itt van tehát a muskátlilevelekkel együtt négy kávéra való kommunikációs lehetőség. Ha valaki javasolna egy ötödiket, azt hanyag eleganciával elutasíthatjuk a gyanú árnyéka nélkül.

Kiegészítés

Hogyan írjunk és alkalmazzunk tanácsokat a gondtalan életre

Készítsünk elő minden szükséges kelléket egy évvel az írás megkezdése előtt: a megvilágítást, a papírt, a szavakat, a ceruzákat, a hangulatunkat, a törlőgumit és sok más egyebet. A szavakat csak írjuk egymás után. Használjuk a belső hangunkat, és azt öntsük érthető nyelvi formába. Az éppen befejezett oldalakat tegyük egy vaskosabb könyvbe, hogy a betűk jól besimuljanak. A munka befejeztével mindent nézzünk át még egyszer, írjunk hozzá kiegészítést, és tűzőgéppel kapcsoljuk egybe. A tanácsainkat kínáljuk fel a barátainknak kávézás közben. Utána igyunk meg egy pohár bort, együnk egy sajt szeletkét, majd karamellás cukrot, mindezt kellemes zene mellett. Amíg figyelni, hogy az élete mennyire vált gondtalanná, nyugodtan nevetget.

Adalékok a KMV történetéhez

Egy pályadíjnyertes regény körüli politikai bonyodalmakról, amelyek a KMV további létét is veszélyeztették, két valamikori párttitkár emberségéről és talán még másról is. . .

Belekezek mondanivalóm leírásába, bár be kell vallanom: régóta tart a bizonytalanságom, és nem múlik, mint ahogy annak kényszere sem szűnik, hogy a talán barokkosan hosszúnak tűnő alcímben jelzett, az 1970-es éveket közvetlenül megelőző, majd pedig az ezt követő években megtörtént dolgokról azok árnyaltabb megítélésének érdekében szóljak a Középiszkolások Művészeti Vetélkedője (KMV) kapcsán. Az 1970-ben megrendezett KMV körül történtek miatt több dolog igencsak emlékezetes maradt számomra, két eseménynek pedig minden részletére (az első esetben két, a másodikéban pedig egy – szerintem – igen fontos mozzanat kivételével) pontosan emlékszem. Mondandóm leírásától viszont azért ózdkodtam mindeddig és azért bizonytalankodom ma is, mert tényekről kell szólnom, amelyek valós voltának alátámasztására, azok valós voltát igazoló konkrét bizonyítékom tulajdonképpen nincs – hacsak azon politikai fórumok jegyzőkönyvet nem vezettek az első esetben történetekről, amelyek eszmei-politikai szempontból kivizsgálandó *ügyként* kezelték az esetet. Ilyen tárgyú jegyzőkönyv létezéséről azonban nem tudok, ilyent sohasem kellett aláírnom. Viszont 1970-ből van két olyan bizonyítékom, amelyek valamelyest igazoló értékűek, de az alábbiak során szólok majd a KMV kapcsán olyan megtörtént dolgokról, olyan társadalmi-politikai jellegű más eseményekről, amelyek közül némelyek ugyan később folytak le, azonban – közvetett úton ugyan – mindenképpen bizonyítják az előzőek kapcsán leírtak valós voltát, megtörténtét. Helyzetemet nehezíti az is, hogy a KMV negyvenedik évfordulójának ünnepségéig nem beszéltem ezekről az eseményekről, sem szélesebb ismeretségi, sem szűkebb, baráti körben, tehát tanúim sincsenek. Amikor pedig az említett évfordulón elmondtam azt, ami megtörtént, az elhangzottak nyomán beállt csend előbb meglepett, majd elbizonytalanított: mintha a szavaimban való kételkedést

jelentette volna. Talán nem is alaptalanul támadt ez az érzésem, mert hát „döglött oroszlánt rugdosók”, azaz letűnt rendszerek utáni hősködők mindig is voltak, azonban felszólalásom után szót kérő tanártársam, annak bizonyosságként, hogy az elmondottak *akkoriban valóban megtörténhettek*, mert *olyan idők jártak*, szintén tanár feleségének esetét hozta fel, aki orosz nyelvszakos lévén a Szovjetunióban kiadott folyóiratot és néhány könyvet rendelt, s ennek kapcsán hivatalos szerv kért tájékoztatást tőle.¹ Felszólalása hatott: a számomra nyomasztónak tűnő csend feloldódott, az ünnepség folytatódott...

Mindezek ellenére múltó kellemetlen emlékként, leíratlanul, némán maradtak volna meg emlékezetemben az 1970-ben megtartott vetélkedő előtt, alatt és után történtek, ha emlegetett bizonytalanságom és hozzá kapcsolódó kényszerérzetem – kétségkívül akarat nélkül – nem éleszti fel és nem késztet cselekvésre a nemrégien elhunyt Gerold László azzal, hogy (amint az dedikációjában is áll) barátsága jeleként 2011. december 22-én egy beszélgetésünk során nekem ajándékozta Gion Nándor munkásságáról szóló monográfiájának egy példányát², és persze az is, hogy könyvét én már azon a héten elolvastam, de még inkább azon viszonylag nem régi értesülésem, hogy a KMV 50. megrendezésének alkalmából könyv készült magáról a KMV-ről, amelyben ismételten feltűnhet, esetleg még végleges érvényességet is nyerhet egy olyan alaptalan és lejárató, sőt örök időkre megpecsételő állítás, amelyet ugyan akkori tetteik következtében sokan kiérdemelhetnek, és ki is érdemelnének, az érintett politikai tisztségviselő, az akkori becsei politikus azonban semmiképpen sem, ám annak a korszaknak mai megítélése alapján szinte bizonyosra vehető, hogy rajta maradna a megszegyenítő vélemény, ha nem mondom el azt, ami valóban megtörtént, bár – és hadd ismétlem meg újra ezen eset kapcsán fentebb már kifejtett állításomat: egyértelműen igazoló bizonyítékot nem mutathatok fel!

Mondandóm megírásának kényszerérzetét Gerold László monográfiájának következő két mondata, pontosabban e két mondat általam kiemelt részei tették kényszerré. Az első mondat: „Csupán *annak adalékeként, hogy a politika miféle eszközökkel élt*, jegyzem meg, hogy a becsei Középisko-

¹ Nem említem meg szót kérő egykori becsei tanártársam nevét egyrészt azért, mert nem kértem nevének említésére engedélyt, másrészt azért sem, mert lehet, hogy a dologra már nem is emlékszik, ami kellemetlen is lehetne számára. Éppen ezért, ha csak igen indokolt okát nem látom annak, hogy a dolgozatom tárgya kapcsán szóba kerülő személyek nevének említését, feltüntetését, a neveket a továbbiak során sem említem.

² GEROLD László (2009): *Gion Nándor*. Tegnap és Ma. Kortárs magyar írók. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony

lások Művészeti Vetélkedőjén, mert »egy ügybuzgó helybeli politikus szimatot fogott«, megtiltották, hogy jutalomkönyvként kiosszák Gion regényét (VARGA 1971)³, a második pedig: „Míg Bányai egykori emlékeit, sőt saját aktív részvételét felidézve fogalmaz, addig, jellemzően, egy későbbi generációhoz tartozó tanulmányíró, a *Joáb-ügyet a regény »keletkezésének történelmi kontextusa«-ként tartja fontosnak felemlíteni, amely a mű »értelmezésének történetét is determinálta«* (BENCE 2007)⁴”.

Mielőtt mondandóm ismertetésébe kezdenék, annak követhetősége érdekében mondom el, hogy középiskolai tanárkódásom kezdetén, egy gimnáziumi önképzőköri összejövetelen tanulói ötlet nyomán került szóba egy a gimnáziumok magyar tannyelvű tagozatainak irodalmi önképzőkörös tanulói számára tartandó irodalmi vetélkedő megszervezése. Az ötletet az önképzőkör tagjai jónak találták, elfogadták, és megvalósításáról azonnal döntöttek is. Megtartásának mikéntjéről javaslatok hangzottak el, amelyeket az elkövetkező néhány összejövetelen, tanárként, a kezdeményezés realizálása kapcsán felmerülhető problémák felvetése, valamint ezek számbavétele érdekében felhozott néhány érv kifejtése útján igyekeztem irányítani. A következőkre hívtam fel a figyelmet: a résztvevők számára a vetélkedés azonos feltételeit biztosító és meghatározó szabályzat fontosságára, a díjak stimuláló erejére (könyvjutalmak) és a díjakat odaítélő objektív bírálóbizottság szükségességére, a verseny megtartására alkalmas helyszín, valamint a rendezvény anyagi költségeit és társadalmi legitimitását biztosító Ifjúsági Szövetség becsei⁵ vezetőségével való együttműködés fontosságára, a résztvevők elszállásolásának megoldására, a verseny meghirdetésének módjára. A felvetett kérdéseket a gimnázium *Szenteleky Kornél Irodalmi Önképzőkör* tagjai megbeszélték, továbbiakat is felvetettek, megoldásokat javasoltak megvalósításukat illetően, vitatkoztak a felvetettekről, majd döntöttek azokról. A megvitatt és elfogadott javaslatokat pontonként saját megfogalmazásukban foglalták a vetélkedő szabályzatába, illetve a szervezési teendők jegyzékébe, végrehajtásukat pedig személyekre szólóan osztották el egymás között. A verseny szervezőbizottságába is évről évre ők javasolták a tagokat, javaslatukat pedig az Ifjúsági Szövetség becsei vezetősége bővítette ki saját képviselőivel és nevezte ki, hagyta jóvá. A vetélkedő szabályzatát már a rendezvény megtartásának első évében, közvetlenül a verseny lezajlása után a résztvevők spontán kezdeményezéseként megalakult kerekasztal-értekezleten az elhangzott javaslatok nyo-

³ GEROLD i. m. 59–60.

⁴ GEROLD i. m. 60.

⁵ Azért említem a mai Óbecse városnevet az alábbiak során is *Becseként*, mert akkor még ez volt a város hivatalos magyar neve.

mán módosították. Új művészeti versenyágak versenybe iktatásáról, valamint a gimnáziumokon kívül, a más típusú középiskolák tanulóinak versenybe való bevonásáról is ezen az értekezleten fogalmaztak meg javaslatokat, meghagyva a szervezőknek ezek megvalósíthatóságának mérlegelési lehetőségét, a végleges döntés jogát pedig a következő iskolaév kezdetén összehívandó kerekasztal-értekezlet résztvevőire bízták. A díjként funkcionáló könyveket a vetélkedő szervezésében részt vevő tanárként én választottam ki, a díjanként meghatározott összeget nem lépve át, és rendelttem meg a Forum becsei üzletében, a számlát viszont az Ifjúsági Szövetség Becsei Szervezete fizette ki minden évben. Az 1970-ben tartandó, sorrendben negyedik vetélkedő versenyágaiként is, mint az előző években, az első, a második és a harmadik díj könyvcsomagjainak egy-egy könyvében az adományozó, azaz a vetélkedő szervezőbizottsága, a versenyág, az elnyert díjfokozat, a nyertes neve, a rendező város neve, valamint az átadás dátuma volt feltüntetve. A beírást az Ifjúsági Szövetség Becsei Választmányának aktuális elnöke írta alá, a díjat pedig az ifjúsági szervezet pecsétje tette hivatalossá. A szöveget a becsei gimnázium tanulói írták be minden díjcsomag egy-egy könyvébe. Az első vetélkedő hivatalos elnevezése a Jugoszláviai Gimnáziumok Magyar Önképzőkörei Tanulóinak Irodalmi Vetélkedője volt, de a következőkben már (a kerekasztal-értekezleten elhangzott javaslatok, majd az új iskolaév kezdetén megtartott értekezleten elfogadott határozat értelmében) a Jugoszláviai Magyar Középiskolások Művészeti Vetélkedője (JMKMV), 1975-ben pedig Jugoszláv Középiskolások Magyar Nyelvű Művészeti Vetélkedője megnevezéssel folyt le. Az „oldalágak” (a színjátzó, a zenei és a képzőművészeti versenyágak) „lesorvadása, leszáradása”, azaz megszűnése után Középiskolások Irodalmi Vetélkedője (KIV) néven került megszervezésre, majd az említett versenyágak újraindulásával, valamint újabbak megjelenésével *Középiskolások Művészeti Vetélkedője (KMV)* lett a rendezvény neve, s ma is így nevezik.

Nézetem szerint Gerold László említett monográfiájában kellő alapos-sággal és meggyőző módon ismerteti Gion Nándor *Testvérem, Joáb* című, az 1968-ban kiírt regény pályázat első díjas művének megjelenése előtti és utáni eseményeket, a politikai és irodalmi körökben egyaránt nagy vitát kiváltó hatását, megfelelően értékeli a vitázók álláspontjait megmagát a művet is. De munkájának mérlegelése, véleményezése, értékelése se nem feladata, se nem célja ennek az írásnak. Viszont középiskolai tanárként és a vetélkedő szervezésében részt vállalóként úgy ítélt meg, hogy ennek, az elsősorban irodalomkritikusok egymás közötti, majd pedig politikusokkal, politikai fórumok képviselőivel is folytatott heves vitája folytán közérdeklődést kiváltó első díjas pályaműnek a soron következő IV. KMV könyvjutalmai között kell lennie, tehát minden versenyág mindhárom dí-

jának könyvjutalmi között ott volt Gion Nándor *Testvérem, Joábjának* egy példánya, és pedig a fentebb ismertetett beírandó szöveg teljességével előkészítetten. Annak ténye, hogy a maguk álláspontjait hangoztató kritikusokon kívül a politikusok és politikai fórumok tagjai a kommunista párt eszmei-politikai álláspontjai érvényesítésének szándékával vettek részt a vitában, elkerülte a figyelmem, talán azért, mert ezt a ténytet a politikum dolgának tekintettem. Ebből lett volna aztán a nagy baj, ha... Ugyanis az *eszmei-politikai éberség hiánya* (attól függően, hogy hol, milyen szintű társadalmi-politikai fórumon állapították azt meg), bizony következményekkel – nem is akármilyenekkel! – járó bűn is lehetett akkoriban!

De vegyük sorjában az eseményeket!

A könyvjutalmak csomagjai az akkori becsei Ifjúsági Otthon nagyobb méretű gyűléstermének (amelyet a szombatonkénti táncrendezvényeken, valamint a vetélkedők megtartásának idején is ruhatárként használtak) asztalain álltak, szövegbeírással, az ifjúsági elnök aláírásával, pecséttel hivatalossá téve, művészeti áganként csoportosítva és díjanként felsorakoztatva, minden díjcsoporthoz első könyvként Gion Nándor *Testvérem, Joábjával*, tehát a verseny kezdete előtt minden elő volt készítve. (Gyakorlati oka volt a jutalomkönyvek ilyen elrendezésének, és pedig az, hogy a zsűri döntését követően elkészült névsor kézhezvétele után minél gyorsabban elvégezhessek a tanulók a díjazottak nevének beírását a megfelelő helyre. Minden évben ezért volt a könyvcsomagok tetejére helyezve a beírást tartalmazó könyv.) A nagyteremben, a vetélkedő irodalmi részének, valamint a díjkiosztás színhelyének elrendezését illetően azonban maradt még valami teendő, ezért a szervezőbizottság tanuló tagjaival bementünk másnap az otthonba, hogy elvégezzük az utolsó simításokat is. Az ifjúsági szövetség szervezőbizottságba delegált tagja már ott volt, és mintha várt is volna bennünket. Ezt közölte is velünk, majd elmondta, hogy egy bizottság járt az otthonban és informálódott az előkészületekről⁶, de látva a Gion-könyveket, tagjai megjegyezték, hogy arról eszmei-politikai szempontból elítélő vélemények hangzottak el, ezért jobb lenne helyettük más könyveket adni.

– Á, ez nem csoda! Az irodalomkritikusok szinte azért vannak, hogy bosszantsák az írókat, néha pedig még egymást is! – mondtam tréfára váltva, merthogy valójában nem értettem a figyelmeztetés okát.

⁶ Ebben akkortájt nem volt semmi meglepő, hiszen a társadalmi-politikai szervezetek tisztségviselőinek a település gazdasági, közösségi és politikai eseményeiről pontos értesülésekkel kellett rendelkezniük, tisztségükkel járó dolog volt ez, a felsőbb fórumok őket vonták felelősségre, ha nemkívánatos dolgok történtek a községben.

– Nem, nem az irodalomkritikusokról van szó – válaszolta talán inkább politikai naivitásomon, mint az általam mondottakon kényszeredetten elmosolyodva a politikában már bizonyos jártasságot szerzett fiatal ember – a Szocialista Szövetség és a Szakszervezet elnöke meg a Pártbizottság titkárra volt itt⁷, ők mondták, hogy a Tartományi Pártbizottságban eszmei-politikai szempontból élesen bírálták a regényt, *így hát jobb lenne kihagyni a díjak közül a vetélkedő miatt*. De nekünk meg magának sem lenne jó, ha a díjak között maradna – tette még hozzá.

Most már megértettem, hogy miről van szó, ugyanis voltak már bizonyos közvetett úton szerzett efféle politikai tapasztalataim (a becsei Kocsi János Műszaki Középiskola bezárása⁸, a topolyai egészségház⁹ névadása körüli vita), de az ekkori idők politikai körülményei között megtörténhetők dolgokat ezeknél is szemléletesebben bizonyítják az ekkoriban aktivitása szárba szökkenését élő Magyar Nyelvművelő Egyesület vezetőit pár évvel később, a szervezet vertikális szerveződése miatt ért bírálatok (különösen a vezetőség két, szervezésben legaktívabb tagját bírálták élesen), akiket ennek nyomán le is váltottak egyesületbeli tisztségükéről. Azt is beszéltek, hogy egyiküket a munkahelyén is lefokozták, a másik leváltott vezetőségi tag pedig munkahelyet változtatott.¹⁰ De más, ehhez hasonló történetek is lejátszódtak, így hát magától értetődő volt, hogy csakugyan jobb lesz összeszedni a Gion-könyveket, amelyek végül a terem könyvespolcainak azon üres részeire kerültek, ahol az ifjúság számára készült marxista irodalmi kiadványok voltak! Miután ezzel végeztünk, meg-

⁷ Ő a tisztségviselők neveit említette, akiket személy szerint is ismertem, sőt, ha szerintük talán nem is baráti, de ismerősi viszonyban voltam velük.

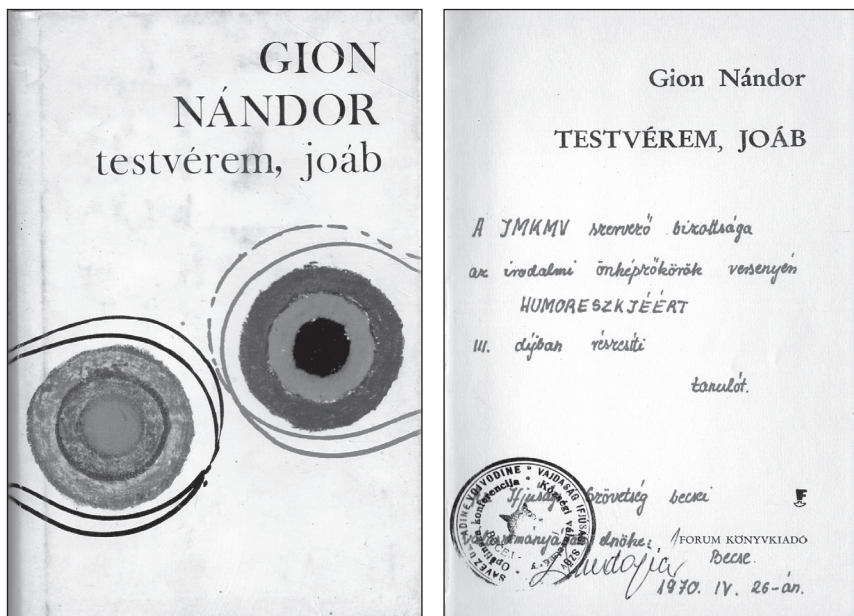
⁸ Az esettel a *Képes Ifjúság* több írásban is foglalkozott, például *A becsei bűvös kör. Még egyszer a Kocsi János Műszaki Középiskola megszüntetéséről* címűben is (*Képes Ifjúság*, 1969. november 15.).

⁹ Az egészségház névadása kapcsán felmerült problémákkal nemzetiiségi kérdésként is több cikkben foglalkozott az ifjúsági lapban. Amelyek közül talán Podolszki József *Éles vita a nemzeti kérdéstről. A Hadzsi-vita epilógusa* című írása említhető leginkább tanulásgósként (*Képes Ifjúság*, 1969. május 7.).

¹⁰ Ez az esemény közvetlenül a fiókszervezeteket érintette, közvetve pedig (más magyartanárokkal együtt) engem is, de nem politikai vonatkozásban (bár a Magyar Nyelvművelő Egyesület helyi szervezete kezdeményezésem nyomán alakult meg), hanem a *vertikális szerveződés* okán, hisz ennek tiltása lehetetlenné tette a helyi szervezetek számára a működésükből adódóan szükséges együttműködést a tartományi vezetőséggel, de az egyesület tervezett, megalakításra váró nyelvi tanácsadói (elsősorban fordítói) szakszolgálatával való kapcsolattartást is. Emiatt a szaktanácsadás (kimondatlanul ugyan), de jórészt a magyartanárokra hárult, viszont ők ennek a legjobban szándékuk ellenére sem tehetek minden szakterület vonatkozásában eleget. Nem csoda hát, hogy a nyelvművelő egyesületi tevékenység ezek után igencsak alábbhagyott.

kérdeztem a fiatalembert, hogy a díjak közül kivont könyvekből megtarthatok-e magamnak egy példányt.

– Persze, csak vegyen, meg ők is vehetnek – intett a tanulók felé, és aki akart, el is vett egy példányt. A díjak közül kivont könyvek a polcon voltak a vetélkedő egész ideje alatt. Megfogyatkozva ugyan, de még utána is egy ideig ott volt több példány, míg végül egyszerűen eltűntek. Kevésbé szembeűő helyre rakhatták őket.¹¹ Nyilvántartásba nem kerültek.

Az általam megtartott példány borítólapjának, valamint beírásának fénymásolata

Miután a díjak közül kivont könyvek elhelyezésével végeztünk, néhány tanuló a szövegbeírásokat átmásolta a díjankénti könyvcsomagok egy másik könyvébe, a többiekkel befejeztük a hátramaradt elrendezendőket a nagyteremben, majd a javaslatnak megfelelően az ifjúsági szervezet de-

¹¹ Hogy ezek a könyvek ugyanezen terem egy szekrényébe kerültek, azt csak Gerold László által idézett Varga Zoltán írásának, majd az írásában megjelölt forrás, a *Képes Ifjúság* általa megnevezett számában megjelent szövegből tudtam meg nemrég, ugyanis mindkét írásról Gerold László Gion-monográfiájának elolvasása nyomán szereztem tudomást. Mert be kell vallanom, hogy annak idején, amikor megjelentek, nem kerülhettek kezembe. Akkoriban a vetélkedőről megjelent írások mindegyikének elolvasása és begyűjtése nem volt a célom. Azokat az írásokat olvastam csak el, amelyek valamilyen okból szélesebb körben keltek érdeklődést. Ilyen esetekben alkalomadtán én is írásban mondtam el a tárggyal kapcsolatos véleményem.

legátusával megállapodtunk, hogy a díjakat, a könyvcsomagokból kivont Gion-könyvek miatt, a Forum könyvesboltjában pótlólagosan vásároltakkal egészítjük ki, amelyeket másnap délelőtt el is hoz az ifjúsági szervezet alkalmazottja, mi meg majd a könyvcsomagokba tesszük. Úgy gondoltam, hogy ezzel a lehetséges bajt elhárítottuk, „a csorbát kiköszörültük” – indulhat a vetélkedő, amelyre vendégként szerb tannyelvű középiskolák önképzőköröseit is vártuk, ugyanis a szervezőbizottság meghívóleveleket küldött szét.¹²

A negyedik alkalommal megrendezett verseny zökkenőmentesen zajlott le, de a vendégként meghívott önképzőkörösök nélkül. (A meghívóinkra válasz és vendég sem érkezett.)

Nem merültek fel problémák az 1971-ben megtartandó ötödik, jubileumi vetélkedő előkészületei és megrendezése folyamán sem, sőt! Ünnepi hangulatban folyt le a sorrendben ötödik rendezvény: az első vetélkedőtől részt vevő öt tanár elismerésként a szervezőbizottságtól egy-egy könyvet, a védnök *Képes Ifjúságtól* pedig egy-egy karórát kapott, a vetélkedőről beszámoló cikk szerint pedig „[a] becsei ifjúsági otthon nagytermében szép számú közönség soraiban ott láthattunk néhány neves közéleti munkást, Kovács Lászlót és dr. Rehák Lászlót is”, a Szenteleky Kornél Irodalmi Önképzőkör jegyzőkönyvének bejegyzése alapján¹³ pedig arról győ-

¹² Erre bizonyítékként említendő a becsei Szenteleky Kornél Irodalmi Önképzőkör XX., 1971. április 25-én, a JMKMV kerekasztal-értekezletén Morvai Gyula becsei gimnazista által vezetett jegyzőkönyve, amely szerint Kartag Nándor javasolta, hogy „szerb középiskolákba is kellene meghívókat küldenünk”. A gyűlés vezetőjeként a következő választ adtam: „Múlt évben küldtünk minden középiskolába, de egyetlenegy szerb iskolából sem jelentkeztek.”

¹³ Az említett jegyzőkönyv, valamint az önképzőkörösök körében akkoriban csak *Zöld könyv*nek nevezett kemény fedelű nagyvonalas, A4-es méretű füzet – amelybe az önképzőkör azon tagjai írták vagy ragasztották be irodalmi munkájukat, amellyel a vetélkedő döntőjébe jutottak, esetleg díjat is nyertek – nálam maradt, minden bizonnyal véletlenül. A jegyzőkönyv első bejegyzése XI. jegyzőkönyv jelzéssel 1969. december 18-ai, az utolsó pedig *V. jegyzőkönyv* jelzéssel 1972. november 14-ei keltezésű. A bejegyzések az önképzőköri vezetőségi és tagsági összejöveteleken történeteket, elhangzottakat rögzítik, de Kiss Klára elnök és Morvai Gyula titkár és jegyzőkönyvvezető lelkiismeretes tisztségviselésének köszönhetően a már említett 1971-ben megtartott kerekasztal-értekezleten kívül az 1972. április 20-án elhangzottak is olvashatóak a XXI. jegyzőkönyvben. (A jegyzőkönyvben az értekezlet megtartásának napja ugyan tévesen 30-a 20-a helyett, máskülönben ezúttal is igen tárgyilagos és pontos, tehát dokumentumértékű. Ezen írásban ezért is hivatkozhatok a bejegyzetekre más esetekben is. A jegyzőkönyv a jelzett időben folyó önképzőköri tevékenység megbízható és hiteles dokumentuma ma. Igazán sajnálom, hogy nem gyűjtöttem be, azaz a tanulóktól nem kértem el sem az ezt megelőző, sem az ezt követő jegyzőkönyveket.

zódhatunk meg, hogy Csoóri Sándor neves magyarországi költő is üdvözölte a JMKMV-t.

A következő vetélkedőre való szervezési előkészületek is problémamentesen és a szokásos időben és módon indultak be, folytak. A sajtóban mind többen szóltak arról, hogy közügyként kellene kezelni, igen fontos rendezvényként kellene viszonyulni ehhez a rendezvényhez, ezek a vélemények azonban különösebben nem is serkentették, de nem is bolygatták meg a szervezők munkáját. A verseny zökkenőmentesen zajlott le 1972-ben is. Azonban egy-két hét elmúltával valamilyen összejövetelelen találkoztam egy, Becsén régebben felelős tisztségeket betöltő és még az 1970-es években is igen aktív szerb nemzetiségű politikus asszonnyal, akit már egy-két éve ismertem (életkorát tekintve a szüleim korosztályába, esetleg a tőlük csak néhány évvel fiatalabbak nemzedékébe tartozhatott), és akiről Becsén akkoriban mindenki tudta, hogy igen megbízható értesülésekkel rendelkezik. Emiatt azonban nem ítélték el, tudomásom szerint nem is súgtak össze a háta mögött – talán azért, mert jó hangulatú és igen kommunikatív asszony volt –, de lehet, hogy azért sem, mert tartottak tőle szerteágazó kapcsolatai miatt.¹⁴ Miután üdvözlöttük egymást, közölte velem, hogy a tartományi ifjúsági vezetőségből jönni fog egy tag, aki elsősorban a vetélkedőről szeretne velem beszélni. „Az, hogy velem szeretne beszélni, jó, és mivel a kezdetektől részt veszek a vetélkedő megszervezésében, ezt természetesnek is tartom – mondtam őszintén –, meg azért is jó, mert végeredményben tanár vagyok, és ezért a vetélkedő szervezőbizottságának tagjai figyelnek arra, amit a gyűléseken mondok, így az is fennállhat, hogy befolyásolom őket” – tettem még hozzá, és szavaimat (akkor úgy láttam, és ma is így vélem) komolyan vette, el is fogadta. Ezek után közölte velem a megtartandó beszélgetés helyét, dátumát és időpontját¹⁵, és megnyugtatóan mondta, hogy hozzam magammal a vetélkedő szabályzatát meg mindazt, aminek alapján beszélni szándékozom a versenyről. (Aból, ahogyan beszélgettünk, meg ahogy a vetélkedő szabályzatát is említette, az a sejtelmem támadt, hogy ennek az asszonynak nemcsak másoktól vannak megbízható információi, de a vetélkedőről, rólam meg az is-

¹⁴ A politikus asszony G. M. volt (névének iniciáléit a személynevek – család- és utónév – magyar helyesírás szerinti írásban tüntetem fel), akit a városban akkoriban egy már múltó népszerűségű olasz sláger az ő utónevének egyik változatát címében viselő női nevével nevezett mindenki, amit ő természetesnek is tekintett. Valódi nevét én is csak később tudtam meg.

¹⁵ Az említett két olyan vetélkedőt érintő esemény közül, amelyekre nem emlékszem pontosan, a másodikat a vetélkedővel kapcsolatosan felmerült eszmei-politikai kifogások megbeszélésének időpontjai jelentik. És meg kell említenem, hogy az időpontokban más esetekben is bizonytalan vagyok.

kolai munkámról is, és hogy ezek az információk rám nézve talán nem is olyan kedvezőtlenek.) Ez a sejtelem egyrészt megnyugtató hatással volt rám, másrészt a megbeszélést komolyan vettem. Ez pedig számomra azt jelentette, hogy két dolog közül választhattam: vagy a vetélkedő védelmére összpontosító, kimagyarázkodó-védekező állásfoglalás kidolgozása, vagy a rendezvény szükségességét bizonyító érvek felsorolása és értékelése mellett kell döntenem. A megbeszélésen pedig az egyik álláspont megfelelő módon történő ismertetésére kell majd összpontosítanom. Gondolkodtam e két eshetőségen, de közben előkészítettem és gondosan elolvastam a vetélkedő szabályzatát, a vetélkedővel kapcsolatos feljegyzéseim között bizonyítékokat keresve pedig kezembe került szabályzatának egy fordításrészlete, amibe a gimnáziumi szerb szakos kolléganők vetélkedő iránti érdeklődésének hatására fogtam, azzal, hogy ha jó kezdeményezésnek tartják, ők is rendezzenek ilyen szerb nyelven. De miután ennek lehetőségét egy alkalommal meg is említettem, azt mondták, hogy nekem ez a dolog lehet a hobbim, nekik azonban ott a család, ilyesmire egyszerűen nincs idejük. Így hát a szabályzatfordítás is abbamaradt. Ráakadtam még egy rögtönzött illusztrációféleségre is, amellyel egy alkalommal a becsei ifjúsági elnöknek a vetélkedő szerbhórvát és más nemzetiségi nyelveken (szlovák, ruszin, román) való megrendezéséről beszélve ilyen rendezvény megszervezésének lehetséges módját szándékoztam bemutatni, azt ajánlva, hogy egyik elkövetkező ifjúsági elnökök számára tartandó tartományi értekezleten szóljon erről mint kezdeményezésről, és ajánlja megvitatásra. Az ifjúsági elnök érdeklődve hallgatott végig, de utána azt mondta, hogy vannak ugyan ilyen összejövetelek, tematikájuk azonban egészen más. Ilyesmiről nem esik szó.

E két dolog egyikéről sem tartottam ugyan valószínűnek azt, hogy a vetélkedő szabályzatán kívül a megbeszélésen szükségem lehet rájuk, de – talán amiatt, mert mégiscsak a vetélkedővel kapcsolatos dolgok voltak, és mert más bizonyítékféleség nem állt rendelkezésemre – a szabályzathoz kapcsoltam őket, hogy magammal viszem ezeket is. Ezzel aztán, egyéb használható bizonyítékok híján, valójában csak a vetélkedő szabályzatában, a megbeszélés számomra kedvező menetében és az eddigi versenyek hasznosságát igazoló tapasztalataimban – ez utóbbiakban azonban igen határozottan – bízhattam és bíztam is! Ezért most már inkább azon gondolkodtam, hogy ezt a két dolgot (a szabályzat tartalmait meg a vetélkedő hasznos voltával kapcsolatosan tapasztaltakat) hogyan használhatom fel a megbeszélés során. S bár végleges álláspontra nem jutottam, nem is juthattam, hiszen nem tudtam, hogy pontosan miről is lesz majd szó, mégis a verseny megvédésére összpontosító *védekező állásfoglalás helyett* a vetél-

kedő *fontosságának bizonyítására való törekvés* mellett döntöttem. Azután, hogy ez az álláspontom véglegesen kialakult és határozottá vált, az esedékes megbeszélést valóban megbeszélésként, a vetélkedő mivoltának ismeretési lehetőségeként értelmeztem, ami miatt viszont már nem volt miért idegeskednem, és nyugodt is voltam. Nem is igen volt erre időm: az iskolában folyt a munka, készültem az órákra, otthonom és családom volt, így hát gyorsan eljött a találkozó időpontja.

A megbeszélésre a velem közölt napon és órában a pártbizottság épületében az Ifjúsági Szövetség Tartományi Bizottsága képviselőjének (egy fiatal lánynak), a Szocialista Szövetség és a Szakszervezet becsei elnökeinek, meg engem e megbeszélésről értesítő asszonynak a jelenlétében került sor. Ők már ott voltak a gyűlésteremben, beszélgettek, s a kölcsönös üdvözlés után velem szemben, egy széles és hosszú asztal túloldalán foglaltak helyet. A Szocialista Szövetség elnöke röviden arról szólt, hogy az Ifjúsági Szövetség Tartományi Bizottsága értesült az itt folyó vetélkedőről, s illetékességének meg kötelezettségének értelmében tájékozódni kíván erről a rendezvényről, ezért látogatott hozzánk a jelen lévő elvtársnő, akinek ezennel át is adja a szót.

Az elvtársnő, miután elmondta, hogy a bizottságban mint tartományi szervben nagy figyelemmel kísérik a tartomány fiataljainak aktivitását, s hogy a tájékozódás és a tájékozottság, az ilyen jellegű megbeszélések útján szerzett információk igen fontosak számukra, többek között a fiatalok aktivitásának felelősségteljes támogatása szempontjából is. Majd a megbeszélés témájára térve jelezte, hogy először is a vetélkedő *jellegéről, feladatáról és céljáról* szeretne informálódni.

Röviden ismertettem vele a vetélkedő létrejöttének történetét, majd pedig elmondtam, hogy a tanulók kezdeményezését azért véltem és velem hasznosnak és támogatásra érdemesnek, mert ahogy a sport iránt érdeklődő fiatalokat felkarolják a sportklubok, a számukra szervezett bajnokságok, versenyek révén pedig érvényesülési lehetőséget nyújtanak nekik, az itteni ifjúsági szervezet viszont eszmei-politikai tevékenységével politikai arculatuk kialakítását, valamint szórakozásukat biztosítja heti táncrendezvények szervezésével, ugyanúgy szükség van a művészeti ágakban próbálkozóknak is érvényesülési lehetőségre, azonban az irodalom és a más művészetek iránt érdeklődő középiskolás fiataloknak mindeddig nem volt lehetőségük megmutatni és bizonyítani tehetségüket. A vetélkedő ezt a lehetőséget nyújtja a felnövő nemzedéknek, és nekik is biztosítani kell érvényesülési lehetőséget, mert társadalmunkban értelmiségiekre, irodalmárookra, művészekre is szükség van. Majd idéztem a vetélkedő szabályzatát, amelyben konkrétan ez állt: „A vetélkedő feladata és célja a művészetek

iránt érdeklődő és a különböző művészeti ágakat művelő középiskolások számára érvényesülési lehetőséget biztosítani.” Hozzáfűztem még, hogy az eddig megrendezett vetélkedők alapján az is tapasztalható volt, hogy a vetélkedő rendezvényein egyre több az érdeklődő középiskolás a nézők között, de növekvő az érdeklődés az idősebb korú fiatalok, sőt a felnőttek sorában is.

Az ifjúsági aktivista tudomásul vette az elmondottakat, de nem lehetett nagyon ínyére való az elhangzott ismertetés, ugyanis hangjában tompított ingerültséggel kérdezte: *Akkor miért vertikális a szervezés módja?*

Válaszomban a vetélkedő szervezését illetően arra mutattam rá, hogy az irodalom és más művészeti ágak területén alkotni igyekvő tanulók iskolai szekcióiban fejtik ki aktivitásukat, majd a vetélkedőre jelentkezve először e szekciók keretein belül szállnak alkotásaikkal, produkcióikkal versenybe egymással azért, hogy a körzeti vetélkedőn vehessenek részt, amely egy újabb megmérettetést jelent, tehát az iskolai szekciók nyertesei közül erről a versenyről is csak a legjobb teljesítménnyel juthatnak tovább a tanulók, az innen továbbjutók pedig a körzet bármelyik iskolájából kikerülhetnek, ezzel viszont már megszakad a vertikálitás, a vertikális szervezési mód, hiszen senki számára sem garantált az iskolai szekcióból a döntőbe jutás egyenes útja. Mindebből pedig az következik, hogy a vetélkedő szervezésének módja inkább a labdarúgásban és más sportágakban is megszervezett kupaversenyekkel hasonlítható össze, de ekkor is azzal a különbséggel, hogy valójában nem csapatok, hanem egyének, tanulók vesznek benne részt produkciójukkal. És a döntőben is a tanulók teljesítményét díjazza a zsűri, semmi mást. De a bírálók évről évre változhatnak, és jórészt változnak is a vetélkedésben részt vevő tanulók, egyrészt azért, hogy a tanulmányaikat befejezők kikerülnek az iskolákból, s ezzel már nem jogosultak a versenyzésre, másrészt azért, mert az iskola kereteiben megmaradók meg a beiratkozott új tanulók számára is újra követelmény a versenyágankénti jó produkció létrehozása, s következnek az újbóli próbatételek, amelyeken újra át kell jutniuk a döntőbe való jutásért.

A meglepődést kifejező kommentár ezúttal is elmaradt, ám valamilyest kedvezőbb bevezető szövegbe ágyazottan és elfogadóbb hangnemben következett a harmadik kérdés: *Miért volt eddig is, és ebben az évben is csak magyar nyelvű a vetélkedő? Nem gondolják-e azt a szervezők, hogy az egynyelvűség elszigeteltséghez vezet?*

Ezek a kérdések megleptek, mert a nyelvi-nyelvhasználati, nemzetek és nemzetiségek közötti egyenjogúságról szinte naponta írtak a valóban sok nyelven megjelenő újságok, hetilapok, több nyelven szólaltak meg a rádió- és tévécsatornák, több nyelven működtek színházak, amelyek egy-egy adott nyelven tartották meg előadásaitak... Azonban eszembe jutott a ma-

gammal hozott félbemaradt szabályzatfordítás és a több nyelven megrendezendő vetélkedőtervet bemutató illusztrációféleségem. Erre a meglepetésem elmúlt. Az utóbbit kotortam elő a magammal hozott papírok közül, mielőtt válaszbomba kezdtem.

- Hát igen, a kérdés helyénvaló, engem is foglalkoztatott, mert úgy tartom, hogy ha a soknemzetiségű Jugoszláviában az egyik nemzetiség a művelődés szintjén valami hasznosnak bizonyuló kezdeményezést kísérlétezz ki, akkor az a jó, ha a megszerzett tapasztalatokat átadja a többieknek. Gondolkodtam ezen, utánanéztem, hány középiskola működik a Vajdaságban szerbül és más nemzetiségi nyelveken. Ezek után arra az álláspont-ra jutottam, hogy szlovák, román és ruszin nyelven lehetne egy-egy becseihez hasonló vetélkedőt szervezni, míg szerb nyelven – az iskolák jelentősen nagyobb számából kifolyólag – Bácskában, Bánátban és Szerémségben is kellene egy-egy becseihez hasonló döntőt tartani. Az említett versenyeket pedig, csakúgy mint a becseit, jó lenne április végéig lefolytatni, hogy azután a győztesek részvételével május 25-ének, az ifjúság napjának¹⁶ tiszteletére irodalmi estet lehessen rendezni az előző döntőkben nyertes fiatalok részvételével. Ennek a rendezvénynek már nem kellene versenynek lennie, nem kellene díjakat osztani sem, csak minden fellépőnek díszoklevelet adni. Az elmondottakat tervezgetve a szervezést megkísérltem sematikus illusztrálni, a becsei vetélkedő szabályzatát is elkezdtem szerb nyelvre fordítani, de leálltam, mert nem is tudom, hogyan lehetne a szervezést elkezdni, mivel az sok munkával és sok utazással járna. Legalább egy szervezőnek el kellene jutnia minden érdekelt iskolába, valamint a vetélkedők döntőjének megszervezését vállaló városok iskoláiba is, amire nekem, ha a szervezésbe kezdenék, már munkámból kifolyólag sem lenne lehetőségem – fejeztem be mondandómat, és felmutattam a vetélkedők szervezési módját bemutató sematikus rajzot, amelyen a nemzetek és nemzetiségek¹⁷ nyelvein szervezendő vetélkedőket egymás melletti körökkel, míg a május huszonötödikére javasolt szemle, e körök feletti nagyobb és inkább ovális, lapított körrel volt ábrázolva, ehhez pedig minden előbbi körből kiinduló vonal vezetett, amely vonalak a résztvevők e szemlére való eljutását voltak hivatottak megjeleníteni.¹⁸ Emellett még felmutattam a nem egészen két

¹⁶ Május huszonötödike, Josip Broz Tito születésnapja, az *ifjúság napjaként* állami ünnep volt.

¹⁷ Abban az időben a *nemzetek* és *nemzetiségek* kifejezések voltak használatban a mai *többségi nemzet* és *nemzeti kisebbségek* megnevezések jelentésben.

¹⁸ Ez az illusztrációkísérlétem fennmaradt ugyan, de fenti ismertetése után feleslegesnek tartom fénymásolatát bizonyítékként mellékelni, hisz az elmondottak nyomán lerajzolása bármikor megtörténhet, tehát bizonyító ereje is igen vitatható.

gépelt oldalnyi szöveget kitevő lefordított szabályzatrészt. Az Újvidékről érkezett aktivista lány kivételével a többiek megtekintették a rajzot, ő viszont még pár pillanatra a jegyzeteit nézegette, eléggé elmélyülten és komolyan, majd bölintott egyet, és ő is rápillantott a papírjaimra. Az volt a benyomásom, hogy lett volna még észrevétele vagy kérdése, de azt valamilyen okból már nem vetette fel.

Ezek után újra a Szocialista Szövetség elnöke szólalt meg, aki megállapította, hogy az elhangzottakat alaposabban meg kell tárgyalni, ezért azt javasolja, hogy ezt egy bizottság tegye meg, a bizottság elnöke pedig legyen az engem értesítő politikus asszony, aki majd javasol még két tagot a bizottságba. Javaslatával mindenki egyetértett. A leendő bizottság elnök asszonya engem azzal bízott meg, hogy fordítsam le a szabályzatot végig, és ha elkészültem a fordítással, értesítem, s majd megvitátjuk az itt elhangzottakkal együtt. Ezután megkérdezte, hogy van-e valakinek még valami mondanivalója vagy kérdése, s miután nem volt, berekesztette a megbeszélést.

Nekem még volt aznap valami elfoglaltságom, láttam, hogy elvégezhetem, ha sietek, így emiatt elnézésüket kérve elbúcsúztam, majd sietve távoztam. Inkább fáradtnak, mint elégedettnek éreztem magam, miután az utcára léptem. Az utcán menve a lezajlottakra visszagondolva azt próbáltam megfejteni, hogy milyen észrevételt, észrevételeket nem mondott el a kiküldött fiatal lány, merthogy az az érzésem támadt, hogy inkább utasítások szerint, mint önállóan fogalmazta meg elhangzott kérdéseit is. „Maradhatott még valami, amit meg kellett volna említenie, de annak említése, felvetése, valami okból elmaradt” – konstatáltam, de nem jutottam dűlőre, nem találtam elfogadható választ. Ez a kérdés megmaradt az emlékezetemben, időnként foglalkoztatott is, a válasz azonban, mintha váratott volna magára...

A vetélkedő szabályzatát lefordítottam szerb nyelvre, ismerősömet (egy montenegrói nemzetiségű, nálam négy-öt évvel idősebb férfi volt) kértem meg az átnézésére, javított is rajta nyelvi-nyelvhelyességi szempontból, sőt le is gépeltette három példányban, amelyeket eljuttattam a bizottsághoz, ahol megvitatták és el is fogadták. Úgy véltem, ezzel lezárult az ügy, mert amely politikai fórumot vagy más szervezetet érdekelhetett az eset, annak egészen biztosan megküldték a szabályzatot meg a vita anyagát is. A bizottság elnök asszonyával többször is összefutottam, de erről a dologról jó ideig nem esett szó beszélgetéseink során. Egyszer azonban – pár hónappal később! – megkérdezte, mi újság, lesz-e valami a szerb nyelvű vetélkedőből? Meglepően azt mondtam, hogy nem tudom, mert akiknek a szer-

vezést felajánlottam, nem fogadták el, és meg is indokolták, hogy miért nem vállalhatják. Ez nem lepte meg, és az iránt sem érdeklődött, hogy kik és miért nem fogadhatták el a szervezést. De látva azt, hogy a dolog számomra mégis kellemetlen, azt mondta, hogy dolgozzak tovább azon, amin eddig, ha pedig valaki azt mondaná, hogy ez a vetélkedő *nacionalista*, akkor csak szóljak neki... Megígértem.

Később tűnődtem csak el azon, hogy miért mondta az elnök asszony azt, amit mondott, mi okból használhatta a súlyos leminősítést jelentő *nacionalista* kifejezést, amely a megbeszélésen nem hangzott el. Abban azonban, hogy ez a minősítés „fent”, azaz a tartományi ifjúsági fórumon hangozhatott el, ezek után szinte bizonyos lettem. Bizonyíték volt és maradt is számomra az, hogy ezt a leminősítő kifejezést ezúttal éppen a bizottság elnök asszonya használta, és hogy az ilyen értelmezés eshetőségét is éppen Ő tette szóvá, annak ellenére, hogy, amint mondtam is, a megbeszélésen nem hangzott el. Azonban a lezajlott események elemzése nyomán nagyon valószínűvé vált számomra az is, hogy a megbeszélésre kiküldött lány mit nem mondott, mit nem mondhatott ki akkor. Mert ha a *nacionalista* szó a tartományi bizottságban neki adott utasításokból ki is maradt (már a maga megsemmisítő ereje és az egész becsei községe kiterjeszhető volta miatt is), azért még ez a minősítés a *politikai éberség hiányának* megállapításaként, a körülírás látszólag enyhébb vádjának köntösébe bújtatva már ott lehetett a feljegyzett kimondandók között, ez már egészen biztosan „megjelenni készült”, és ki is mondta volna a küldött! Éppen ezért ettől kezdve elsősorban az foglalkoztatott, hogy ezt miért nem tette meg, miért nem mondhatta ki?! Újrapergetve és mozzanatokra bontva a lefolyt eseményeket: a lehetséges válasz is kirajzolódott. A gyűlés előtti beszélgetés során (még érkezésem előtt) a politikai szempontból fontos információk megszerzésében és ennek eljárási módjainak gyakorlatában kellő jártassággal rendelkező, tapasztalt becsei politikusok megtudhatták az újvidéki fiatal aktivistától, hogy mit készül mondani, amely mondanivaló pontjaiban a megbeszélésen elhangzottak mellett szinte biztosra vehetően szerepelt a *Testvérem, Joábnak* a díjak közötti megjelenése miatti politikai éber telenség kifogás (mint vádpont) megalapozottsága, és ennek a megbeszélésen való szükségyszerű megállapítása, amit viszont a becseiek a könyv díjak közüli kivonásának tényéről szóló tájékoztatásukkal töröltettek a lány mondandóinak jegyzetpontjaiból.

Csakis ezen a dolgon, ennek kihagyásán tűnődhetett el a fiatal küldött annak a megbeszélésnek a végén, amely miatt Becsére küldték. És ekkor tudhatta meg az összejövetelt levezető és a másik két helybeli politikus is azt, hogy tartományi szinten az ifjúságiak a vetélkedőt *nacionalista* ren-

dezvénynek minősítették, de ez a kifogás (a könyvnek díjak közüli kivonása következtében) a látszólag enyhébb kifogásváltozattal, a politikai éberség hiányának vádjával együtt a becsei politikusok érvelése nyomán (tehát: nekik köszönhetően!) már többé nem volt felhozható – *megalapozatlanná vált!* Ezért kellett ezt az aktivista lánynak ejtenie! Más szavakkal: Gion Nándor *Testvérem*, *Joáb* díjnyertes, de pártfórumokon eszmei-politikai szempontból elutasított könyve díjak közüli kivonásának köszönhetően a megbeszélést lefolytató bizottsági tagok elhárították a vetélkedő körüli nagyon is esedékes politikai vitát, ezzel együtt a rendezvény leminősítésének, netán megszüntetésének a veszélyét is.

Különös volt számomra az, amit az elnök asszony nekem mondott, még az előzmények fentebb leírt értelmezése után is, azonban jobbnak láttam hallgatni róla. Becsén meg éppenséggel nem kívántam hallani a *nacionalista* minősítést senkitől, de nem is szóltam senkinek arról, amit nekem a politikus asszony mondott, azonban érdeklődve vártam: lesz-e valamiféle fejlemény? No, igen! Nem azért vártam, hogy elmondhassam, besúghassam, hogy ki volt a leminősítő és mit mondott, hanem azért, mert érdekelt, hogy elterjedt-e (a most már számomra egészen bizonyosan) „fentről jövő” negatív megítélés híre „idelent” is. Azonban Becsén senki sem minősítette le ezzel a szóval a vetélkedőt, de még kevésbé súlyossal sem. Ám az is igaz, hogy 1970 előtt és utána sem mondtak elmarasztalót a vetélkedőről, így hát nem tudtam és ma sem tudom, hogy a súlyos vélemény kinyilvánításának elmaradásában lehetett-e szerepe annak, hogy az esetleges rágalmazót megnevezhettem, besúghattam volna...

Ezek után már biztos voltam és vagyok ma is abban, hogy a megemléített politikai tisztségviselők (de mások is, magyarok és szerbek egyaránt!) felismerték a vetélkedőben rejlő értékeket, és igen jó politikusi érzékkel, az akkori időkben a lehető legmegfelelőbb politikai húzásokkal a háttérben álltak ki mellette. Pontosan mérték fel, hogy az akkori politikai irányvonalnak, az *önigazgatás elveinek és kritériumainak megfelelően* történt a vetélkedő szervezése és megrendezése is, és a bizottság tagjai azt is jól ítélték meg az ifjúsági otthonban tett látogatásuk során, hogy – ha más okból nem is, de politikai fórumok által élesen bírált Gion-regény díjak között hagyása-maradása miatt – az *ideológiai éberség hiányának vádjával* az egész vetélkedőt, a szervezőket, az Ifjúsági Szövetség Becsei Vezetőségét és annak elnökét egyaránt leszámoló támadás érheti. Ezen okokból javasolták a *Testvérem*, *Joáb* díjak közüli kivonását.

Írom és mondom: *a bizottság tagjai javasolták* (és nem egy ember, nem egy helybeli szimatot fogó politikus!) és nem *megtiltották a Gion-könyv díjakkal való kiosztását!*

És ma már egészen bizonyos vagyok abban, hogy azt is pontosan tudták, hogy miért csak javasolták, és miért nem tiltották meg. Önigazgatási rendszer volt, és ezzel önálló cselekvési lehetőség járt (hivatalosan!) – ezért! Javaslatuk ugyan csak szóban hangzott el, de a kor politikai viszonyai, eseményei alapján ma mégis okkal feltételezhető, hogy ha a javaslat nem kerül elfogadásra, akkor az minden bizonnyal írott formában is megjelenik, az írott formában való megjelenés a vetélkedőt illetően viszont a pártoló magatartás, állásfoglalás visszavonását jelentette volna! Ennek bekövetkezése pedig akkoriban azt jelentette, hogy a vetélkedőt politikai szempontból a sorsára bízták. Beindult volna az akkori már-már szokásos eljárás, amit jól példáz a ma számára is a Jugoszláviai Magyar Nyelv művelő Egyesület fentebb leírt esete, sorsa. (De azok a személyes esetek is, amelyekről az alábbiak során lesz szó!) Semmiképpen sem zárható ki, hogy a vetélkedőre is az egyesület esetére emlékeztető, hasonlító sors várt volna: az elsorvasztás, vagy éppen a beszüntetés. Bizonyosnak vélem tehát ma is, hogy a *Testvérem, Jóábnak* a kivonásával a vetélkedő ekkor – de mint látni fogjuk, nem örök időkre! – elkerülte az aktuális „fenti”, a „magaspolitika” által eltervezett sorsot. Nem így a Gerold László könyvében Varga Zoltán által idézett sorokban leminősített párttitkár, az „*ügybuzgó helyi politikus*”, aki „*szimatot fogott*”! Ő, „a helyi politikus” nemcsak hogy nem jutott mandátuma leteltével magasabb tisztségre, de számos gyűlésen elhangzó, ki tudja, mennyiben helytálló vagy éppenséggel koholt, lejárató vád alapján (amelyek között tudtommal a vetélkedő létezésének, továbbélésének „bűne” névlegesen nem szerepelt, de attól még bújtatottan ott lehetett!) nemcsak hogy nem választották újra tisztségében, de politikailag teljesen ellehetetlenítették. Azonban a vele történtek ellenére a vetélkedő óvásában követője e tisztségen mégis akadt, éspedig olyan ember, aki elődjénél mérészebbet is tett: részt vett a kerekasztal-értekezleten és fel is szólalt a vetélkedő védelmében, és talán mondani sem kell – mandátuma lejártával az Ő politikai karriere is – bár nem annyira lejárató módon, mint említett elődjéé, véget ért!

Balról jobbra: dr. Bori Imre, dr. Bányai János és Majorosi Imre párttitkár (aki tisztségének idején, hacsak tehetne, megjelent a rendezvényen) beszélgetés közben a vetélkedő szünetében, valamint e sorok írója, aki azért került a képre, mert a beszélgetőket a terem asztalainál való helyfoglalásra kérte, hogy megkezdődhessen a kerekasztal-értekezlet

Hogy a fentebb leírt esemény mégsem múlt el teljesen nyomtalanul, azt a becsei gimnázium Szenteleký Kornél Irodalmi Önképzőkörének 1972. október 21-ei, Papp József tanuló, önképzőköri titkár és jegyzőkönyvvezető következő bejegyzése bizonyítja:

„Beretka Ferenc (elnök) ismertette a vezetőség döntését a JMKMV szabályzatának módosításáról:

- szállást a versenyzőknek nem biztosítunk,
- javasoljuk a vetélkedő többnyelvű megrendezését.”

A lakonikus bejegyzés egyúttal azt is bizonyítja, hogy az önképzőköri tagság előtt ismertek voltak a szabályzat pontjai, ezért szorítókozt az elnök csak a változtatások ismertetésére.¹⁹ A vetélkedő többnyelvűsége-

¹⁹ A vetélkedőre távolabbi településekről érkező versenyzők számára a szervezőbizottság biztosította az elszállásolást az erre önkéntes alapon jelentkező becsei tanulóknál. Ez a megoldás kezdetben jól is működött, a későbbiek során azonban ezek a vendégek megoldották verseny utáni hazautazásukat, de erről a szervezőket nem értesítették. Így a vendégfogadásra készülő előkészületeik ellenére vendég nélkül maradtak, ami sokukat fel is háborított. Ennek nyomán született ez a döntés, amelyet a vetélkedő több nyelven történő megszervezésére vonatkozó javaslatral együtt a következő, a hatodik vetélkedőt előkészítő őszi kerekasztal-értekezleten terveztek előterjeszteni a szervezők.

gének vezetőségi javaslata pedig a fentebb ismertetett gyűlésen elhangzottokról vezetőséget, majd pedig tagságot is tájékoztató ismertetésem nyomán lett javaslat. Az őszi kerekasztal-értekezleten el is hangzott mindkettő. Az első kapcsán az értekezlet úgy döntött, hogy a szervezők mégis biztosítsanak elszállásolást azoknak a versenyzőknek, akik ezt indokoltan kérik, a második javaslatot pedig támogatta és szinte bizonyos, hogy továbbította is az ifjúsági szervezet a tartományi vezetőséghez. (Ekkoriban tevékenységükről az alacsonyabb társadalmi-politikai fórumok kötelezően tájékoztatták a felettes fórumot.) Válasz azonban onnan általában nem érkezett, de nem is volt kötelező a válaszadás, így csak abban az esetben került erre sor, ha a felsőbb szerv kifogásolnivalót talált a beküldött anyagban.

A vetélkedő 1973-ban is sikeresen folyt le.

A következő, a nyolcadik vetélkedőt előkészítő kerekasztal-értekezlet az iskolai reform kapcsán adódott kérdéseket és lehetőségeket vizsgálta. 1974-ben a pedagógusok téli szemináriumán előadás hangzott el a vetélkedőről, s vita is követte, eszmei-politikai jellegű kifogások, észrevételek azonban nem merültek fel. Maga a verseny is zökkenőmentesen folyt le.

Ilyennek ígérkezett az elkövetkező, a kilencedik vetélkedő is. Bár az őszi kerekasztal-értekezleten vita is folyt arról, hogy a színjátszó, a képzőművészeti és a zenei vetélkedők megszervezése körül vannak bizonyos nehézségek, mégis minden sikeres megtartásukra utalt. A vetélkedő szabályzatát ezúttal is közös értekezleten elemezte a becsei Ifjúsági Szövetség és a Szocialista Szövetség helyi elnöksége, pozitív megállapításairól pedig szokásosan értesítették az érdekelt fórumokat. Úgy látszott, hogy minden rendben van. Ekkor egészen váratlanul és nagy késéssel érkezett meg a Tartományi Szocialista Ifjúsági Szövetség Községi Bizottságának, a Tartományi Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége Községi Bizottságának²⁰, valamint a JMKMV Szervező Bizottságának címére a Szocialista Ifjúsági Szövetség Tartományi Választmányának 09-83 iktatószámú és 1975. február 20-ai keltezésű parancs hangvételű leirata, amely a következőképpen hangzik magyarul, fordításomban²¹:

²⁰ Emlékezetem szerint magyar nyelvű szövegekben a szerb megnevezésű *Szocialistički savez radnog naroda Vojvodine* népi politikai szerveződést *Vajdaság Szocialista Szövetségének* nevezték. Ám mivel ebben korántsem vagyok biztos, ezért a szerb megnevezésben lévő „radnog naroda” kifejezést a magyarban a Dolgozó Nép szavakkal jelöltem a politikai szervezet nevében, de az is lehetséges, hogy hivatalosan a Vajdasági Dolgozók Szocialista Szövetsége megnevezés is használatos volt.

²¹ A leiratot a magam fordításában közlöm, az eredetit pedig fénymásolatban mellékelem.

„A IX. JMKMV Szabályzatának, valamint a Tartományi Szocialista Ifjúsági Szövetség Községi Bizottságának és a Tartományi Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége Községi Végrehajtó Bizottságának együttes üléséről szóló információ elemzése alapján a Tartományi Szocialista Ifjúsági Szövetség Elnökségének Titkársága a következő teendőket tekinti elvégzendőknek:

A verseny nevét »Középiskolák Vetélkedőjé«-re kell változtatni.

Becse társadalmi-politikai közösségében a Kommunista Szövetség és a többi társadalmi-politikai szervezet részvételével február végéig kritikailag kell felmérni az eddig megtartott vetélkedőket, figyelembe véve azok célkitűzéseit, kereteit és formai sajátosságait, akcióinak (tevékenységének megnyilvánulási) tartalmait.

Az akkori vetélkedőre hívják meg a többi nemzet és nemzetiség iskoláinak tanulóit, és tegyék számukra is lehetővé a részvételt a vetélkedő különböző versenyágaiban.

1975. március 5-éig tájékoztassanak bennünket álláspontjaink megvalósításáról, amelyről különben szó volt a TSZISZ Elnökségének és Becse Községi SZISZ Bizottsága Végrehajtó Bizottságának együttes ülésén is.

Vajdaság Szocialista Ifjúsági Szövetsége Tartományi Bizottsága Elnökségének Titkársága”

Bár a leirat minden öngazgatási elvet és öngazgatói véleménynyilvánítási lehetőséget sutba vágóan parancsoló, teendőket előíró hangvételű és szándékú volt, a meglepetésen kívül tiltakozó felszólalásokat nem váltott ki, sem az előirt teendők elvégzésére felszólított társadalmi-politikai szervezetek, sem a JMKMV Szervező Bizottságának tagjai részéről. Az sem mondható azonban, hogy a leiratba foglalt megvalósíthatatlan elvárásokat bármelyik szervezet, illetve ezek egyetlen tagja is félvállról vette volna. A vetélkedő szervezőbizottsága arra mutatott rá, hogy a kilencedik vetélkedő szervezése már folyamatban van, hogy március legelején zajlanak az iskolai selejtezők, a hónap végére pedig az elődöntők lebonyolítása következik, viszont a bevonandó középiskolák tanulóit versenyre hívó körlevelek a kijelölt időpontig postázásra is alig készíthetők elő, még a kerekasztal-értekezlet döntésének mellőzése esetén is. De a versenyzésre való felkészülés szempontjából a meghívandó tanulók számára is nélkülözhetetlen szabályzat sem állhat rendelkezésükre, mert a meghatározott időpontig egyszerűen nem egészíthető ki, nem készíthető elő, és el sem juttatható az érdekeltekhez. Elvileg azonban, ahogy eddig is, a szervezőbizottság támogatta a kezdeményezést, és megvalósításának részese is kívánt lenni. Ennek érdekében engem bíztak meg azzal, hogy készítsem el a JMKMV eddig érvényben lévő szabályzatán alapuló Vajdaság SZAT Középiskolásai

POKRAJINSKA KONFERENCIJA
SAVEZA SOCIJALISTIČKE
OMLADINE VOJVODINE
Broj: 09-23
Dana: 20.II 1975.
NOVI SAD

OK SSOV
OK SSRNV
Organizacionom odboru takmičenja

BEČEJ

Razmatrajući "Pravilnik IX umetničkog takmičenja međjarskih srednjih škola u Jugoslaviji" kao i podnetu informaciju za zajedničke sednice Predsedništva OK SSOV Bečej i Izvršnog odbora OK SSRNV Bečej, Sekretarijat Predsedništva PK SSOV smatra sledeće:

1. Da naziv takmičenja treba promeniti u "Takmičenje srednjih škola".
2. Da se u društveno-političkoj sredini Bečaja uz učešće Saveza komunista i ostalih društveno-političkih organizacija kritički analiziraju dosadašnja takmičenja do kraja februara 1975.godine, cilj akcije, oblici i forme sadržaja akcije "Takmičenje srednjih škola".
3. Da se na ovogodišnjem takmičenju pozivaju učeni srednjih škola učesnika, pripadnici ostalih naroda i narodnosti i omogući njihovo učešće u raznim disciplinama takmičenja.

Molimo vas da nas o sprovođenju ovih stavova o kojima je inače bilo reči i na zajedničkoj sednici Predsedništva OK SSOV i Izvršnog odbora OK SSOV Bečej pismeno informišete do 5.marta 1975.godine.

Sekretarijat Predsedništva
PK SSO Vojvodine

A leirat eredetije

Művészeti Vetélkedőjének szabályzat-előtervezetét, vitaindító szövegét²², valamint az ezzel összhangban lévő, és annak címét is megtartó Jugoszláviai Középiskolások Magyar Nyelvű Művészeti Vetélkedőjének szabályzattervezetét, amely elfogadása esetén alapul szolgál majd a nemzetek és nemzetiségek nyelvein szervezendő vetélkedők érdekeltei által elkészítendő szabályzatok megírásához. Ezt a két tervezetet majd a IX. JMKMV-t követő kerekasztal-értekezlet vitatja meg, egészíti ki és fogadja el. A rám bízott munkát elvégeztem, átadtam, kisebb javítások után átgépezték több példányban, és időben küldték meg az érdekelt társadalmi-politikai szervezeteknek.²³ Annak bizonyosságaként, hogy a vetélkedő több nyelven történő megszervezésével egyetért, és hogy egy ilyen többnyelvű rendezvény részének tekinti a JMKMV-t, ettől kezdve a szervezőbizottság a JMKMV nevét az új helyzetnek megfelelően változtatta meg. Így lett JKMNMYM, azaz: a Jugoszláviai Középiskolások Magyar Nyelvű Művészeti Vetélkedője.

Azt, hogy a leiratban az eddigi vetélkedők megadott szempontok szerinti elemzésére felszólított többi becsei társadalmi-politikai szervezet mit végzett, miben állapodott meg, nem tudom, illetve erre ma már nem emlékszem. A kilencedik vetélkedő megtartására való előkészületek azonban ettől kezdve a szokásostól annyiban tértek el, hogy vendégként fellépő középiskolásokat hívott meg a szervezőbizottság. Más, újabb váratlan esemény nem zavarta meg az előkészületeket. (A petróci szlovák gimnázium tanulói el is jöttek, s az ünnepi műsorban fel is léptek, sőt különdíjat is nyertek.)

És itt ér véget a bevezető részben említett első, és kezdődik a második eset, amelyre egy mozzanatát kivéve pontosan emlékszem, és emlékezni is fogok.

A zeneiskola pár éve igen elfogadhatóan átépített és berendezett pincetermében pénteken délután a vers- és prózai szövegmondással el is kezdődött a kilencedik vetélkedő. A versenyzők, a közönség és a zsűri tagjai a klubhelyiség asztalainál elfoglalták helyüket. Megkezdődött a verseny!

Jól felkészült versmondók léptek fel egymás után. Felkészítő tanárként volt okom izgulni. Izgultam is, de nem annyira a becseieket képviselő Mák Ferenc lehetséges legjobb helyezéseért szorítottam alaposan, hanem inkább azért, hogy úgy sikerüljön neki szavalnia Illyés Gyula *Bartók* című versét, ahogyan a próbákon már többször is elmondta. Valóban egyéni tolmácsolás volt a versmondása. Ezt az elmondási módot a vers közös elem-

²² E szabályzat megnevezése szerb nyelven: *Prednact Pravilnika umetničkog takmičenja srednjoškolača SAP Vojvodine*.

²³ Mindkét szabályzattervezet egy-egy teljes szövegű példányával rendelkezem.

zése nyomán maga választotta és alakította ki, én pedig, tanárként, csak ennek következetes realizálásában segítettem őt. (A versenyhez közelítő napok próbáin a vers szövegének dallamívei tolmácsolása nyomán határozott, szinte kitapintható vonalakként rajzolódtak ki.) Amikor pedig ő került sorra, versmondásában (asztalomnál ülve, magam elé nézve) a dallamívek e vonalainak meghallását és következetes érvényesülését vártam, vagy – talán, összpontosításom következtében – inkább képszerű kirajzolásuk látását, érzékelését. Ezzel voltam elfoglalva. Nem is vettem észre, hogy valaki az asztalomhoz lépett, majd, hogy senkit se zavarjon, súgva ezt kérdezte: „Tudsz arról, hogy a vetélkedőt az Ifjúsági Szövetség Tartományi Bizottságában nacionalistának minősítették?” Hallani hallottam a kérdést, abból különösen jól a *nacionalistának minősítették* részt, de – bár ez ma még hihetlenebbnek tűnik, mint amilyenek a verseny után gondoltam – nem reagáltam. Figyeltem a versmondást, a szemeim előtt képszerűen megjelenő dallamívek vonalait – minden hibátlan volt!

Hallgatásom zavarba hozhatta a kérdezőt, ugyanis kisvártatva megkérdezte: „Meggzakítod a vetélkedőt?” „Dehogy!” – válaszoltam nyomban, de halkán, akaratlanul jelezve, hogy zavar, mert a versmondást figyelem. A hozzám szóló pár pillanatig még kivárt, majd elment. A vers- és prózai szövegmondás versenye, illetve a vetélkedő további részeinek befejezése után sem jelentkezett újra, meg később sem. (Bár igyekeztem visszaemlékezni arra, hogy ki volt – nem sikerült, és ma sem tudom, hogy ki lehetett. Ez az esemény egyetlen – de egészében véve sokadik – mozzanata azoknak a KMV-vel kapcsolatos történeteknek, amelyekre nem vagyok képes visszaemlékezni.²⁴

A teljes vetélkedő lepergett, Mák Ferenc megnyerte a versenyt, semmiféle rendellenesség nem történt.

A kerekasztal-értekezleten elhangzottakról Hornyik Miklós, a *Képes Ifjúság* eddigi felelős főszerkesztője (ez évtől munkatársa) *A Vajdasági Közepiskolások Művészeti Vetélkedője. Ötnyelvű szemle Újvidéken vagy Versecen* címmel a lap 1975. április 30-ai számában a vetélkedő történetét áttekintve a rendezvényt kísérő problémákra is kitért. (Ebből a cikkből idézek ezen írás kérdéseit érintő részleteket):

„Tíz nappal ezelőtt a kerekasztal-értekezlet résztvevői választ adtak azokra a politikai jellegű kérdésekre is, amelyek lappangó formában már több éve jelen vannak. Arra tehát, hogy elzárkózás jellemezte-e a Jugoszlá-

²⁴ A *Képes Ifjúság* akkori szerkesztőségéből lehetett valaki, ugyanis ebben az időben a lap volt a vetélkedő védnöke, munkatársai pedig követték az iskolákban folyó önképzőköri tevékenységet, írtak róla, talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy szívügyüknek tekintették ezt a rendezvényt.

viai Magyar Középiszkolások Művészeti Vetélkedőjét, hogy tápot adott-e a nemzetieskedésnek.

Aki jelen volt a becsei rendezvényeken, és figyelemmel kísérte a diákok és tanárok munkáját, az ilyen értelemben nem bocsátkozhat még feltételezésekbe sem – hangsúlyozták a felszólalók.”

A vetélkedővel szembeni politikai és másféle bizalmatlanság eloszlátása érdekében pedig a következőkre emlékeztet:

„Másfajta elzárkózás sem jellemezte a becsei rendezvényeket. Elég arra utalnunk, hogy még az indulás éveiben éppen Becsén és éppen a JMKMV kerekasztal-értekezletén hangzott el a javaslat: a művészeti vetélkedőt nem csak magyar nyelven, hanem a szerbhorvát²⁵, a román, a szlovák és a ruszin tannyelvű középiszkolákban is meg kellene szervezni.

A szervezőbizottság²⁶, a kerekasztal-értekezletek résztvevői aligha hibáztathatóak azért, hogy a javaslatból nem lett semmi. Hiszen erejüket meghaladó vállalkozás volt a JMKMV rendszerítése is.”

Majd *A kibontakozás lehetősége* című részben a kerekasztal-értekezleten elhangzott javaslatok alapján a teendőket és ezek megvalósításának módját taglalva írja:

„Pedagógusok, diákok, ifjúsági vezetők és társadalmi-politikai munkások vettek részt a kerekasztal-értekezlet munkájában. Felszólalt a becsei községi pártbizottság elnöke és a VSZISZ Tartományi Választmányának képviselője is. A kerekasztal-értekezlet, amely a Művészeti Vetélkedő egyetlen döntéshozatali joggal felruházott szerve, egy nyolctagú bizottságot azzal a feladattal bízott meg, hogy az elhangzott felszólalások alapján készítse el a Vajdasági Középiszkolák Művészeti Vetélkedőjének program- és szabályzattervezetét.”

„A VSZISZ TV támogatásával (valószínűleg a VSZJSZ TV szervezésében) a vajdasági ifjúsági lapok védnökségével 1976 tavaszán megkezdődik a Vajdasági Középiszkolások Művészeti Vetélkedője. A terv szerint Vajdaság minden középiszkolája, minden szakmunkásképző iskolája, technikum és gimnáziuma bekapcsolódik a rendezvénysorozatba.

A Művészeti Vetélkedő többcentrumú lesz; a versenyek döntőit más-más városokban tartják. A magyar középiszkolások döntőjének színhelye

²⁵ Ekkoriban hivatalosan a szerb és a horvát nyelvet egy nyelvnek tekintették, és szerbhorvát nyelvnek nevezték.

²⁶ Ez év január 22-én az Újvidéki Rádió magyar nyelvű adásában a vele készített interjúban Dormán László visszaemlékezve a *Képes Ifjúságnál* eltöltött munkaéveire tévesen azt mondta, hogy a lap szerkesztősége szervezte a vetélkedőt. Hogy tévesen emlékezik, azt a lap fő- és felelős szerkesztőjének írásából idézett ezen részlet is bizonyítja.

továbbra is Becse, más nemzetiségű fiatalok központi rendezvényeinek színhelyét a Vetélkedőben részt vevő iskolák állapítják meg.”

„A középiskolások minden versenyágban anyanyelvükön versenyeznek.

Az öt nyelven folyó vetélkedő záróműsora nem lesz versenyjellegű rendezvény. A VKMV szemlével ér véget minden évben: tartományunk fiataljai május 25-én bemutatják legjobb alkotásaikat, legsikeresebb verseny-számaikat.”

Írásának befejező részében a fiatalok írásainak, valamint a színjátszók darabjainak mind az öt nyelvre történő lefordítását, a zenei vetélkedő legjobbainak közös hangversenyen, a legjobb képzőművészeti munkák szerzői pedig közös kiállításon való bemutatkozását emeli ki szabályzatba iktatandó határozatokként.

A vita az érdekelt fórumoknak megküldött fentebb említett *Vajdaság SZAT Középiskolásai Művészeti Vetélkedője Szabályzatának Előtervezete* és az e szabállyal összhangban lévő, ennek címét főcímként megtartó *Jugoszláviai Magyar Középiskolások Magyar Nyelvű Művészeti Vetélkedőjének Szabályzat-tervezete* alapján folyt le. Az idézetben említett nyolctagú bizottság is lényegében véve azt a feladatot kapta, hogy e két vitaindító anyag, valamint a kerekasztal-értekezleten elhangzottak alapján dolgozzon ki a JMKMV őszi kerekasztal-értekezletére egy a tartományi nemzetek és nemzetiségek középiskolai rendezvényeit összefogó szabályzatot. Hornyik Miklós idézett írása nem említi, hogy név szerint kik kerültek a bizottságba. És erre én sem emlékszem, mint ahogy arra sem, hogy tartott-e ez a bizottság összejövetelt, és hogy tagja voltam-e ezen bizottságnak.

Az értekezleten elhangzottak alapján az lett volna a logikus vagy legalábbis elvárható, hogy az eddigi félelmek (a vetélkedő leminősítése, ellehetetlenítése, megszüntetése miattiak) eloszlátása után (a minden várakozást felülmúlóan kedvező, vagyis a vetélkedő többnyelvűvé és tartományi szintű rendezvénné válásáról szóló döntést követően) dicséretekkel és elismerésekkel teli cikkek jelennek meg az eddigi vetélkedőkről. De ha ezekről nem is, akkor az éppen lezajlott kerekasztal-értekezleten elhangzottokról, mint újabb, több nyelven lefolyó versenyeket elindító tartományi szintű jelentős eseményről – igen! Azonban nem ez következett be. Az Ifjúsági Tribün magyar szerkesztőségének szervezésében 1975. április 12-én és 13-án hét színjátszó csoport részvételével megtartott Színművészeti Vetélkedőről ugyan még a szereplők teljesítményeit értékelő és a verseny megtartásának problémáiról is szóló elemző írást jelentetett meg Hornyik Miklós. Még az április 18-án és 19-én lezajlott irodalmi, zenei és beszédművészeti versenyekről is a díjazottak fényképeit közlő jelentés, tá-

jékoztató olvasható a díjazottak pár soros nyilatkozatainak kíséretében a lapban, no meg 30-án a fentebb bővebben idézett Hornyik Miklós lényeges kérdések megoldásáról és az alaptalan vádak elhárításáról, azaz a kerekasztal-értekezleten elhangzottokról beszámoló írása bizakodást sejtettek. De mindez valahogy gyorsan lefutott, s a vetélkedőben, valamint a róla való tájékoztatásokban is csendes leépülés következett be. Megszűnt a *Képes Ifjúság Iskolai Őrjárat* címet viselő riportsorozata, amely a középiskolákról, működésükről és tanulóik szakcsoportok meg önképzőkörök kereteiben kifejtett tevékenységéről tájékoztatott. Nem szóltak írások a kilencedik vetélkedő kerekasztal-értekezletén megválasztott Középiskolások Tartományi Művészeti Vetélkedőjének Szabályzatát előkészítő bizottság munkájáról, e verseny megszervezésének előkészületeiről, mint ahogy a tevékenység esetleges elakadásának okáról, okairól sincs semmi hír a lapban. Ennek láttán talán nem túlzó az a megállapítás, hogy a szerkesztőség érdeklődése az előzőeknél fokozottabb figyelemmel fordult az ifjúsági szervezetek, az ifjúsági munkaakciók, a falusi és városi munkásfiatalok élet- és munkakörülményei meg a szakmunkásképzés kérdései, a katonák élete és politikai események felé. A vetélkedővel kapcsolatos tájékoztatás így az önképzőkörök tudósítóira hárult. Ezen írásban természetesen nem térhetek ki az előállt helyzet okainak felderítésére és magyarázatára, tehát csak jelzem, hogy annak sincs nyoma a lapban, mi volt az oka a színművészeti és képzőművészeti vetélkedők megszűnésének, még annak ellenére sem, hogy ezen versenyágak megszűnése következtében lett a JMKMV-ből 1976-ra KIV (Középiskolások Irodalmi Vetélkedője).

A tizedik vetélkedő megszervezésének előkészületei viszont az érdeklődés beszűkülése ellenére eléggé jó ütemben folytak. Az őszi kerekasztal-értekezlet határozata a magyar nyelvet környezetnyelvként tanulók előtt nyitotta meg a versenyzés lehetőségét a beszédművészeti versenyágban (vers- és prózai szövegmondás), a szervezőbizottság lúdtoll-rajzolatot (az írás és irodalom jelképét) ábrázoló jelvényt öt színben (arany, ezüst, piros, kék és zöld), valamint alkalmi postai bélyegzőt készíttetett a tizedik jubileum alkalmából annak reményében, hogy majd a tízéves jubileum ünnepén, az ünnepi műsor napján postai levelezőlap vagy boríték bélyegeinek lepecsételésére használhatják. (Ebből a tervből azonban semmi sem lett: a posta azzal az indokkal utasította el az alkalmi bélyegző engedélyezését és jóváhagyását, hogy a szervezők későn nyújtották be kérelmüket, így nem volt elég idő annak elbírálására.) A szervezők meghívókat is küldtek az eddigi versenyek díjnyerteseinek: jöjjenek, legyenek a szervezők vendégei, ünnepeljenek a tizedik vetélkedő versenyzőivel, emlékezzenek...

A tizedik vetélkedő ünnepélyes keretek között folyt le: a szervezőbizottság a jutalomkönyvek mellett minden díjnyertesnek egy-egy jelvényt, a tanároknak és a szervezőbizottság tagjainak pedig egy-egy jelvénygyűjteményt adományozott, alkalmi pecséttel lepecsételt borítékot viszont az említett okokból nem adhatott.²⁷ Az előző vetélkedők díjnyertesei közül kevesen jelentek meg. Egészében véve a gondos előkészületek ellenére eléggé észrevétlenül folyt le a jubileumi verseny, bár sem politikai jellegű, sem más problémák nem merültek fel az előző vetélkedő kerekasztal-értekezletén elhangzottakról, vagyis a többnyelvű versenyről szóló tervekről pedig nem esett szó. (Mindez nem ronthatta hát az ünnep hangulatát.) Dudás Károly, a *Képes Ifjúság* akkori munkatársa nem véletlenül *Csendes évforduló* címmel számolt be a vetélkedő eseményeiről a lap 1976. április 28-ai számában. Írásának bevezető részében rezignáltan állapította meg:

„A Jugoszláviai Magyar Középiskolások Vetélkedőjéről – amely azóta Középiskolások Irodalmi Vetélkedőjévé zsugorodott – írtam négy-öt évvel ezelőtti beszámolóimban, hogy egykor talán majd ünnepé, a város, a tartomány ünnepévé terebélyesedik. Az ünnep ezúttal is, a tizedik évben, mint már előtte annyiszor, elmaradt. Jól megszervezett, családias hangulatú összejövetel volt. Távol maradtak a meghívott vendégek, a becsei ifjúsági otthon tárva-nyitva hagyott kapuján nem tódultak be a kíváncsiskodók. Még csak nem is szállingóztak. Azok jöttek el, akik eddig mindig: a magyartanárok, a fellépő diákok és az a maroknyi kötelelességtudattól vagy lelkiismerettől vezérelt érdeklődő. Csendes volt az ünnep, a X. évforduló.”

Megjegyzí még, hogy az eddigi eredményeket és a továbblépés lehetőségeit fejtegető beszámolómban említem: „a vetélkedőn a fáradtság jelei mutatkoznak”. Többek között még a következőket is írja: „A kerekasztal-értekezlet résztvevői a sajtó segítségét kérték: egész éven át tartsa napiranden a vetélkedőt, erejéhez mérten igyekezzen kikutatni a közönyt, az érdektelenség gyökereit.”

A vetélkedő iránti általános lanyha érdeklődés láttán valóban úgy véltem, hogy a vetélkedőn a fáradtság tünetei mutatkoztak, amely benyomással, meglátással csendesen egyetértettek a kerekasztal-értekezlet résztvevői és az idézett írás szerzője is. De vajon fáradtság volt-e valójában, vagy olyan csendes apátiáról szólhatunk, amely szinte kötelezően ütötte fel a fejét (ha csak úrrá nem lett!) azon szűkebb, vagy talán még tágabb környezetekben is, amelyekben – alaptalanul ugyan, de – a *nemzetieskedés* (álljon itt e kifejezés, hogy a *nacionalizmus* szót ne használjuk!) *gyanúja támadt*

²⁷ Az elkészített pecsét fennmaradt a vetélkedő néhány más anyagával együtt megőrzött dolgaim között.

fel, vagy amelyeket akár csak ennek a gyanúja lengett be. Ilyen esetek pedig voltak ekkoriban. Topolyán például két alkalommal is. Az első ilyen esetet (az 1970-ben történtet, az egészségház névadása körülit fentebb már említettem), a második kapcsán pedig Podolszki József a *Képes Ifjúságban* 1971. január 20-án megjelent *Békés óvatosság?* című cikkében kettőt is említ, és pedig példamutató, illetve megrovandó esetekként egyet-egyét. Ezek közül az első névadási hír az, hogy a köztársasági elnök rendeletére a topolyai kaszárnya a Petőfi brigád nevet kapta, és az ebben a kaszárnyában „szolgálatot teljesítő tisztek elhatározták, a névadó magyar partizánzászlóalj emlékének adózva megtanulnak magyarul”. A másik névadásra váró intézmény a gimnázium volt, és mint Podolszki József írja: „Az ajánlott név magyar volt, hisz sokan természetesnek tartották ezt egy magyar mozgalmi múltú, ma is túlnyomórészt magyarlakta kisvárosban. Mégis tartományra és országra szóló botrány lett az ügy vége: bírósági tárgyalás a sovinszta kilengések miatt. A nagyszerb elveket valló és hangoztató tanárt elítélték és elhelyezték, a *gimnázium vezetősége és a város társadalmi-politikai vezetői a mai napig nem tartották megfelelőnek a helyzetet, hogy hozzányuljanak a névadás kérdéséhez.* (A kiemelés tőlem – B. F.)

Körültekinthető, békés óvatosság, gondolná az ember. Vagy csakugyan akkora képtelenség lett volna a magyar névajánlat? Lehet, hogy Topolyán ez a vélemény, szerencsére a kormány és a hadsereg másképp gondolkodik.”

Csak természetes, hogy a helyi vezetők tétovázását a cikk szerzője élesen ítéli el és bírálja. De hogy jogos-e a bírálat, hogy egyértelműen egyetérthetünk-e a szerző nézeteivel ma is, vagy sem, azt csak a tizedik vetélkedő meg az imént említett gimnáziumi névadás eseteire emlékeztető, valamint az ekkoriban megtörtént többi, ezekhez hasonlatos esemény szociálpszichológiai és társadalmi-közösségi viselkedési formákat vizsgáló igényes elemzések alapján mondhatnánk meg. Addig azonban, amíg ezt nem elemzések eredményeire hivatkozva mondhatjuk, amíg erről az időszakról elemzések nem készülnek, ne feledkezzünk meg arról, hogy ezekben az időkben óvatosak voltak az emberek, hogy nemigen tartották tanácsosnak olyan emberekkel a barátkozást, akiknek politikai „ügyük” volt, mint ahogy hanyagolták az olyan rendezvényeken való megjelenést is, amelyek politikailag „gyanúsak” voltak, még ha a dolgok tisztázása meg is történt. Emellett azonban a nagyközönség természetéről sem feledkezhettünk meg, arról, hogy a pusztán csak érdeklődő közönség majd mindennel kapcsolatban az újat, a látványosat igényli. Az viszont már tényleg nem mindenki számára látványos, hogy egymás után verseket vagy szövegeket mondanak, illetve olvasnak fel, és pedig egymás után sokat! (Márpedig a döntő

előversenyein ez történik, azok ilyenek.) Ezzel szemben a záróműsor már minőségesebb és változatosabb is, ezért ezekre többen kíváncsiak. Leginkább így volt ez régen is, és így van többé-kevésbé ma is.

A tizenegyedik vetélkedő szervezési munkái szokásosan folytak. A tizedik vetélkedő után megtartott kerekasztal-értekezlet résztvevőinek azon kérése, hogy a sajtó: „egész éven át tartsa napirenden a vetélkedőt”, nem valósult meg. A vetélkedővel kapcsolatos eseményekről az érdeklődő – az előző évhez hasonlóan – az önképzőkori tanulói tudósításokból értesülhetett egészen a verseny lezajlásáig. Ekkor, 1977. április 27-én írt Sziveri János *A résztvevők a vetélkedőről* címmel rövid értékelést az irodalmi versenyről, a beszédművészeti ág esetében viszont csak két versenyág díjnyerteséről (az anyanyelvi vers- és prózai szövegmondás nyerteseiről) szólt fényképeik alatti mondatnyi írásban. Ezek után majd csak az év december 7-én, a november végén Becsén megtartott kerekasztal-értekezletről is tájékoztatva jelenti be a lap *A KIV Híradója* című rovatának indulását, többek között a következőkkel indokolva ezt:

„Tanáraitok, önképzőkori társaitok mellett mi is feladatunknak tartjuk, hogy lehetőségeinkhez mérten segítsünk, támogassunk benneteket alkotó törekvéseitekben. Nem az a célunk, hogy elbíráljuk: ez az írás jó, ez pedig rossz, hanem hogy véleményünkkel rámutassunk hibáitokra, kiemeljük eredményeiteket, hogy *A KIV Híradója* révén is közösen dolgozzunk íráskultúránk és ízlésünk fejlesztésén.”

Az indulás után ebben az évben még egyszer (december 14-én, egy középiskolás lány verseivel foglalkozva) jelent meg a rovat. És többször nem. 1978-ban sem...

A tizedik vetélkedő utáni értekezlet résztvevőinek a sajtóhoz intézett kérelmének további része a Dudás Károly *Csendes évforduló* című írásából fentebb idézett mondatának második fele, miszerint a lap „erejéhez mérten igyekezzen kikutatni a közönyt, az érdektelenség gyökereit”, hamvában holt kérelemnek bizonyult: ilyen vonatkozású elemzésre nem került sor sem a *Képes Ifjúságban*, sem más lapban...

Az 1978-ban megrendezésre kerülő, XII. vetélkedő megszervezésében még részt vettem, a szervezőbizottság elnökének is megválasztottak²⁸, amit azért fogadtam el, mert búcsúzóban voltam, munkahelyet változtattam. (1978. március elsejétől az újvidéki BTK Magyar Tanszékének lek-

²⁸ Az évek során megtörtént, hogy ajánlottak e tisztségre, de nem fogadtam el, mert a vetélkedőt a fiatalok versenyének tekintettem, így azt az Ifjúsági Szövetség Becsei Választmányának aktuális elnöke töltötte be. Most, hogy munkahelyet változtattam, megítéltetésnek tekintettem a megbízatást, így elvállaltam.

tora lettem.) A verseny előkészítése és megtartása során nem merültek fel sem politikai színezetű, sem más problémák. A verseny problémamentesen folyt le.

Még egy ideig Becsén laktam, de mivel már nem a gimnáziumban dolgoztam, a következő vetélkedő szervezését inkább csak gyakorlatias tanácsokkal segítettem, de nem kis elégedettséggel mondhatom, hogy már ekkor sem, de a továbbiak során még ennyire sem kellett segítenem, mert magyartanári oklevelet szerzett volt tanítványaim, volt szervezőbizottsági tagok, majd mások léptek a helyembe, és pedig igen kreatívan, nagyon eredményesen!

Vulcanus és Gaia

Újházi Adrienn képzőművészetéről

A Fabrika egyetemi és művelődési központ *Skice, vežbe, ideje* hetedik tárlata Újházi Adrienn munkáit vonultatta fel. A második önálló kiállítása volt ez a fiatal pályakezdő művésznak – az első bemutatkozását *Ovum et ovalis* címmel 2015-ben, az Újvidéki Művészeti Akadémia péterváradai galériájában tartotta. A legújabb képanyag azért is izgalmas, mert a korábbi években kidolgozott motívumokat, filozófiákat és technikákat továbbfejlesztette, és az eddiektől eltérő anyagokkal gazdagította.

Ana Vrtačnik, az Akadémia tanársegéde megnyitóbeszédében azt hangsúlyozta, hogy Újházi Adrienn újabb munkái olyan atipikus képzőművészeti elemeket használnak fel, mint a föld, a viasz és a homok. Ugyanakkor poétikája a tojás mellett a mag és a sejt formai és szimbolikus, vizuális és elméleti jelentéseit használja fel, és a biológiai környezet dikta-ta folyamatok helyeződnek fókuszba. Ezen poétikában a digitális megoldások bevonásával a természet és a technológia kiegészíthetik egymást.

Az *Ovum et ovalis* ábrázolásait nemcsak a szimbólumtárak tojásjelentéseinek mentén értelmezhetjük, hanem az archeológia megkövült, időtlen leleteit is fölfedezhetjük bennük.

Az élettelen és megkövült anyagok, de a felpattanó héjak és az üreges belsők is a születés egykori végbemenetelét jelzik. Elhagyott, üres bölcsőként kerülnek a konzerváció lassú, évezredek felölelő aktusába.

Később ezekkel szemben tűnnek fel a kémiai vegyületekkel eltompított magvak, melyektől az alkotó megvonja a növekedés és az életadás alapvető lehetőségét.

A barackmagok kísérőanyagaként több alkotásban is megjelenik a géz, amely elfedő, védelmező mechanizmusával a már említett biológiai alaptevékenységeket kiirtó festékanyagok párja: előbbi a konzerváció segédanyaga, utóbbi pedig a mumifikáció szertartásának alapeleme.

A *Skice, vežbe, ideje* című kiállítás egyes felületeit a ritka szövésű vászon alól feltörő csírák határozzák meg. A képzőművész a sarjadó életet

kizárólag a halál ábrázolása miatt hozza létre. A növekvés számára csupán azt a létminimumot teremtetni meg, mely a születést és az ideiglenes fejlődést teszi lehetővé, nem pedig a kiteljesedést és a terjeszkedést. Ez a gesztus az egzisztencializmus vonzáskörébe helyezi a munkákat. A növekedés ovális formákat rajzol az alapra, amelyek bekeretezve, kissé természetellenes helyzetben, függőlegesen kerülnek a falra.

Ezzel a szemlélettel tart kapcsolatot egy korábbi installáció is. Több mint másfél évszázaddal korábban Madách *Az ember tragédiájában* már kidolgozta a *Falanszter* jelenet negatív látomását: a növények egy letűnt korszak maradványaiként múzeumba kerülnek. Újházi Adrienn audiovizuális installációja ennek a disztópiának a mozzanatait valósítja meg – napjainkban. Kémlelőcsöveken és fejhallgatókon át egy időben nézhetjük és hallgathatjuk a doboz belsejéből sugárzott biológiai folyamatokat, a doboz tetején pedig a faj utolsó, mesterségesen életben tartott egyede látható. A természetit és a digitalisat ötvöző művészeti alkotások alapvetően ellenszenvet és viszolygást kelthetnek a nézőben, mivel a természetet nem az artifizialis, technológiai szféra korlátai között szeretjük látni.

A tudomány a névadás gesztusával lehetővé tette, hogy Naprendszerünk bolygóit és világegyetemünk újonnan felfedezett égitestjeit istenek szimbólumaiként kezeljük, így Újházi Adrienn digitális munkái esetében is élhetünk ezzel a kulturális kóddal – rendkívül parányi, 10×10 centiméteres képeink és nagyobb méretű, föld alapú munkáink a mikro- és a makrovilág arányaival játszva: bolygókat teremt. A művész gyakran végletekben gondolkodik, ugyanis a fekete és vörös, lávaszerű textúrát a természetlenség, míg a csíráktól hemzsegő gömbformát a termékenység képzetköréhez kapcsolhatjuk. Vulcanus irdatlan hővel formálja és kovácsolja egy-egy soha ki nem hűlő világot. Gaia tevékenysége az életet szolgálja. De az sem kizárható, hogy a két kép ugyanannak a bolygónak a forró lávából való születését és már kihűlt, termékeny fázisát reprezentálja.

Az újabb digitális képekkel kapcsolatba hozhatók azok az erősen absztraháló korábbi munkák is, amelyek márványos felületeket és színes derengéseket mutatnak, ezek talán a legjobb ábrázolásai a külső és belső világ vizuális egybecsengéseinek: ugyanúgy lehetnek kozmikus ködfelhők és szupernóvák gomolygásai, de agyi kapacitásunk működésének folyamatai is.

Különös ívet rajzol Újházi Adrienn műveinek eddigi alakulásfolyama, művészi poétikájának az üvegtálban elhelyezett tojások amorf alakjai, a régészeti leletek időtlensége vagy az egyetlen, véget nem érő vonással létrehozott enszó-formák az alapjai. Ezekből szötte tovább mostani munkáit is. A felpattanó tojáshejak mögül az univerzum végtelen terei szivárognak elő, a bolygónak hitt testek pedig egy élő organizmus sejtjeivé zsugorodnak.

Az enszó bűvöletében

Újházi Adrienn-nel Lábadi Lénárd beszélget

– 1995-ben születted Újvidéken, középfokú tanulmányaidat a Bogdan Šuput középiskola formatervezői szakán végezted el, ahol a generáció diákja lettél.

– Pályázatszerűen működött a dolog. Leltárba kellett szednünk, hogy pontosan mi mindenben vettünk részt a középiskola négy éve alatt. A bizottság, amely a tanárainkból állt, végül úgy döntött, hogy engem választanak a generáció diákjának. Nemcsak az iskola falai között nyújtott teljesítményünket vették számba, hanem az intézményen kívüli szorgalmat is, ugyanis nem mindegy, hogy a diák a szabad idejében is szenvedélyesen foglalkozik-e a művészettel. Nekem mindez óriási lendületet adott a továbbtanuláshoz.

– Olyannyira, hogy jelenleg az Újvidéki Képzőművészeti Akadémia festő szakos hallgatója vagy, 2016-ban írtad be a harmadik évet. Rettenetesen fiatal vagy még, de lassan szembesülnöd kell azzal, hogy az akadémista és a hivatásos művész pozíciója között hatalmas a különbség: rengeteg idő és számos kiállítás. Szerinted mikor lehet egy alkotó elég bátor ahhoz, hogy művészként határozza meg önmagát?

– Sokévnnyi munkára van szükség ahhoz, hogy az ember művésznek nevezhesse magát. Ez egy rendkívül személyfüggő és összetett folyamat. Különösen sok időt, szeretetet és akaratot igényel ez a pálya. Olyan életmódot kell folytatni, hogy minden egyes nap a képzőművészet jegyében múljon el. Legyen például szó arról, hogy fölkelünk és levázolunk valamit a fűzetünkbe. Sosem az iskolai elvárás miatt kell alkotni, mert aki csak a tanári nyomás hatására tud bármit is kezdeni a tehetségével, az a személy az akadémia után nem tudja majd kezelni a hirtelen rá zúduló szellemi szabadságot. Inkább intuitív módon kell hozzáállni az alkotáshoz, és lényeges a saját akarat. Szerintem ez a két aspektus a leglényegesebb egy karrier alakulásának a szempontjából. A magasművészet egy egész életet követel.

– *Ti az akadémián akarva-akaratlanul is a tanáraitok hatása alá kerültek. Szerinted meddig jótékony egy alkotó művészi alakulásfolyamatára nézve a mentor vizuális vonzasköre?*

– Elhanyagolhatatlan a tanári hatás, főként a kezdeti években, de természetesen csak mértékkel. Egy festőt technikai szempontból kell nevelni, ez ugyanígy működik a grafikusok vagy a szobrászok berkeiben is. Amikor egy fiatal képzőművész elkezdi megalkotni a saját világát, akkor véleményem szerint a tanárnak az a feladata, hogy hasonló művészeket ajánljon a figyelmébe, útba igazítsa. Ebben az esetben a hatás lehet csak vizuális, csak szellemi, vagy mindkettő. A mentornak igazodnia kell a diák érdeklődési köréhez, ízléséhez. Főként ösztönöznie és támogatnia kell. Semmiképpen sem szabad, hogy túlságosan a saját képére formálja a pályakezdő alkotót. Minél több lehetőséget, példát kell felkínálnia, de úgy, hogy a diák se zavarodjon túlságosan bele a hasonló vizuális világok hálójába.

Nekem a kezdetekben például a vezető tanárom nem mondott egyetlen művészt sem, hanem egyedül kezdtem utánanézni a különböző országokban fellelhető életműveknek. Amikor beírtam az első évet, akkor az összes munkát, amit minőségesnek tartottam, körülbelül tízet, elvittem a tanáromnak. Sokáig nézegette őket, és megkérdezte, hogy ezek közül melyek a legkedvesebbek a számomra? Akkor az üvegtálba ütött nyers tojásokat ábrázoló képeim voltak a legkiforrottabbak. Szerettem ezeknek a kontrasztjait, az átlátszó és fényes felületeit. Akkor annyit mondott, hogy nézzek utána alaposabban a tojás szimbolikájának.

Egyébként a festészet mellett a másik szenvedélyem a főzés. Ez a két világ egyetlen inspiráló kölcsönhatássá forrt össze bennem. A kettő között több közös vonást is felhozhatok, mint például a felkészülést, az anyagok előkészítését, a textúrák és a színek használatát és keverését, valamint a végeredmény prezentálását.

Újabb fontosnak tartom a textúra tapintásvágy-keltését, mostanában ennek az érzetnek az elérésére törekszem. Emiatt lényeges az első sorozatom az első évfolyamról, amelyet akril festékekkel, földdel, gézzel és más atipikus festészeti anyagokkal dolgoztam ki. Azok az elemek, amelyeket most felsoroltam, harmadéven újra a vizuális eszköztáram kihagyhatatlan elemei közé kerültek.

– *Té és Vass Szabolcs is igen sokáig foglalkoztatok a tojás szimbólumával. Egymás törekvéseiről mit sem tudva hoztátok létre ezeket a képeket?*

– Ez igazából teljesen véletlenül alakult így. Amikor ezeket a tojás-festményeket készítettem, nem volt tudomásom arról, ő is tojásokat csinált. Nagyon tetszenek a munkái, érdekes volt találkozni más szerzőnél olyan

motívummal, amellyel én is előszeretettel kísérleteztem. Ő a tojást grafikai eljárásokkal hívta életre. De pont ez az izgalmas a művészetben, hogy egy és ugyanazon motívumok és szimbólumok hogyan jelennek meg a képzőművészeknél. Minden egyes ember más szemszögből figyeli a természet elemeit. Semmit sem lehet egyetlen perspektívából meghatározni. Sosem szabad megengednünk, hogy a környezetünk meggátoljon minket az alkotásban. Legyen az bármilyen hátráltató tényező.

– *Nemrégén én is vásároltam tőled egy alkotást. Mindig az Ovum et ovalis című kiállításod anyagával szoktam párhuzamba állítani, ahol megkövült tojásokat festettél. A birtokomban lévő kép esetében is fölsejlik a szimbólum, de ez már nem a megkövülést, hanem a természet lebontó, magába építő folyamatait szenvedti el...*

– Igen, és bűzát is használtam azon a képen, csírázás előtti szakaszában tettem a képre. Festékekkel és lakkokkal tettem terméketlenné a magvakat. Valóban megjelenik egy ovális tojásra emlékeztető alakzat, amely nyitott, nincs bezárva, a magvakkal ellentétben. Annak a képnek az esetében az a kérdés foglalkoztatott, hogy egyszer vége szakad-e az „örök” körforgásnak, és ha igen, az hogyan végződik.

– *Kik azok a művészek, akik a képi gondolkodásukkal és/vagy esztétikájukkal eljuttattak a mostani fázisokig?*

– Alberto Burri például égette a munkáit, ezt a technikát most harmadikban újra elővettem, ugyanis elkezdtem nagyobb alapokon dolgozni, újabb anyagokon kísérletezni. Yves Klein és M. Rothko esetében a felhasznált színek voltak a meghatározóak. Lényeges, hogy egy képzőművészeti alkotás redukáltsága a színek szintjén is megtörténjen. Tudni kell, hogy az a szín miért pont ott van, és mit jelképez az adott helyen. Csak úgy birtokolhatnak jelentést, ha nincsenek feleslegesen felhalmozva. Néhány digitális munkámon a színeket teljesen mellőzöm, mert fölösleges tényezők lennének, amikor csak a formákra terelném a figyelmet, akkor kiirtom a többi mellékes dolgot.

– *És Jiro Yoshihara?*

– Ő egy japán mozgalom tagja, mostanában fedeztem fel magamnak. Megállás nélküli köröket festett a maguk végtelen egyszerűségében. Általában a feketét, a fehéret és a pirosat használta. Az ő munkássága szolgált alapként ahhoz, hogy rátérjek a körformára és annak jelentéseire.

A kör egyébként is mindig a munkáim alapja volt, ami az élet végtelen ciklusát definiálja. Például a tojások is hasonló szimbolikával rendelkeztek. Nem tudom elképzelni, hogy a vizuális világomat amorf vagy körfor-

ma alkalmazása nélkül építem fel. A természet alakzatait szeretem. Sosem vonzóttak a konstruktív alakzatok.

– A mostani munkáid és a korábbi motívumaid is párhuzamba állíthatóak a japán képzőművész munkáival. A körforma mindkettőtöknél a teljesség, a természet és véget nem érő körforgás motívuma.

– Ennek az alakzatnak van egy elnevezése, mégpedig az enszó, amely a végtelenséget, a tökéletességet hivatott képviselni. Sokszor magát az univerzum erejét jelképezi. Ezek a körök a japán kultúrában egy ecsetvonással készíthetők, amely spirituálisan készíti föl az embert a munkára. A természet elemei, az egzisztencialista hozzáállás képezi a nemzetközileg is elismert képzőművészek egyik nagy táborát, és az általam kedvelt munkásságok is onnan kerültek ki.

– Jól érezhető, hogy az enszó révén számos dolog kifejezhető, és az eddigi munkáid is nagyon szépen hozzácsonthatóak, formailag és motívikusan egyaránt. A te esetedben úgy válik igazán értékessé ez az egyetlen vonás, ha ismerjük az összes többi munkád is. Feltűnt, hogy előszeretettel ötvöződ a digitális technológiával...

– A *Razlike* kiállítás felfrissülés volt a számomra, új kiindulópontokat kerestem. Erre az eseményre egy installációval álltam elő. Egy fehér doboz alkotta, amelyen kilenc kémlelőcső volt található, a dobozon belül pedig egy képernyő kapott helyet, és ennek segítségével fotókat, gifeket, videókat tudtam lejátszani a belső üregben. Magok szolgálták a belső, vizuális anyag alapjaként. Egy audiovizuális projektet valósítottam meg, ugyanis a dobozból fülhallgatók révén hanghatások is érték a szemlélőket. Amikor beletekintettek ezekbe a kémlelőcsővekbe, nagyított állapotban láthatnak olyan folyamatokat, amelyek a növényekkel növekedésük közben történnek. Csíráztattam őket, és mikrorészleteikben jelentettem meg ezeket. A doboz tetején egy akváriumban pedig a búza is helyet kapott, amelyről a fotók is készültek.

A természet és a technológia kölcsönhatása számomra nagyon izgalmas terület, mivel a technológia uralja a hétköznapijainkat. Meg kell találnunk a technológia felé billenő világunkban a harmóniát. Az installáció esetében az a kicsi mag is elemi szimbólummá nőtte ki magát. Minden egyes mag egy élőlény, akár a lelket is jelképezheti. Az a sok magvacskas egy csoportos, kollektív rendszert képvisel, digitálisan megjelenítve. Ezzel a komplex installációval szerettem volna rámutatni arra, hogy az emberek a jellegzetesen digitális technológiát alkalmazó korszakunkban újra a természet felé fordulnak. Kezdünk rájönni arra, hogy hiányzik nekünk a természet.

– Így olyan természethívő kultúrákkal teremtess kapcsolatot, amelyek szerint minden növénynek, állatnak lelke van. Később a Razlike kiállítás installációjának elemeit közzétetted különböző internetes oldalon, mint önálló alkotásokat.

– Igen, a kémelelőcsőt eleinte felhasználtam fényképezéshez, ezt a fényképezőgép elé helyeztem, de gyorsan le is váltottam, mivel a fotók nem voltak elég élesek. Később teljesen digitális megoldásokhoz nyúltam. Az számomra is meglepő volt, hogy sok szemlélő bolygókat látott, de számos olyan visszajelzést is kaptam, hogy ezek mikroorganizmusok. Egy idő után valóban elkezdett foglalkoztatni a dolog, hogy mennyire egyforma és összehasonlítható elem a mikro- és a makrovilág. Valójában egy dimenzióként is lehet őket kezelni, mivel minden létező rendszer nagyságát az általunk elfoglalt pozícióból határozzuk meg. Minden nézőpont kérdése. Az ember maga is lehet a mikro- vagy a makrovilág megtestesülése.

– A két említett véglet arányait szeretted volna érzékeltetni akkor is, amikor a tojást és a magvat helyezted el egyazon kép keretein belül?

– Most megint visszatérek a tojásformákhoz, mégiscsak az volt mindennek a kiindulópontja. Egy ilyen munka magvakból épült fel. Egy letisztult fehér alapon alkalmaztam barackmagokat, amelyek könnyen összeköthetők a tojással és a kör alakzatával is. A magvakat bevontam gézzel. Ebben az esetben is az átalakulás egyik stációját szerettem volna bemutatni. Végül annyira jól működtek egymással ezek az anyagok, hogy készítettem egy sorozatot, hasonló miniatúrákból. Ezekkel a munkákkal részt vettem több kiállításon is.

– Fontos-e számodra a nőiesség kifejeződése? A munkáid esetében nehezen lehet elkerülni a születés- és termékenységértelmezéseket, ugyanis a felhasznált anyagok és motívumok is ezek szolgálatában állnak.

– Valóban a munkáim jellegzetességei közé sorolható a nőiesség. Az alkalmazott anyagok, mint például a termékeny föld, a magvak, vagy ezeknek a motívumai teszik lehetővé, hogy a poétikám egyik fő jellemvonása a nőiesség legyen. Mindezekkel párhuzamosan feltűnik a dualizmus is, amely az esetemben a folytonos egyensúlykeresést fejezi ki. Általában később látom meg a képeim motívumai és filozófiai közötti mélyebb összefüggéseket. A digitális munkák, a festmények és a miniatúrák is összecsengenek egymással, amely számomra a munkafolyamat végén vált igazán átláthatóvá.

– Festő szakos létrede elenyésző mennyiségű munkád készült vászon alapra. Több fiatal festő esetében is észrevettem már, hogy irtóznak az autentikus eljárásoktól, és amint lehet, elkerülik ezeket...

– A vászon túlságosan behatárol, nem kielégítő a számomra. Amikor ott állok előtte, túl érzékenynek és érinthetetlennek érzem. Olyan erősebb alapokra van szükségem, mint például a falemez. Legújabbban szigetelőlapokat használok. Megfelelőnek tartom ezt az anyagot, mivel könnyen szállítható, és rendkívül olcsó is. A jelenleg használt technikához teljesen megfelel. Néha égetni is szoktam őket, amivel variábilis minőségű textúrák érhetőek el.

– *Kevesen tudják, hogy téged rokon kapcsolat fűz Vinkler Imréhez. Hogyan éled meg ezt a kapcsolatot? Teher vagy inspiráció?*

– Inkább motivál, mint súlyként nehezedik ez a rokon szál a vállamra. Körülbelül öt éve derült fény erre a kapcsolatra, középiskolás éveim alatt. Vinkler Imre apám családfájának a termése. Egy alkalommal nagyapámmal nézegettük a régi családi albumokat, és az egyik fekete-fehér fotón feltűnt egy ismeretlen fiatalember, sötét francia sapkában, egy csomó könyvvel a háttérben. Nagyapám sem tudott róla sokat mesélni, mert ő is úgy emlékezett rá, mint visszafogott, magányos emberre. Gyerekkorukban közösen játszottak, néhányan voltak unokatestvérek. Imrét viszont más foglalkoztatta, nem a játék. Jobban szeretett egymagában lenni. Nagyatám-tól tudtam meg, hogy festő és rajztanár volt. További kutatásokból megtudtam, hogy Belgrádban fejezte be az akadémiát, azután pedig aktív képzőművészként tevékenykedett. Járt Bécsben, Párizsban, Amszterdamban. Sajnos, vele megtörtént minden képzőművész rémálma. Képeinek nagy része elégett a halála után. Ma már múzeumokban, magángyűjteményekben lehet néhány alkotást látni tőle. Rokonaimnál is található néhány. Amióta fény derült erre az összefüggésre, azóta hajt a kíváncsiság, hogy egyre többet megtudjak a munkásságáról és a személyéről. Családtagként könnyebben hozzá tudok jutni a róla készült fotókhoz, az általa festett képekhez. Egyébként 2017-ben lesz halálának ötvenedik évfordulója. Nem szeretném szó nélkül hagyni ezt az alkalmat. Vannak már terveim a tiszteletére.

Még egyszer a barkochba játék eredetéről

Évekkel ezelőtt – Scheiber Sándor kezdeményeit folytatva és kiegészítve – sikerült a játék eredetét 1911-ig visszavezetnem (*Iskolakultúra*, 2009. 10. sz. 132–136.). Az akkori találatot most meg tudom erősíteni, és emellett több fontos részlet is tisztázható.

E részletek már csak azért is érdekesek, sőt fontosak, mert a „pesti” habitus jellegzetes, sok mindenről – például a divat termelődéséről is – árulkodó összefüggéseire világítanak rá.

Az egyik, témánk szempontjából fontos szövegemlék például, szimpomatikus módon, már a modern magyar irodalom központi jelentőségű folyóiratában, a *Nyugat*ban jelent meg. Szerzője maga a főszerkesztő, az új irány első számú debattere, Ignotus Hugó (1869–1949) volt. A *Nyugat* 1912. évi 22. számában, Molnár Ferenc új darabjáról, *A farkasról* értekezve, egyebek közt ezt írta: „Van egy játék, melyet a múlt esztendőben barkochba néven űztek itt Budapesten, az örületig, az unalomig – s ez a játék abban áll, hogy egyik ember gondol valamit: dolgot, érzést, nevet, vonatkozást, akármit – a másik pedig addig ostromolja kerületgő, tapogatózó, elébb általános, majd egyre szűkülő körű kérdésekkel, míg rátalál arra s kivallatja belőle, amit gondolt. Ez a játék: játék – de a módja s a veleje szakasztott az, ahogy a lélek orvosai a legvéresebb komolysággal tudják átkutatni a beteg lélek egymásra temetkező s feledkező avar-rétegeit.” (Újraközölve kötetben: *Túl az óFerenczián*. Budapest, 2010, 146.) Ignotus e megjegyzésében nemcsak az az érdekes, hogy *expressis verbis* visszatalja a játék föltűnését 1911-re, s így mintegy megerősíti a korábbi adatot, *A Hét* ide vágó közleményét. De az is, hogy a játék „logikáját” a pszichoanalízis módszerével állítja rokonságba. Ez találó fölismerése, a barkochba játék csakugyan mintegy az analitikusnak betegét „vallató” eljárásával rokon, annak tét nélküli, populáris, sőt szórakoztató variációjaként is fölfogható. A „logika” itt is, ott is, csakugyan rokon. *A cél a nem-ismertnek a*

megismerése, valami esetleges kiindulópontból, tisztán a logika, az analitikus ész révén, s csak „összintéséget”, összeinte válaszokat föltételezve. Ebben, nem kétséges, már benne van a világ „rejtélyessé” válásának tapasztalata, ám (még) magabiztosság és optimizmus hatotta át. A rejtély megismerhetőségének előföltétele. (Hogy Ignotus inkább a „komoly”, igazi tétre menő változatot, a pszichoanalízist preferálta, s nem a „léha”, csak szórakoztató, időt múló játékot, természetes – de most mellékes. Önmagában már az is szimptomatikus, hogy ismerte a játékot, s az összefüggésre is fölfigyelt.)

Az 1911-es év szerepét a játék kialakulásában azonban nemcsak Ignotus visszaütése erősíti meg – 1911-ből több fontos nyom is van. A *Világ* 1911. augusztus 11-ei számában a sokoldalú, „színes” írásairól is ismert *Janeiro*, a *Kis Tükör* című rovat aznapi „kis színését” *Barkochba* címmel adta közre – regisztrálva egy új divat föltűnését. (Közbevetőleg illik megjegyeznünk: a Janeiro név mögé bújó szerző a korábbi szabadkai és szegedi újságíró, a prózáíróként is jegyzett Csuka Ferenc [1879–1914] volt – a szegediek körében: a „Csuka gyerök”, Kosztolányi egyik fölfedezője, Juhász Gyula kollégája, írói nevén Kanizsai Ferenc.) Írását Janeiro így indította: „Azok, akik nyaralásukból most érkeznek haza Budapestre, megdöbbenve tapasztalják, hogy itthon hagyott ismerőseik a viszontlátás percében ezt a két szót harsogják feléje: / – Gondoljon valamit! / Csekélység. Az ember kétnapi egyhuzamban való utazás után végre hazaér Budapestre és arra kényszerítik, hogy gondoljon valamit. Aztán a hazatért budapesti ember első útja a kávéházba visz, ahová úgy szalad, repesve, mint gyermek az anyja ölébe. Ámde a kávéház sem a régi. Hol vannak az alsós-matadorok, hol vannak a karamboljáték dákó-Kubelikjei? Sehol. Helyettük töprengő arculatú, összeráncolt homlokú emberek gubbasztanak a márványsztalok körül és... barkochbát játszanak.” E leírás megint nemcsak az időpont igazolása miatt érdekes – az időpontot is szűkíti. Ha nem is a játék keletkezését, de divatszerű berobbanását a budapesti mindennapokba, itt érhetjük tetten. S ez a pillanat 1911 nyara. Janeiro nem magyarázza el a játék menetét, csak lényegére utal félreérthetetlenül: „Hogy mi az a barkochba, azt nem mondom meg. Aki tudja, annak felesleges megmondanom: aki nem tudja, ám az találja ki, hiszen azért barkochba.” Ebben a gesztusában már fölvillan a játékhoz, pontosabban a játék divattá válásához való ironikus viszonya. De nem lenne az újdonságok professzionális dokumentálója, újságíró, ha iróniája megakadályozná a demonstrációban. Ezért, erősen ironikus modalitásban, de két kávéházi esetet is, mutatóványként fölidéz/megkonstruál. „Még este is, villamfénynél, plörözös nagykalapok jelenlétében is, dúl a barkochba. A szerelmes ifjú így udvarol a bájos virágszálnak”, mondja, s előad egy kérdés-felelet sort, amelynek csattanója

az, hogy a kitalálандó az ifjú hölgy maga vagy a – hozománya volt-e. „Egy másik barkochba eset, ugyancsak a kávéházban” pedig a főpincér és vendége közt zajlik. (Az ironikus beállítódást, a játék fiktív demonstrációját persze mutatja, hogy a pincér megnevezése itt „Főpincnök úr”, a vendégé pedig „Blicckövi úr”. De a kérdés-felelet sor itt is a barkochbára utal.)

S hogy tényleg a játék divatszerű berobbanását értük tetten 1911 nyarán, mi sem mutatja jobban, minthogy a játék ironikus földézése és/vagy a vele demonstrált pletykálgodás szeptemberben és októberben bevonult az újságírói „könnyű” műfajok tematikájába. A kor neves élclapja, a *Borszem Jankó* 1911. szeptember 3-án, a 10. oldalon *Barkochba-játék* címmel ironizáló (természetesen fiktív, konstruált) kérdés-felelet sort közölt – s már számíthatott rá, hogy olvasói értik a célzást. 1911. szeptember 20-án, *Tarka krónika* rovata egyik jegyzetében a *Pesti Napló* egy színházi pletykálgodás keretében a barkochba föltűnéséről és térhódításáról számolt be. Ezt érdemes kicsit részletesebben idézni, mert első „sztárjára” és elterjedése közegére is fényt vet. Ebben a kis színesben olvashatjuk: „Huszár Károly, a Magyar-Színház és a Nagy Endre-kabaré tehetséges és legvastagabb tagja, valóságos mániákusa az újonnan lábra kapott találós játéknak, a barkochbának. / Nincs olyan szaka a napnak, amelyben Huszár ne azzal szórakoztassa a vele lévőket, hogy barkochba kérdéseket fejt meg – vagy nem fejt meg.” „Még a színpadon is [...] hallható, amint Huszár ilyen kérdésekkel foglalkoztatja a környezetét: / – Személy? tárgy? fogalom?” Ez a „mániákus” barkochbázó a színháztörténet legendáriumába „Huszár Pufiként” vonult be, közismert és népszerű komikus volt, ez a hozzákapcsolt szerep önmagában is a barkochba elterjedéséhez és elfogadtatásához járult hozzá, mintegy legitimálta azt a közönség körében. S ezt csak erősítette, hogy a „komoly” *Pesti Napló* is ilyen anekdotát adott elő róla: „A napokban egy fiatal újságíró komoly arccal hívta félre a kedves színészt és így szólt hozzá: / – Kérlek, Huszár, még bele fogsz bolondulni ebbe a játékba. Hagyd abba! / – Miért? Nincs ebben semmi. / – De igen. Hallom, hogy már annyira rosszul vagy e játék miatt, hogy *patience*-ot játszol vele... / – Hogyan? / – Úgy hogy néha, amikor egyedül vagy, magad adsz fel magadnak egy kérdést és – nem találd ki.” Ez a sztori természetesen frivol, léha sztorizás, még az sem kizárt, hogy maga az újságíró találta ki, hogy gonoszkodjon egy kicsit. De a lényeg nem ez, hanem az, hogy a játékot is, Huszárt is ezzel csak népszerűsítette, „érdekessé”, hangulatossá tette.

Huszár Károly (1884–1941) központi szerepét a játék terjedésében más forrás is megerősíti. A *Színházi Hét* című hetilap, amely az „intimpistáskodásnak” emblematikus lapjává vált s a roppant népszerű *Színházi Életnek* volt a közvetlen előzménye, az 1911. október 15-étől 22-éig

terjedő időszakra szóló, 31. számában *Barkochba a Magyarban* címmel pletykálgodott. Ennek fölvezető részében ezt olvashatjuk: „Ki ne ismerné a Barkochba játékot, amely betegség gyanánt ragad mindenkire, aki hallja és megismeri! A Magyar-színház társalgójában állandóan űzik és egyik este Huszárnak, aki a Barkochba királyságot a kezében tartja, feladott egy kérdést Kertész Mihály, amit hosszas huzavona és kérdezzetése után sem volt képes kitalálni.” (*Színházi Hét*, 1911. 31. sz. 13.) „Pufi” jellemzése itt önmagáért beszél, érdekes azonban a feladvány kiötlője is: Kertész Mihály. Ő ugyanis nem más, mint az egyetemes filmtörténetben később Michael Curtiz (1886–1962) néven világhírűvé vált filmrendező – egyebek közt a *Casablanca* (1942) rendezője. S hogy mi volt, amit feladott, azt a *Színházi Élet*, miután néhány kérdést és választ reprodukált, megmondja – még hozzá társalgói csattanóval fűszerezve: „Mi hát? kérdezi türelmét vesztve Huszár. *Áram!* Nem jó kérdés, kiáltja Csatay Janka, hogy csak villanyosban található... mert nekem is lehet áram!” A csattanó, a szójáték (s nem is igen leplezett frivolitása) persze már elvezet a barkochbától, de a játék pozícióit alighanem ez is csak erősítette.

S a barkochba érdekessé és széles körben ismertté válását mi sem mutatja jobban, minthogy az 1911. október 29-étől november 5-éig tartó hétre szóló *Színházi Hét* Jacobi Viktor (1883–1921) *Leányvásár* című operettjének előzetes hírveréseként, mondhatnánk „promóciós anyagaként” használta föl a barkochba játékban rejlő lehetőségeket. A *Bar-Kochba* című cikk (1911. 33. sz. 8.) egy klasszikus színházi szituáció fölvázolásával indul: „A *Leányvásár*ból gőzerővel folynak a próbák. Jacobi Viktor, a komponista, mindennap ott van. Valamelyik nap megvakarta a füle tövét, mikor a második felvonás elejét próbálták. / – Mi van? – kérdi ijedten Stoll. / – Ide még kéne valami, – mondta Jacobi, – úgy tetszik nekem, mintha ez a rész üres volna egy kissé. / – Bizony, az jó volna, ha egy új szám... / Ezzel abamaradt a dolog.” Ez eddig akár így is történhetett. A folytatás azonban, jól érzékelhetően, az új játék köré van fölépítve, s annak gyakorlatát imitálva mondódik el. „Másnap”, folytatódik a történet, „Jacobi benyit a Király-színház első emeleti rendezőszobájába. Ott van Stoll, a legkiválóbb Bar-Kochba játékosok egyike. És mindjárt ráront Jacobira: / – Tárgy? / – Igen. / – A színházban van? / – Igen. / – Darabban van? / – Igen. / – A *Leányvásár*ban? / – Igen. / – Új szám? / – Igen. / – Egy régi helyett? / – Nem. / – Az első felvonásban? / – Nem. / – A másodikban? / – Igen. / – A második elején? / – Igen. / – Jó? / – Igen. / – Kar? / – Igen. / – Nők éneklik? / – Igen. / – Nők férfiruhában? / – Igen. / – Matrózkar? / – Igen. / – Tegnap dél óta készült? / – Igen. / – Lássuk.” Ez a kérdés-felelet sor, *pro forma*, tökéletesen szabályszerű, demonstrálja a barkochba játék gya-

korlatát (ezért is érdemes itt egészében reprodukálni). De ha figyelmesen olvasunk, észrevehetjük, a kérdező túlzottan „okos” és célirányos, így csak akkor kérdezhetett, ha eleve tisztában volt a válasszal. Azaz, Stoll rendező úr csakugyan lehetett a „legkiválóbb Bar-Kochba játékosok egyike”, de a játék csak az operett egyik számának olvasói körökben való érdekessé tételét szolgálta. Az információkat nem direktben, hanem az új játék mögé húzódva, egy ál-barkochba keretében mondták el. S hogy csakugyan erről volt szó, a cikk zárata, amely ismét a játékra játszik rá, elárulja: „Jacobi leült a zongorához és eljátszotta a pompás matrózkart, amit előző este a második felvonás elejére komponált. És most már ő kérdezett, de ez a Bar-Kochba rövid volt. / – Jó? / – Gyönyörű.”

Ez a cikk bizony már „alkalmazott barkochba”, érdeklődést generáló színházi marketingfogás.

*

A barkochba játék, amely máig él, természetesen utóbb változó intenzitású érdeklődést váltott ki, hol lanyhult iránta az érdeklődés, hol erősödött. Az első időszakra vonatkozóan jellemző az, amit 1918 nyarán Szomaházy István mondott ki *Levél a Tátrából* című cikkében: „az újra divatba jött Barkochba játékkal szórakozik az unatkozó fiatalság” (*Színházi Élet*, 1918. 32. sz. 3.). Azaz, implicite elismeri, 1911 után volt egy visszaesés, majd újra divatba jött. Az 1920-as évektől pedig végleg stabilizálta helyét a játékos agytornák között.

Egy feladat mindazonáltal még nincs megoldva. Azt tudjuk ugyan, hogy a történeti Bar-Kochba, azaz 'a csillag fia' Budapesten 1900-ban egy operett révén lett széles körben ismert, de azt nem tudjuk, hogy az „utolsó” zsidó szabadságharc e névadó, szimbolikus alakja, *mikor, hogyan, ki által* kapcsolódott össze egy potenciális, sokáig csupán homályban, a nyilvánosság fölszíne alatt formálódó intellektuális játékkal, s miért ő lett e játék névadója. De mivel Scheiber Sándor kutatásaiból tudható, a történeti Bar-Kochba valóságos életének eseménytörténete ehhez a névadó szerephez nem kínált semmi közvetlen inspirációt, föltehető, hogy nevét a nagyvárosi – budapesti – folklór alakulástörténetében kapcsolta össze valami félreértés vagy véletlen a játékos kedvű bohémvilág egyik, végül nagy karriert befutó kezdeményével.

„...káromkodásból katedrális”

Tűrik-e a nyomdafestéket a nyomdafestéket nem tűrő szavak és kifejezések?
Szitkok, káromkodások, trágárságok és a műfordítás

A jelen írásban szó sincs Nagy László-i mélységekről és szépségekről, az idézettel csupán jelezni kívántuk már az elején, hogy a szitkok és káromkodások cseppet sem nem állnak távol az irodalmi nyelvtől. A katedrális tehát bizonyos (igaz, nem a versben használt) értelemben kész, lépünk hát be!

Egy Magyarországon hamarosan megjelenő finn krimi¹ kapcsán fordítóként kellett szembesülni a kérdéssel: mit és milyen szinten tűr meg a nyomdafesték, mi szalonképes, mi nem? Mit tegyen a fordító, ha ilyen fordulatokkal találkozunk? Hogyan lehet a forrásnyelv szitkainak, káromkodásainak és trágárságainak megfeleltetni a célnyelvi fordulatokat – az ugyanis teljesen világos, hogy ezeket szó szerint lefordítani szigorúan tilos, hiszen ezzel vagy a szerzői szándékot hamisítanánk meg, vagy a célnyelven értelmezhetetlen kifejezéseket kapnánk.

Az 1970-ben született Kati Hiekkapelto egykor szülővárosában, az észak- finnországi Ouluban jugoszláviai menekülteknek tanított finn nyelvet, majd maga is dolgozott a Vajdaságban. Jól beszél magyarul, egy kicsit szerbül is. Jól ismeri a történelemnek ezt a szomorú részét, akárcsak a mai vajdasági helyzetet. Nem ismeretlenek számára az idegen kultúrába csöppent menekültek gondolatai sem: a két otthon, két kultúra, két (vagy akár több) nyelv folytán fellépő kettős identitás, az új hazához való alkalmazkodás nehézségei, ugyanakkor az óhaza bizonyos szokásainak teljes elutasítása (a főszereplő például ezért nem talál magának társat: a finnek nem elég férfiasak számára, a vajdaságiak, magyarok és szerbek egyaránt, pedig túl macsók, túl balkániak). Kati Hiekkapelto kivételes érzékenységgel mu-

¹ Kati Hiekkapelto: *Védtelenül. (Suojattomat)*. Athenaeum, Budapest, 2016. Fordította G. Bogár Edit.

tatja be mindezeket a kérdéseket, keretnek olyan műfajt választva, amely meg tudja fogni az egyszerű, az úgynevezett „magas” irodalom iránt kevésbé érdeklődő olvasót is. A bűnügyi történet, különösen a fent leírt ketős identitású főszereplő mindennapjainak, belső világának aprólékos leírása, valamint az idegenellenes szereplők és más menekültek (pakisztániak, irániak) megjelenése egyben arra is készíti az olvasót, hogy beegon-
doljon a menekültek helyzetébe, hogy megértse, mi vezeti őket, mi min-
dennel kell szembesülniük a haza kényszerű elhagyása után, egy egészen
új világba érkezve. A krimi ugyanakkor nem arra való, hogy szociológiai
kérdéseket tudományos alaposággal taglaljon, Hiekkapelto pontosan érzi
a határokat, tudja, hogy mennyit adagolhat ebből anélkül, hogy a cselek-
ményt megtörné, de annyit mindenképpen beletesz a regénybe – talán ép-
pen ez is a célja, és a történet valóban csupán ürügy, hogy legyen mibe be-
ágyazni a sokféle álláspontot.

A könyv főszereplője egy Finnországban élő vajdasági magyar nyomozónő, Fekete Anna, aki tízévesen menekült el családjával a délszláv háború borzalmai elől, miután az egyik bátyja meghalt a harcokban. Anna tökéletesen beszél finnül, egy kollégája szerint jobban, mint ő maga, teljesen beilleszkedett a finn társadalomba, külseje, azaz sötét haja és szeme azonban szinte azonnal elárulja, hogy nem született finn. Beilleszkedése több szempontból is csupán a felszínen valósult meg. A szerbiai körülményeket, életmódot és mentalitást azonban már csak látogatóként tudja elfogadni, igaz, gyakran kifejezetten vágyik a látogatásra. Ez természetesen frusztrálja, emberi kapcsolatait is befolyásolja, emiatt – elsősorban a belső monológjaiban – a kifakadások, szitkozódások, káromkodások sem ritkák nála.

Mivel a könyv gyakran él a nyelvi jellemzés eszközével, gyakoriak benne a durva szövegrészek, mégpedig három nyelven. Anna a finn mellett magyar és szerb mondatokat, szavakat is használ, ez utóbbiakat a szerző a finn szövegben kurziválva szedi, de jelentésmegadás nélkül, így – a fordító egyetértésével is találkozva – a kiadói utasítás szerint magyarban is változatlanul megmaradnak ebben a formában. Szerepelnek káromkodások is a magyar és szerb szövegrészek között, tehát nem lehetett finomkodni a finn szöveg fordításakor sem: a nagyon erős finn kifejezésekhez meg kellett találni a hasonlóan erős magyar megfelelőket. A többi szereplő közül a rendőrségi besúgók, pitiánér bűnözők, valamint az egyik rendőr nyelvezete bővelkedik a durva kifejezésekben, másoknál vagy elvéve, vagy pusztán metanyelvi környezetben (például egy másik szereplőt idézve) olvashatunk ilyen szavakat.

A fordítás során szerzett tapasztalatokat nemrégiben egy előadásban összegeztem, ennek szerkesztett és némileg szűkített változata a jelen írás.

A finn–magyar megfelelőket ugyanis csak a finnül tudók értenék, ezért itt nem tartottam érdemesnek nagyszámú példát hozni a könyvből, viszont – különösen a szerb vonatkozások miatt – érdemes áttekinteni a magyarra jellemző fordulatok ismertségét a környező nyelvekben és néhány világnyelvben.²

Mikor, miért szitkozódunk és káromkodunk?

A bosszúság, bosszankodás, elégedetlenség az élet természetes velejárója, akár egy toll leejtése, akár egy másik személy irritáló viselkedése, akár egy szerencsétlen esemény kiválthatja. Ennek gyakran hangot adunk, ilyenkor még a szelíd lelkű emberekből is kitör egy-egy erősebben megfogalmazott mondat. Ezeket a megnyilvánulásokat természetesen gyakran kísérik, kísérhetik nonverbális elemek is, mint például hangsúly, kézmozdulatok, mimika, amelyek erősíthetik, gyengíthetik vagy éppen az ellenkezőjére fordíthatják a kimondottak jelentését.

A krimi műfaja olykor óhatatlanul megkívánja, hogy ilyen fordulatokkal is éljen a szerző, elsősorban párbeszédekben, belső monológokban találkozhatunk vele. A bűnelkövetői környezet, az alvilág, a börtönszlang a bűnözők természetes nyelvi közege, így gyakran a velük kapcsolatban álló személyek, maguk a nyomozók is sokszor a nyelv stilisztikai regisztereinek alsóbb szintjeit veszik elő. A Kati Hiekkapelto regényében is gyakran megtalálható durva kifejezések soha nem a narrációkban bukkannak fel, csak és kizárólag párbeszédekben vagy belső monológokban.

A bosszúság, elégedetlenség kifejezésének nyelvi formája nagyon változatos lehet, ennek megválasztása több tényezőtől függ. Befolyásolhatja maga a nyelv, amelyen elhangzik (ez két- vagy többnyelvűek esetében különösen fontos lehet); az adott nyelvhez kapcsolódó kultúra és szokások, a kommunikációs helyzet (ha például valaki egyedül van, hajlamos durvább kifejezést használni, mint társaságban, gyerekek előtt szinte mindenki visszafogja magát stb.); a megélt bosszúság mértéke; az egyén habitusa és szokásai (ismerünk „csúnyán” beszélő embereket és roppant visszafogottakat is); az egyén pillanatnyi lelkiállapota (még a galamblelkű emberek is használnak olykor sértő szavakat); a helyszín (kocsában és színházban nem feltétlenül mondjuk ugyanazt még azonos bosszúság esetén sem); a hallgatóság (családban, haveri körben vagy hivatalos helyen szintén nem ugyanaz a fordulat kerül elő).

A nyelvi forma függvénye lehet az adott kornak, az éppen elfogadott általános etikai és nyelvi normáknak is. Bornemisza Péter *Magyar*

² Az előadás egy másik változata a *Nyelv és tudomány* internetes portálon jelenik meg.

Electrájában például Clitemnestra azt mondja Electrának, azaz a saját lányának: „vesztegy csak, kurvanő leánya”. Csokonai is leír ilyen sorokat *A borital mellett* című versében: „Igyatok, kurvanyja, fiúk! a világnak, / Kurvanyjok azoknak, akik minket rágnak”, illetve „baszom az anyja hugyos németjének, / Huncfut, aki hódol ocsmány manérjének.” Petőfi *Mit nem beszél az a német* című versében pedig ezt olvashatjuk: „Foglalod a kurvanyádat, / De nem ám a mi hazánkat”. Ezek az irodalmi idézetek arról tanúskodnak, hogy az adott szavak a maguk korában vagy nem számítottak durvának, trágárnak, vagy csak olyan mértékben, ami még megtűrte a nyomdafestéket.

A közelmúlt emlékezetes eseménye volt, amikor egy üzletember a magyar kormányfőt meglehetősen trágár szóval illette, ondóhoz hasonlította. (Maga a szó egyébként eredetileg a *Gergely* név becézése volt, hogy a mai jelentése hogyan alakult ki, nem tudjuk.) A szót gyorsan felkapta a sajtó, és nemrégiben már olyan hírekkel is lehetett találkozni (a hvg.hu és propeller.hu hírportálokon), amelyekben „makói g.-gate”-et emlegetnek, egy indulatos hangvételi írás pedig a „mellbevágó g-ség” fordulattal él. Ezek a kifejezések néhány évvel korábban az internetes oldalakon sem lettek volna elképzelhetőek. Ha a szó továbbra is előkerül hasonló szöveggörnyezetben, nem zárható ki, hogy a szó egy idő után el fogja veszíteni eddigi trágár mivoltát, és mintegy a sajtónyelv részévé fog válni. Addig persze hosszú időnek kell eltelnie, és sokszor kell használni az adott szót – majd a jövő megmutatja, hogyan alakul a stilisztikai besorolása.

A nonverbális kísérő elem megléte vagy hiánya is sokban befolyásolhatja a nyelvi megnyilvánulást. Egy-egy közismert kézjel vagy akár egy fintor, egy hangsúly gyakran többet elárul a beszélő valódi szándékáról, mint maga a szó. Ha azt mondjuk valakire, hogy jó ember, de közben ökölbe szorított kezünket a levegőbe emelve könyökből meglengetjük a karunkat, akkor mindenki számára világos, éppen az ellenkezőjét gondoljuk annak, amit mondunk.

Szitok, káromkodás, trágárság

Az említett krimiben előforduló erőteljes kifejezések (és általában a hasonló nyelvi eszközök) három csoportba sorolhatók: ezek ugyan gyakran keverednek, együtt fordulnak elő, de nem azonosak.

A **szitok** nyelvileg nem mindig durva, azonban mindig sértő, dehonestáló, azaz nyomdafestéket tűrő, de nem szalonképes kifejezés (például *majom, köcsög, tehén* és a többi). A szitok lehet nonverbális is, az ököllel való beintést vagy akár a nyelvnújtást is ide lehet sorolni.

A **káromkodás** kifejezetten durva, nem szalonképes, ugyanakkor nem feltétlenül trágár megnyilatkozás, amellyel a környezet tudtára adjuk elégedetlenségünket, bosszúságunkat. Vannak egészen enyhének számító káromkodásaink (*a fene egye meg!*, *az ördögbe!* – ezek némelyike azonban más nyelvekben akár nagyon durvának is érződhet, a finnben például a *perkele* 'ördög', különösen akkor, ha az *r*-t hosszan megpörgetve ejtik, erőteljes káromkodás). Máskor mindenféle trágár kifejezés nélkül is nagyon durva a káromlás, például *anyád!* (Amikor magyart tanítok külföldieknek, mindig figyelmeztetem is őket, hogy jobb úgy mondani, hogy *édesanyád*, *anyukád*, *mamá*, mert önmagában az *anyád* forma sértő is lehet – anyanyelvük és a benne létező vagy nem létező káromkodások és szitkok folytán ezt azonnal megértik például a szerbek, az oroszok vagy a lengyelek, de döbbenet néznek mondjuk a finnek, hogy mi is a baj, hiszen ez olyan szép szó – hát hogyan, egészen addig, amíg nem tudják, mi maradt el mellőle.) A káromkodásokba természetesen sokszor vegyülnek trágár elemek is, gondoljunk csak a fenti példából elhagyott lehetséges elemekre.

A szitkokkal és a káromkodásokkal ellentétben a **trágárság** nem mindig bosszúságból fakad, bár lehet velejárója. Előfordulhat, hogy az adott fogalomra a köznyelvben nincs megfelelő kifejezés: vagy szaknyelvi, vagy gyermeknyelvi, vagy trágár szavaink vannak rá. Ilyen esetekben gyakran a trágár szóhoz folyamodunk, ha nem akarjuk, hogy gyerekesen gügyögős vagy túl hivatalos legyen a stílusunk. A magyarban tipikusan ebbe a körbe tartoznak a nemi szervekkel, a szexuális élettel és az emésztéssel kapcsolatos fogalmak. A trágárságok közé sorolhatók gyakran az olyan szavak is, amelyek csupán valamilyen visszataszító, gusztustalan dologra utalnak. Kati Hiekkapelto regényében volt egy mondat, amelyben jól megfigyelhető, hogy míg a finnben köznyelvi kifejezést találunk, a magyarban ennek nincs megfelelője, tehát a fordításban más megoldáshoz folyamodtam: a *räkä valui reisille* kifejezés szó szerint 'taknya a combjára folyt'. Mivel a *takony* szó a magyarban nem számít köznyelvinek, az *orrváladék* orvosi szakszó, a *cicakaka* pedig gyermeknyelvi, így egyik sem felelt volna meg a fordításban, a végső megoldás aztán így szólt: *folyt az orra, egyenesen a nadrágjára*, vagyis a kérdéses szót egyszerűen ki kellett hagyni.

A három kategória bármelyikében előfordulhatnak eufemizmusok, vagyis olyan kifejezések, amelyek hasonlítanak egy-egy durvább szóra, mégis köznyelvi, és ezekkel helyettesítjük a káromkodást vagy trágárságot. Az egyik leggyakoribb eufemizmusunk a *basszuskulcs*, illetve a *basszus*, de más nyelvekben is találhatunk hasonlót. A fentebb már említett finn *perkele* helyett például nemegyszer hallani a *perhonen* szót, ennek jelentése 'pillangó, lepke'.

Szitkozódás, káromkodás, trágárság anyanyelven és idegen nyelven

Az ilyen típusú kifejezéseket mindenki az anyanyelvén (vagy a domináns nyelvén) érzi csak igazán. Hiába ismerjük ezeket a szavakat idegen nyelven, nem érezzük át az erejüket még akkor sem, ha tudjuk, hogy az adott megnyilvánulás a másik nyelvben durvának számít. Ezért aztán idegen nyelven sokkal könnyebben mondunk „csúnyát”, és meghallva sem kapjuk fel rá a fejünket olyan gyorsan. A magyarul tudó finnek például nagy előszeretettel helyeselnék úgy, hogy *persze*, finnül ugyanis a *perse* szó az emberi hátsó trágár megnevezése – így aztán úgy vannak vele, mint az okos lány a mesében: mondanak is valami durvát, meg nem is.

Az említett finn krimiben a vajdasági magyar származású főszereplőnő, Fekete Anna gyakran káromkodik szerbül (*jebiga, u pičku materinu*), de természetesen magyarul is (*a francba, bassza meg*), ritkábban finnül (*sä olit vittumainen* – a képzett szó alapszava, a *vittu* a női nemi szerv trágár megnevezése, nehéz lenne az ebből alkotott melléknevet lefordítani, maga a mondat körülbelül olyasmit jelent, hogy 'szemét/rohadék voltál').

A fordítás során a fordítónak meg kell őriznie az eredeti szöveg szavainak stílusértékét, ehhez pedig ismerni kell a forrásnyelv és a célnyelv durva kifejezéseinek rendszerét is. Sajnos, a szótárak ebben nem mindig nyújtanak megfelelő segítséget, nemegyszer anyanyelvi beszélővel kell tisztázni egy-egy szó súlyát. A finn *taattelintallaaja* szó 'datolyataposót' jelent. Csakhogy használata igencsak sértő, arab és perzsa embereket illetve vele rasszista szövegek környezetben. Hosszas tanakodás után ki kellett találni egy ilyen szót, mivel feketékre, romákra van a magyarban rasszista kifejezés, de arabokra nincs. Végül a *teveszarzabáló* lett a megoldás, ez még akkor is érezhetően durva és dehonesztáló, ha nincs meggyökeresedve anyanyelvünkben, maga a teve említése pedig elég egyértelműen az arab világra utal.

A magyar szitkok, káromkodások, trágárságok és megfelelőik egyes más nyelvekben

Anyanyelvünk meglehetősen gazdag tárházát nyújtja a durva és/vagy erőteljes szavaknak, kifejezéseknek. Egyik sajátja, hogy nemcsak rövid, egy-két szavas megnyilvánulásokkal tudunk bosszankodni, hanem hosszú, bonyolult, cikornyás mondatokban is, ez pedig kevés nyelvre jellemző – a finnben is az egy-két szavas kirohanások a jellemzőek. Mint hamarosan látni fogjuk, a magyar szitkok és káromkodások tematikailag is igen gazdagok, érdemes tehát megvizsgálni, hogy a környező nyelvek, illetve néhány világnyelv mit ismer ezek közül.

A nemi szerveket – mivel a szem elől legtöbbször rejtve vannak, így titoknak, tabunak számítanak – szinte minden nyelv használja a káromkodásaiban, az azonban változó lehet, hogy melyik nemét emlegetik gyakrabban. A magyarban mindkettő megtalálható, nemegyszer a felmenőt is megnevezve mellette. Hasonlóan jár el a szerb is. Az orosz és az olasz a férfi nemi szervet részesíti előnyben ilyenkor. A szerbben egy sajátos kifejezés a *boli me kurac*, melynek valós jelentése körülbelül annyi, hogy 'nem érdekel, nem foglalkozom veled, teszek rá'. A finn viszont csak a nő nemi szervvel káromkodik, ezt azonban nemcsak úti célként, de szolgoltatásra is felajánlja a bosszantó beszédpartnernek. Az oroszban a női nemi szerv csak képzett alakokban fordul elő, pl. *nuzdey* 'kellemetlenség, kellemetlen helyzet' < *nuzda* 'női nemi szerv'. Érdekes a szlovák, ahol *do piči* 'a női nemi szervbe' mellett megjelenik a *drž piču* kifejezés, ami szó szerint azt jelentené, hogy 'tartsd a női nemi szervet', valójában azonban kb. 'tartsd a pófád, fogd be' – hogy a jelentésváltozás minek következtében állhatott be, döntse el mindenki maga. Vannak aztán olyan nyelvek, amelyekben egyik sem használatos káromkodásként, ilyen például az angol vagy a német – ez nem jelenti azt, hogy nincs ilyen szó, csak a gyakori, bevett szitkok között nem jellemző a használatuk, inkább többé-kevésbé öncélú káromkodásként vagy szitokszóként jelenik meg, például a német *Schwanzlutscher*.

Közösülésre való felszólítás szintén sok nyelvben található, ha a beszédpartneret sértegetni akarják. Akárcsak a magyarban, elég gyakori ez az anyával kapcsolatban például az oroszban, szlovákban, németben és az angol nyelvben is; a szerb egyenesen a kutyát kéri fel a cselekedetre: *Pas ti/mu/im/voj jeb(a)o mater*. Az anyán kívül a megszólítottat saját magával való közösülésre is buzdíthatják egyes nyelvek, pl. finn *vedä käteen* (szó szerint 'húzd a kezedbe', a férfi maszturbációra utalva), német *fick dich (ins Knie)*. Istent ebben a kontextusban a magyaron kívül csak a szerb emlegeti; mivel a többi környező nyelv ezt nem ismeri, nem elképzelhetetlen, hogy a szerbben magyar hatásra alakult így. Külön érdekessége azonban a szerb kifejezésnek, hogy akár bensőséges, familiáris köszöntésként is hallható a *bog te jeb*o vagy *jeb*o te bog.

Istent és a szenteket szintén több nyelv felhasználja a szitkokban. A szlovákban önmagában is lehet káromkodás: *boha*, illetve *do boha*, az olasz pejoratív jelzővel látja el, és 'disznó istent' emleget. A finnben a *jumalauta* kifejezés szintén durva káromkodásnak számít, holott a *jumala*, *auta* 'isten, segítség' szerkezetből eredeztethető.

Minden nyelv szereti elküldeni a kellemetlen(kedő) beszédpartneret valahová. Ezekben a szerkezetekben meglehetősen gyakori a *pokol* mint úti cél például az angolban vagy a szlovákban is; az *ördögbe* vagy *ördöghöz*

küldhet a magyaron kívül az olasz is, a női nemi szerv a finnek és a magyarok kedvelt célállomása (finn *painu vittuun* 'húzz a p-ba'), a férfi nemi szerv pedig az oroszoké (*уди на хуи* 'menj a f-ra'). Ide tartozik egy közkeletű eufemizmus is a magyarban, amikor *melegebb éghajlatra* küldünk el valakit.

A testnedvek és az emésztési végtermékek emlegetése szintén nem egyedülálló magyar sajátosság. Az ürülék önálló szitokszóként nagyon sok nyelvben használatos, például a németben a *Scheiße*, az angol nyelvben a *shit*, a finn *paska*, állhat jelzőként, mint a magyarban, illetve lehet képzett vagy összetett szavak alapja, például az orosz *засрапeч* 'szar alak', a finn *paskaläjä* (< *paska* 'szar' + *läjä* 'kupac, rakás') 'szarkupac, egy rakás szar' (emberről). A *paska* szó egyébként a magyar *fos* etimológiai megfelelője, a finnugor korban, az ősközösségi társadalomban feltehetőleg nem számított durva szónak. Az egyéb testnedvek közül a német például a vizeletet említi a *verpiss dich* kifejezésben, de egyéb testnedvek nemigen fordulnak elő a magyaron kívül más nyelvekben durvaságként.

A másik ember anyjának szitokban, káromkodásban való előfordulása a legdurvább sértések közé tartozik minden nyelvben, ha egyáltalán mondanak ilyet. Az anya ugyanis több kultúrában is annyira szentnek számít, hogy lehetetlenség ebben a szöveggörnyezetben megemlíteni. Ilyen például a finn, az olasz vagy a szerb montenegrói nyelvjárása. Az anyával való közösülés a magyar mellett megjelenik angol, orosz, lengyel, szlovák káromkodásokban is, például a szlovák *jebem ti matku* formában. A szerbben a már említett, a kutyát erre felszólító változat mellett a montenegrói nem az anyával, hanem az apával való közösülést preferálja: *oca ti jebem*; érdekes, hogy ugyanez létezik a szlovákban is (miközben az anyával is ismert a kifejezés): *jebem ti otca*. Gyakran az anya prostituálnak minősítése adja a szitok alapját, nemegyszer pedig a megszólítottat vagy emlegetettet mondják prostituált vagy boszorkány leszármazottjának, például ilyen a német *Hurensohn*, az angol *son of a bitch* 'kurva fia', a szlovák *sukin syn* 'szuka fia', a finn *huoranpenikka* 'kurva kölyke', de ide sorolhatjuk a bevezetőben található Bornemisza-idézet *kurvanő fia* kifejezését is (ebből lett a ma már alig használt, nem is nagyon durva *kurafi* szavunk).

Prostituáltat említeni akár önmagában is elég lehet káromkodásnak, például ilyen a lengyel *o*, *kurwa*, a szlovákban a leggyakoribb káromkodás a *kurva*, illetve eufemisztikus rövidülései, a *kurva* és *kua*. Nagyon sokszor áll minősítő jelzői szerepben, a denotátum legtöbbször valamelyik nőrokon, a magyar mellett ilyen például a lengyel *kurwa mat(ka)*. A finnben leggyakrabban összetételi előtagként találkozzhatunk vele, ilyen a már említett *huoranpenikka*, illetve képzett szavak alapszavaként, például *huorata* 'kurvátkodik'.

Szintén sok nyelvben megjelennek szitokszóként az állatok nevei, ez a metaforikus használat természetesen nemcsak a szitokban, hanem a kedveskedő kifejezésekben is előfordul, olykor csak a hangsúly mondja meg, melyik használatról is van szó: például a *majom* lehet sértő is, de megfelelő hanglejtéssel ejtve becézésként is megjelenhet. Hogy melyik nyelvben melyik állat mit szimbolizál, az igen változó, a fordítóknak erre is külön oda kell figyelniük. Hiába használható példaképp a nőstény szarvasmarha neve több nyelvben is nők negatív jellemzéseként, jelentése eltérhet. Az angol *cow* ostoba nőre utal, a finn *lehmä* inkább kissé szerencsétlen, nem túl szép nőre, míg a magyar *tehen* csupán kövérre. A magyarban szitokként használható állatnevek száma szintén nagyon nagy: *tyúk, majom, liba, disznó, marha, ökör, birka, tetű, görény, állat, tehen, bálna, szamár, elefánt* és a többi, széles választék áll a másokat sértetgni kívánók rendelkezésére. A szitokként leggyakrabban használt állatnevek a 'kutya', illetve a 'szuka', a magyaron kívül megtaláljuk a németben, a szerbben, a finnben, a lengyelben, a szlovákban, az oroszban és még számos más nyelvben, valamint a 'disznó', például olasz, orosz, lengyel, német és a többi; a német a két állatot még össze is társítja a *Schweinehund* kifejezésben. Ritkábban, de állatok emésztési végtermékét is emlegetik egyes nyelvek, akárcsak a magyar.

Míg az állatok nagy számban fordulnak elő más nyelvekben is, az állati testrészek, illetve testnedvek káromkodásokban és trágárságokban való emlegetése talán magyar specialitásnak is tekinthető, legalábbis egy viszonylag ritkán használt orosz kifejezés (*хрен моржовый* 'rozmrpénisz', < *хрен* 'torma; pénisz' + *моржовый* 'rozmr-' kivételével sehol máshol nem sikerült hasonló fordulatoknak a nyomára bukkanni. (Az erre fogékony idegen nyelvű beszélőkben pedig általában nagy tetszést váltanak ki az állati testrészneveket tartalmazó magyar kifejezések.) Legtöbbször ló és kutya, ritkábban macska, esetleg más háziállat nemi és emésztőszervei vagy ürüleke, illetve különféle testvadászai fordulnak elő ezekben a szerkezetekben, amelyeket aztán a megfelelő emberi szervekkel kapcsolatos kifejezésekhez hasonlóan, de azoktól akár kissé eltérően is kombinálhatunk durva megnyilatkozásainkban.

Összefoglalás

Ha büszkék vagyunk anyanyelvünk gazdagságára (bár ezt bármely nyelv beszélői elmondhatják magukról), nem szabad megfedkezünk a magyar szitkozódások és káromkodások gazdagságáról sem. Mint láthattuk, szinte mindegyik kifejezésünknek lehet találni megfelelőt valamely más nyelvben, és bizonyára az itt nem említett nyelvekben is számos érde-

kes, a nyelvész számára izgalmas szerkezet fordul még elő, tematikailag és formailag ugyanakkor az áttekintett nyelvek egyike sem veheti fel a versenyt a magyarral, és az utolsóként említett csoportot, vagyis az állati testrészek és testnedvek, illetve ezekkel kapcsolatos cselekedetek emlegetését akár még a hungarikumok sorába is fel lehetne venni.

A fordítónak – akkor is, ha ő maga egyébként nem káromkodós – tisztában kell lennie ezeknek a kifejezéseknek a szerkezetével, jelentésükkel és pragmatikai sajátságaikkal mind a forrás-, mind pedig a célnyelvben. Ha ugyanis a célnyelvben nem sikerül eltalálni az eredeti szövegben szereplő kifejezésnek megfelelő regisztert, sérül az írói szándék, és veszít a fordítás olvasója, azaz a két nyelv befogadói nem ugyanabban az élményben részesülnek. Az a fordító, aki nem képes leírni durva szavakat (saját tapasztalatból tudom, hogy valóban nem könnyű), egyet tehet: nem vállal olyan munkát, amelyben ezt meg kell tenni, de semmiképpen nem hamisíthatja meg a szerző stílusát és mondanivalóját azzal, hogy például a jelen könyvben gyakori *perkele* magyar fordításaként azt írja, hogy *az ördögbe*, mivel a két káromkodás nem ugyanazt a hatást váltja ki a két nyelvben. Más, nem szitokszóként való használat során lehet *ördögként* fordítani, amikor azonban káromkodás formájában fordul elő, sokkal erőteljesebb kifejezést kell választani – és az már a fordító ízlésére és egyéni nyelvhasználati sajátságaira van bízva, a rengeteg lehetőségből melyiket húzza elő a tarsolyából.

Fehér Viktor

Vajdasági vásárok, kupuszinai hagyományok

Silling Léda: *Piacok, vásárok, emberek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2016

Nincs könnyű helyzetben az a néprajzkutató, aki Vajdaság egyik legkutatottabb településén nőtt föl, és szülőfalujával kíván foglalkozni. Különösen szerzőnk esetében kihívással teli a vállalkozás, hiszen Kupuszinának már van tekintélyes, egészen átfogó érdeklődési körű, helyben lakó néprajzkutatója. Azonban talán éppen a szülőfalu szeretetéből és az említett körülmények hatására született meg e hiánypótló, tudományos igényű írt és rendezett tanulmánykötet, amely betekintést enged a szerző néhány éve megvédett doktori disszertációjának témavilágába, egy olyan terület felől közelítve a vajdasági közösségek népi kultúrájának föltárása felé, mely a vonatkozó irodalomjegyzékekből is jól kivehetően ez idáig fehér folt volt vidékünkön.¹

A néprajztudomány területein belül vidékünk tudományos eredményeit és elmaradásait figyelembe véve a kutató éleslátását tanúsítja a javak vajdasági piacokon és vásárokon történő cseréjének néprajzi vizsgálata, ugyanakkor a kiadvány az anyagi kultúra területén végzett eddigi forrásértékű kutatások elismerésére és folytatására is ösztönzi a szakavatott olvasót. A kötet címválasztása kiválóan tükrözi a szerző két nagy érdeklődési területét, amely a tárgyi és a társadalomnéprajzi vizsgálódások körül formálódik. E tekintetben tagolódik két nagyobb egységre a kiadvány. Az első rész az anyagi kultúra, az árucseré, áruértékesítés vonatkozásában tárgyal piacközpontokat, helyi piacokat, piacozókat, vásárokat olyan vajdasági települések adatainak közlésével, mint Zombor, Kupuszina, Maradék, Ruma, Szabadka és Óbecse. A második rész tanulmányai viszont a táplálkozásnéprajz, a népi gyógyászat és a népi vallásosság tárgyköréből közölnek nyugat-bácskai gyűjtéseket. Hogy miképpen kapcsolódik egyik terü-

¹ Ez alól egy kivételt jelöl a szerző az előszóban, Kalapis Zoltán tanulmányát a torontálvásárhelyi/debelyacsai vásárról (5).

let a másikhöz, arról a következőképp vall a szerző: „...így tartoznak szorosán össze a falusi, paraszti életmódot meghatározó piacokon megismert táplálkozási újdonságok, a csak ott beszerezhető készítményeknek és az ott még értékesíthető termékfeleslegnek a családi vagy falusi felhasználása” (6). Vagyis a néprajzkutató kísérletet tesz az árucserre, áruértékesítés hatására végbemenő kulturális változások, „újdonságok” lejegyzésére a lokális hagyományelemek szintjén. A kötet az utóbbi tíz év tanulmányterméseiből állt össze, amelyek között szerepelnek konferenciákon előadott és konferenciakötetben közölt írások, folyóirat-publikációk a *Bácsország*, a *Honismeret*, a *Létünk*, a *Tanulmányok* és a *Híd* hasábjairól, de szervezett gyűjtések eredményei is.²

Ahol az áru gazdát cseréli

A kiadványban nagyobb részt alkot az első szerkezeti egység, amely az árucserre néprajzával, vajdasági vásárközpontokkal és piacközpontokkal foglalkozik. A munkamódszerek között említhetjük a részt vevő megfigyelést, az adatszolgáltatókkal folytatott beszélgetések során gyűjtött adatokat és a levéltári, könyvtári, múzeumi gyűjteményekben végzett vizsgálódásokat – a tanulmányok jellegétől függően más-más mértékben. Az első írás *Zombor, Nyugat-Bácska piacközpontja* címmel szerepel a kötetben, s a blokk további írásainak tekintetében egyfajta programadó munkaként is értelmezhető, hiszen itt található az a történeti áttekintés is, amely a ritkaságszámba menő vajdasági vásárokkal foglalkozó kutatásokat foglalja össze. Különösen nagy értéket képvisel a Vajdaság kereskedelmi kapcsolatairól szóló szerb nyelvű művek számbavétele. Mindezen túl pedig az árucserre, a migráció, az országos vásár, a hónapos vásár, az állatvásár, a kirakodóvásár, a mezőgazdasági árumintavásárok és a piac fogalmainak tudományos meghatározása is a dolgozatba került. Azonban mégsem tekinthetjük az elsőt a további tanulmányok mintájának, hiszen – tanulmánykötetről lévén szó – a munkák kötetbe szerkesztésének szándéka közelmúltbeli, az írások viszont az elmúlt tíz év termései. Emiatt ha csoportosítani szeretnénk a munkákat, akkor mindenképp a vásárok, a vásárok és piacok, a piacok, továbbá a leányvásár gyűjtőfogalmai mentén különítenénk el őket. Ám még így sem kapnánk teljes képet a kötet első blokkjáról, hiszen a dolgozatok alapkonceptióján, az árucserre néprajzában felgyűjtési szándékán túl kutatott terület változatos megközelítéseit fedezhetjük fel, ami valószínűsíthetően a rendelkezésre álló, eltérő minőségű és mennyiségű forrásanyagok is köszönhető. Ekképpen a dolgozatok tartalmi össze-

hasonlítására, kollektív prezentálására ezen recenzióban nem vállalkozhatom, s inkább a tanulmányok rövid tartalmi közlésére teszek kísérletet.

Silling Léda már említett első írása a történeti és szakterminológiai áttekintésen túl levéltári forrásokat felhasználva Zombor piacközponti státusát járja körül, a város vásártartási jogának történeti alakulását, a kereskedelmi útvonalak jellegét és a vásárkörzeteket vizsgálja, de a hetipiacokat is listázza: külön kitér a más-más helyen elterülő terménypiacokra, a gabonapiacra és a zöldségpiacra. Majd a jelenkori piactartási szokásokat és a piac térbeli elkülönítéseit közli a múltbeli egyezésekre és eltérésekre reflektálva, ugyanakkor a piachasználati jogokról és kötelezettségekről is teljes képet ad. A piaci árusok és a piacot látogatók mellett a piaci életről is olvashatunk a további oldalakon, ahol a tevékenységhez kapcsolódó nyelvezetbe és megszólalási formulákba is betekintést nyerhetünk, s szinte olyan érzésünk támad, mintha egy valódi vajdasági piacon lennénk...

A fenti tanulmányt három kupuszinai gyűjtés követi. Az első és a második a település földrajzi, társadalmi és gazdasági környezetének meghatározását járja körül *A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlaszá*nak adatai alapján. Olvashatunk településtörténetről, a lakosság összetételéről, a migrációs tényezőkről, a falu jelenlegi és múltbeli tevékenységi köréről, amely a piacozásra ható gazdasági változásokat hivatott bemutatni. De a tanulmányok a táplálkozáskultúrában végbemenő változásokról is releváns adatokat közölnek: „Innen került a tursija, a blitva, a pljeskavica, a csevapcsicsa stb. a kupuszinai asszonyok konyhájába” (37). A távoli piacokra járó kupuszinai kereskedők életvitelének ismertetését a zágrábi piacozás példáján keresztül láthatjuk, ahová az 1960-as évektől a délszláv háború kitöréséig jártak, s mivel több hétig tartó ott-tartózkodásról van szó, a piacozó életvitel során szórakozási alkalmakról és szerelmi kapcsolatokról, de halálesetekről is ismertetést kapunk. A harmadik kupuszinai tanulmány a népi építészet változásaira világít rá a piacozás szemszögéből, s a jelenlegi adatok alapján három korszakot különít el 1920-tól napjainkig.

A következő tanulmány a zombori és a kupuszinai gyűjtéshez hasonlóan a maradéki piacokat és kereskedőket mutatja be – egy releváns többlettel: közli a piacozáshoz kapcsolódó babonákat és hiedelmeket, és a férfiak-nők közötti súrlódásról, valamint a többnemzetiségű együttélés interetnikus hatásairól is olvashatunk.

A tárgyalt kupuszinai gyűjtéseket három vásártanulmány követi. Az első a szerémségi Rumával, a vajdasági vásárok legdélebbi helyszínével foglalkozik, melynek mai vonzókörzetét leszűkítették a határok. A településtörténet ismertetésén túl a helyi vásárok történetébe is betekintést nyerünk, majd részt vevő megfigyelések alapján a mai rumai vásáro-

kat mutatja be Silling Léda. Újvidék esetében egy száz évvel korábbi vásár leírását kapjuk az Újvidék Város Történelmi Levéltárában lelt nagyszámú forrásanyag alapján, s ehhez hasonlóan Szabadkáról is történeti néprajzi gyűjtést olvashatunk. Az utolsó, az óbectesi vásárokkal foglalkozó tanulmány különlegessége, hogy részletes ismertetését kapjuk a történelmi tiszai vásárvonalnak és az 1900-as évek elején kiadott vásáros kalendáriumnak, amelyben a zentai, adai, moholi, óbectesi, bácsföldvári, szenttamási, temerini és a zsablyai vásár tavaszi, nyári, őszi és téli időpontja szerepel.

Szám szerint a tizedik írás a bácskai vásárokról készült sajtóbeszámoló közlése felől közelít a vásárok jellegzetes alakjai és a kivételes vásári események felé. A szerző kitér a kofa, a kupec és a lóköto személyére, és fogalommagyarázatot is társít hozzájuk. A vásári szórakoztatók és szórakozások között a körhintásokról, vásári mutatóványosokról, panorámásokról, jövőmondókról, zenélő cigányokról és lacikonyhásokról is olvashatunk, de a gyilkosságtörténetek, bicskázások ismertetését sem mulasztja el a szerző.

Az első szerkezeti egység utolsó tanulmánya a zombori leányvásár történetét igyekszik körüljárni. A témába vágó szakirodalmat áttekintve a korábbi, eltérő következtetések tisztázása céljából levéltári anyagokhoz és korabeli sajtótermékekhez nyúlva Silling Léda megállapítja, hogy a zombori bunyevác lakosság endogám házassági rendjéhez tartozott az október elején tartott leányvásár, majd további oldalakat szentel a szokás részletes leírására, és szövegmelléletek formájában értékes adatokat is közöl 1845-ös, 1854-es, 1901-es, 1903-as periodikák, többek között a *Vásárnap* *Újság* és a *Bácska* hasábjairól (148–155).

Összegzés gyanánt elmondhatjuk, hogy a fennebb listázott sokrétű megközelítés és módszer által betekintést kaphatunk a letűnt korok vásáros hagyományaiba és a jelenkori árucseréhez köthető néprajzi gyűjtésekbe, s e kettőt együtt értelmezve rajzolhatjuk meg a terület többnemzetiségű és sokfelől jövő, újratelepült magyarságának képét.

Táplálkozáskultúránk, közös hagyományaink

Ahogy arról már korábban szóltam, a *Táplálkozáskultúránk, közös hagyományaink* címet viselő második blokk tanulmányai kisebb-nagyobb mértékben az árucseré néprajzára reflektálva szolgáltatnak adalékokat az első szerkezeti egységhez. Arra már utalt Silling Léda, hogy a kupuszinai konyhába hogyan kerültek be a zágrábi ételkülönlegességek, *A táplálkozáskultúra interetnikus hagyományokból eredő változásai a bácskai Kupuszinán* című dolgozatból viszont azt is megtudhatjuk, hogy a magyar nemzetisé-

gű településsel szomszédos falvakban élő nemzetiségek (szerb, bunyevác, sokác, német, horvát) milyen kontaktusba kerültek a kupuszinai lakosokkal, s hogy többek között ennek következtében alakult ki az egyedülálló helyi nyelvjárás és a népviselet is. Az etnikumokkal való találkozási pontokat is közli a szerző, amelyeknél a piacokon túl jelentős tényező az iskola, a munkahely és a házasság intézménye, amely az endogám házasságok fellazulásával megnyitotta az utat a vegyes házasságok felé.

A második tanulmány is a táplálkozáskultúra tárgyköréből közöl anyagot – a kupuszinai rétest centrumba állítva. Az ételhez kapcsolódó készítési és fogyasztási szokásokról, a mákkal kapcsolatos hiedelmekről, további mákos ételekről, a rétest kiszorító ételkülönlegességek elterjedéséről és a lakodalmi szokásköri szerepükről kapunk teljes képet. A témakörnél maradva a harmadik írás a dióscukor ünnepi táplálkozásban betöltött szerepéről olvashatunk, történeti és szakirodalmi áttekintéssel kiegészítve. Nagy figyelmet fordít a szerző a cukrászmesterségre, a tortakészítő asszonyok szerepére, de az édesség lakodalmi szokáskörben betöltött jellegére is.

A negyedik írás áll talán a legtávolabb az árucseré néprajzától. Abban a népi gyógyítás tárgykörét vizsgálja a szerző: a kupuszinai csontrakó parasztemberről gyűjtött anyaggal találkozunk. Gradicska Pista bácsi életéről, a gyógyítás módjáról, bevált praktikákról olvashatunk, míg az utolsó tanulmányban a rozmaring nyugat-bácskai néprajzához szolgáltat adalékokat Silling Léda: a növénynek a piacon, a lakodalmakban, a temetésen és a szerb folklórban betöltött szerepéről értekeznek.

A magyar néprajz bővelkedik és igen nagyszámú eredményt tudhat magáénak a nyelvterület egészen zajló vásárok kutatásában Gaál György munkájától Dankó Imre meghatározó művein át Viga Gyula forrásértékű anyagközléseig. Silling Léda kötetében immár a vajdasági néprajzi kutatásokban is dokumentált a javak cseréjének néprajza. A szerző a tanulmányok végén fényképeket közöl, s habár pontos datálás nélkül teszi, a fotók mégis remek alapot képeznek az elemző-összehasonlító vizsgálatoknak: a munka a fekete-fehér képektől a színes ábrázolások irányába, a múlttól a jelen felé halad. Az olvasót hiányérzet foghatja el az adatszolgáltatói megszólalásoknál el-elmaradó pontos meghatározások vagy a nyelvjárási szövegek közlőinek feltüntetésének teljes elmaradása miatt, emellett az olykor tanulmányonként ismétlődő irodalmi áttekintések és településtörténeti adalékok is nehézkessé teszik a folyamatos olvasást. Mindent összevetve azonban úgy vélem, nincs szükség a tanulmánykötet jelentőségének további hangsúlyozására, s zár szó gyanánt inkább a második blokk második tanulmányának egy részletével zárnám írásomat. A vonatkozó tanul-

mányban a helyi identitást meghatározó kupuszinai mákos rétes recept-jéről olvashatunk, amely jóllehet nem kerülhet avatatlan kezekbe, a következő bekezdésben mégis az elkészítés módjának részletes közlése miatt örvendhet a konyhában is tevékeny olvasó: „A kupuszinai rétes receptje nem hagyhatja el a falu határát. Különlegessége talán éppen ebben rejlik. Nagymamák, édesanyák adják át a réteskészítés tudományát a család nőtagjainak. Nekem is ehhez kell tartanom magam. Két levél rétes elkészítéséhez 1 liter...” (180).

Silling Léda valószínűsíthetően az ételkülönlegesség lokális szinten betöltött kiemelkedően jelentős szerepét kívánta hangsúlyozni az idézett sorokban, s csak utána tért rá néprajzkutatói attitűddel a tudományos gyűjtés leírására. Azonban jelen sorok írójaként a helyi hagyományt tiszteletben tartva mégsem kívánok összetűzésbe kerülni a kupuszinai családok nőtagjaival, férfiként és a település határától igazán távol élőként a réteskészítés tudományát a helyiekre hagyom, de azt azért le kell szögez-nem, hogy a kötet további olvasóinak szándéka felől sohasem lehetünk teljesen bizonyosak...